సుందోపసుందుల వధ

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం

ప్రచురణ

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి

సుందోపసుందుల వధ

అను

తిలోత్తమ

గ్రంథకర్త

చిలకమర్తి లక్ష్మీ నరసింహం

ప్రచురణ

కార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

2007

SUNDOPA SUNDULA VADHA
alias
THILOTTAMA
(The Story of Sundopasundula Vadha - a Telugu Play in Five Acts.)
By
Chilakamarthi Lakshmi Narasimham

T.T.D. Religious Publications Series No:701

© All Rights Reserved

First Edition : **2007**

Copies: 1000

Published by:
K.V. Ramanachary, I.A.S.
Executive Officer
Tirumala Tirupati Devasthanams
Tirupati - 517 501

DTP by
M/S SAR Infotec (P) Ltd.
15-3-200,G.N.Mada Street,
Tirupati- 517501.

Printed at
Tirumala Tirupati Devasthanams Press,
Tirupati.

ముందుమాట

చదువు సంపత్తి ఒకేచోట చేరవు అన్నట్లు భుజబలము బుద్ధిబలము ఒకచోట చేరవట. రాక్షసుల విషయంలో ఇదే జరిగింది. బుద్ధి బలమున్న అసూయతో అహంకారంతో తులతూగేవాళ్ళకు ఇక మంచి చెడ్డల ఆలోచన ఏముంటుంది? దాంతో పాటు కాంతా కనకాల మీది వ్యామోహం, ఇక అధః పతనము అరచేతిలో ఉసిరికాయే అనడంలో సందేహం లేదు. ఇక్కడ సుందోపసుందుల విషయంలో ఇదే చెల్లింది. ఇది ఎంతో సహజమే అయినా ఇందులో మరియొక విచిత్రం జరిగింది. నాయకోపనాయకులు సుందోప సుందులు సరి. వీరే పరస్పరం నాయక ప్రతినాయకులు. ఉపనాయకుడే ప్రతినాయకుడు. కారణం ఒక దేవవేశ్యను కోరి మాత్రమే. అందునా వీరువురు అన్నదమ్ములు కూడా. ఈ మహా విచిత్రమయిన సన్నివేశమే తిలోత్తమ సుందోపసుందులను సంహరించుట.

చిలకమర్తి వారు సుప్రసిద్ధ నాటకరచయిత. వీరోచిత కథా భాగములను గ్రహించి దుర్మార్గుల దుష్ప్రవర్తనా రీతులను కన్నులకు కట్టినట్లు నాటకరూపమున ప్రదర్శించినారు. ఎంతటి దేవతాదాయాదులైనా బుద్ధిమాలి ఒక స్త్రీ విషయంగా అన్నదమ్ముల మరణాంతవైరం బుద్ధిమంతులకు తగనిపని. పశుస్వభావముకన్న వింతయేమియులేదు.

అట్టి నీతిని గూర్చి సులభంగా తెలియజెప్పే ఈ కథాభాగాన్ని ధార్మిక గ్రంథ ప్రచురణ విభాగమున గ్రహించి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం ముద్రించడం జరిగింది. పాఠకులు ఆదరించగలరు.

కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

ఇందలి పాత్రలు

పురుషులు

మహేంద్రుఁడు–స్వర్గాధిపతి

బృహస్పతి ––దేవగురువు

దేవభూతి – అమరచారుడు

విశ్వకర్మ –దేవశిల్పి

సుందుఁడు–దానవేంద్రుడు

ఉపసుందుడు–సుందుని సోదరుడు

శంబరుఁడు–సుందుని మంత్రి

జంబుకుఁడు–సుందుని విదూషకుడు

శౌనకుఁడు–ఉపసుందుని వేడుకచెలికాఁడు

కొందఱు దిక్పాలకులు–

స్త్రీలు

తిలోత్తమ–విశ్వకర్మ నిర్మిత అప్సరస

మంజూఘోష–అప్సరస

తిలోత్తమ

నాంది

తె.గీ. *దృశ్యమానప్రపంచంబు దేనివలన*
జననవృద్ధి సంక్షయములు గనుచునుండు
నమృత మద్వయ మవ్యయ మప్రమేయ
మేది, యట్టిబ్రహ్మంబు మి మ్మేలుఁగాత! 1

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు:-(సభవంక దిరిగి) నిద్రాభంగమును, ధనవ్యయమును, సరకుసేయక నవనాటక సందర్శన కుతూహలంబున విజయంచేసిన పూజ్యులైన సభాసదులారా! నాసమర్పించుపుష్పాంజలి పూర్వక స్వాగతము నందుకొనుఁడు. (అని పూవులుచల్లి) మేమీరాత్రి బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహభట్ట విరచితమై తిలోత్తమ యను నామాంతరముగల సుందోప సుందోపాఖ్యాన రూపకము నిచ్చటఁ బ్రయోగింపఁదలంచు చున్నాము. కావున సావధానచిత్తులరై మీరు సందర్శింతురు గాక!

చ. *అడుగునఁజేరి ముత్తియము లబ్ధిని యత్నముచేతఁగాని క*
న్బడ, వల నత్తగుల్లలు గనంబడుఁబైపయి, నట్టులే కృతిన్
గడు శ్రమచేసి యారసినఁగాని గుణంబు స్ఫురింప, దిట్టె గ
న్బడుఁగద దోష, మట్లగుట బాగుగ మీరు విమర్శచేయరే. 2.

మారిష! నీపని ముగిసినపక్షమున నొకసారి యిటు రమ్ము.

పారిపార్శ్వకుడు:- (ప్రవేశించి) భావ! ఏల నన్నుబిలిచితివి? నన్ను స్మరింప కుండ నీ కేపనియుం గాదు గాఁబోలు!

సూత్ర:-ఔను! సమస్తప్రారంభములయందు నంతరాయము గలిగింపవలదని విఘ్ననాయకుని ఁబ్రార్థించినట్లే నాటక ప్రారంభమందు నిన్ను వేఁడుకొనవలయును.

పారిపా:-అట్లయిన నే నేకదంతము, తుండము, బొజ్జయు లేని గణాధిపతిని.

సూత్ర:-తుండము లేకపోవచ్చునుగాని, బొజ్జలో గణపతికి నీవు తీసిపోవు. కుడుములు నుండ్రములు భక్షించుటలో గణాధిపతియే నీకు ఁదీసిపోవును. అదియును ఁగాక విఘ్ననాయకుఁ డేకదంతుఁడు. నీ వనేకదంతుఁడవు. కావున నాతని మించినవాఁడవె.

పారిపా:-భావ! ఒక్కమొగమున్నను నీవు చతురాననుఁ డవైనట్లె నేను గణాధిపతినైతిని. అయినను నీమాట వ్యర్థము కాఁగూడదు. నాటక ప్రయోగము చేయు కుశీలవగణమునకు నేనధిపతి నగుటచే గణాధిపతి శబ్దము నాకు సార్థకమ్మైనది. పరిహాసముల కేమిగాని నన్నుఁ బిలిచినపని చెప్పుము.

సూత్ర: -మహేంద్ర బృహస్పతి విశ్వకర్మల వేషములు సిద్ధముగ నున్నవా?

పారాపా:-సిద్ధముగ నున్నవి. అదిగో! మహేంద్రుఁడు నిండుకొలువు దీర్చి బృహస్పతితో సంభాషించుచున్నాఁడు.

సూత్ర:-సరే! సంతోషము. ఈసభ నొకసారి ప్రశంసించి వచ్చెద నుండుము.

పారిపా:-మంచిది! నీప్రశంసావాక్యముల నేనుగూఁడ వినియెద.

చ. *ఒక సమవర్తి యొక్కగురుఁడొక్కమహాబలుఁడొక్కవిత్త నా*
యకుఁడొకసోమ్యుఁడొక్కవిబుధోత్తముఁడుండెడు వేల్పు
గొల్వుఁ దా
నెకసకె మాడుచున్నయది యీసభ, యొక్కఁడొకండెగాక పా
యక యటువంటి ధన్యులు మహాత్ము లనేకులు దీన నుండుటన్3

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన

తిలోత్తమ

ప్రథమాంకము

(అప్పుడు మహేంద్రుఁడు, బృహస్పతి, విశ్వకర్మ, కొందఱు దిక్పాల కులు ప్రవేశించుచున్నారు)

విశ్వకర్మ :-మహేంద్రా! నన్నిక్కడికి సత్వరముగ రావించునంతటి యనుగ్రహము నాపై దేవరవారి కేల కలుగవలెనో వినఁగోరుచున్నాఁడను.

మహేంద్ర:-ఆచార్యా! మన సంకల్పము విశ్వకర్మ కెఱిఁగింపుడు.

బృహస్పతి:-అటుల యగుఁగాక! ఓయీ, విశ్వకర్మ! వినియుందువు గదా చతుర్దశభువన కంటకుఁడగు హిరణ్యకశిపు నంశంబున నికుంభుఁడను దుష్టదానవుఁడు జనించెననియు, నాదుష్టనిశాటునకు నిర్జరకోటుల గోట మీటఁగల పోటుబంటులు సుందోపసుందులను నందనులు జనించి రనియు.

విశ్వ:-వినియుంటిని.

బృహ:-ఆ దనుజాలు మహాభుజబలసంపన్నులు. అత్యద్భుత విక్రమ ధురంధరులు. రాక్షసు లగుటచే నసాధారణ క్రూరచిత్తులు. ఈనైజగుణంబులకుఁ దోడుగా వారు తపోబలము గూడ నార్జింపఁ దలఁచి వింధ్యాచల శృంగంబున దారుణతపము జేయుచున్నారు.

విశ్వ:-తపముచే దుస్సాధ్యములగు కార్యములు సుసాధ్యములగును. మఱియు -

తే.గీ. *అగ్నిసంపర్కమునఁజల్లనైన యుదక*
మావిరి యయి యత్యుత్కృష్టకార్యములఁజేయు
మాడ్కి, సామాన్యుఁడును తపోమహిమచేత
జనులు వెఱగంద నద్భుతశక్తిఁ బడయు. 1

మహేం:

గీ. అవనిలోపలఁజిరకాల మడఁగి యుండి
బొగ్గు క్రమముగా వజ్రమై పొలుచునట్లుఁ
జిరతర సమాధినిష్ఠుడై చెనఁటియైన
నతిశయప్రభావము గల్గి యడరుచుండు. 2

బృహ:-కొందఱల్పులు తపఃప్రభావమున లోకాతీతమహిమాఢ్యులగుట చేతనే వీరికిఁగూడ నాస గలిగినది.

విశ్వ:-వారితపము విఘ్నము జేయుటకు మీరు తగు ప్రయత్నములు జేయలేదా?

బృహ:-చేయకేమి! ఏనెలంతుకల ముంగురు లినుపగోఁచులు గట్టిన మహా మునుల బంధించు నినుపసంకెళ్లో-యేలతాంగుల వాఁడిచూపులు చిర బ్రహ్మచర్యదీక్షాపరతంత్రులగు మహర్షుల హృదయంబులు చించు తూపులో-యేగరితల లావణ్యములు విరాగులమని విఱ్ఱవీఁగు పరమ హంసలను సైతము నడుగంట ముంచివేయు సరోవరములో- యేచిగురు బోండ్ల కరార విందమృదు స్పర్శలు పరమతపో నిరూఢులగు మునులకు నియమముల మఱపించి పరవశులఁజేయు మత్తుమందులో- యేముద్దు గుమ్మల హాసములకు, విలాసములకు విశ్వామిత్రాది మహర్షులు సైతము దాసానుదాసులై నిశ్చలతపంబుల నేలపాలుజేసిరో- అట్టి రంభను, మేనకను, నూర్వశిని, హరిణిని, ఘృతాచిని, మంజుఘోషను వారితపముల కంతరాయములు గల్పించి రమ్మని పంపితిమి.

విశ్వ:-వారి ప్రయత్నములు సఫలము కాలేదా?

బృహ:-వినుము.

గీ. *రంభజతనంబు నిష్ఫలారంభమయ్యె*
హరిణి బెదరిచూచుచు నింటి కరుగుదెంచె
మంజుఘోష భాషలుడిగి మరలివచ్చె
నయ్యవస్థఁజూచి ఘృతాచి యడలిపోయె. *3*

మహేం:-విశ్వామిత్రునివంటి దృఢమనస్కునిఁదనకు బానిసంజేసికొనిన మేనకయు, మహామహుఁడైన పురూరవశ్చక్రవర్తిని వలపించి తన విలాసంబులను నురులలోఁ జిక్కుకొనఁ జేసిన యూర్వశియు, ధన నాయకుని తనయుడైన నలకూబరునిఁదనకు వశవర్తిగాఁజేసిన రంభయుఁ దమ కార్యంబులఁ గృతకృత్యలు గాకపోవుటం జేసి యచ్చరమచ్చెకంటు లాపనిని దీర్పఁజాలరని మేము వారిదెస నిరాస జెందితిమి.

విశ్వ:-వారిప్రయత్నములు నిరర్థక మగుటకుఁగారణము లేకపోలేదు.

ఆవేశ్యలు వృద్ధ లగుటచే-

గీ. వారు నవకంబుచెడిన పుష్పములపోల్కి
పదునుచెడిన కత్తులయట్లు పనికిరారు,
మదనదేవుండు వసియింప మానినట్టి
పాడుదేవాలయంబు లావనజముఖులు.

మహేం:-ఇది కొంతవఱకు నిజమె.

విశ్వ:-వారితపస్సులు సిద్ధిపొందినవా?

బృహ:-తమప్రయత్నములు నిష్ఫలము లైనవని రంభాదులు మాకెఱింగించిరి. అవ్వలివృత్తాంతముఁ దెలిసికొనిరమ్మని యమరచారులలో నగ్రగణ్యుఁడైన దేవభూతి నంపితిమి. అతఁడును వచ్చుచుండును.

మహేం:-అదె వచ్చుచున్నాడు.

(దేవభూతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

దేవభూతి:- మహేంద్రా! జయము జయము.

మహేం:-దేవభూతి! దానవతపో వృక్షములు పుష్పించి క్రమ క్రమముగా ఫలించినవా?

దేవభూ:- తన యనుగ్రహరసముబోసి పెంచి ఫలింపఁజేయుటకుఁ బరమేష్ఠి సిద్ధముగా నుండఁగా నవి యేల ఫలింపకుండును?

బృహ:- వృత్తాంత మంతయు సవిస్తరముగాఁ దెలుపుము.

దేవభూతి:- దేవా! అందుకే వచ్చితిని. చిత్తగింపుఁడు! అత్తెఱంగున నచ్చరలేమలు దేవరవారిచే నియుక్తలై వింధ్యాచలకాంతారంబునకుం జని నర్మదానదీతీరంబునఁ దపోనిష్ఠాగరిష్ఠులైన దానవేంద్రులం గని మోడు మ్రాఁకులు చిగురించునట్లు- పాషాణంబులు స్రవించునట్లు- హరిణం బులు మున్నగు మృగంబులు మేఁ తలుమాని చెవులు నిక్కఁబెట్టి యాలించు నట్లు-పంచమ స్వరంబున గానంబుసేసియు, మంజుమంజీర ఝణంఝణ నాదంబులు వీనులకు విందులు సేయునట్లు నృత్యంబులు గావించియు, నమృతరసంబు జిలికెడు పలుకుల సంభాషించియు, మారుని శిలీముఖం బులవంటి కటాక్షవీక్షణంబులం బఱపియు,నానావిధ శృంగార చేష్టలం జేసియు దానవేంద్రుల మనంబుల నించుకేనిఁ జలింపఁ జేయఁ జాలక సిగ్గునం దలలువంచుకొని వెండియు దేవర వారి సన్నిధికి వచ్చిరి గదా!

మహేం:- అది యంతయు విన్నాము.

బృహ:- తదనంతరవృత్తాంతమే వినఁదగినది.

దేవభూ:-పరమేష్ఠి యెంతకాలమునకుఁ బ్రత్యక్షము గాకపోవుటచే సత్వరము కృతకృత్యులుగాఁదలంచి యాదనుజనాయకులు-

సీ. *మదపుటేనుఁగులట్లు మనసారఁగొన్నాళ్లు*
పర్ణభక్షణజేసి బ్రతికినారు
ఏదుపందులయట్లు లిచ్చమై గొన్నాళ్ళు
దుంపలతోఁబొట్ట నింపినారు

తిమితిమింగిలముల తీరునఁ గొన్నాళ్లు
జలములో వాసంబు సలిపినారు
త్రాఁచుబాములయట్లు తనివొందఁ గొన్నాళ్లు
గాలినే తిని యుండఁగలిగినారు

ఆ. వె. *మండువేసఁగులను మట్టమధ్యాహ్నమం*
దైదుచిచ్చులకును నంతరమున
నిలిచి యుగ్రతపము శిలలట్లు మలలట్లు
చెక్కుచెదరకుండఁజేసినారు. 5

మహేం:- తరువాత తరువాత?

దేవభూ:- దేవా! ఆ దారుణతపంబుఁజూచి వనచరులు భూచరులు ఖేచరులు భయంబును విస్మయంబును డెందంబున మల్లడిగొన హాహాకారంబులు గావించిరి.

బృహ:- అది నిజముగా నతిదారుణమైన తపమే.

విశ్వ:- కష్టమే గదా ఫలమునకు హేతువు.

మహేం:- తరువాత తరువాత?

దేవభూ:- దేవా! తరువాత వారు నిర్వికల్పక సమాధిలో నుండిరి. అత్తఱి -

ఉ. *చీమలు తచ్ఛరీరములఁజేర్చెను బుట్టలు, హారముల్బలెన్*
బాములు కంఠసీమలను బ్రాఁకెను, గూఁడులు గట్టె తజ్జటా
స్తోమములన్ విహంగములు, చూపఱు వారిని రాతిబొమ్మలా
యేమని సంశయింపఁ, దప మేర్పడఁజేసిరి తక్కి చేష్టలన్. 6

మహేం:- అవి దేహములు గావు లోహములేమో? ఈతప మశ్రుతపూర్వము. తరువాత?

దేవభూ:- అప్పటికిని లోకపితామహుడు సాక్షాత్కరింపకపోవుటచే వారు తీక్ష్ణధారగల ఖడ్గంబులు చేతఁబూని తమ శిరంబులు ఖండించి

యగ్నిహోత్రున కాహుతిజేయ సంకల్పించి కరవాలంబులు కంఠసీమలం జేర్చుసరికి-

ఉ. *కలకలలాడు నాలుగుమొగంబులతోఁ గరుణారసంబులన్*
దొలుకు విశాలనేత్రములతో వినయంబున భక్తియుక్తులై
కొలిచి పిఱుఁద వచ్చు మునికోటులతో నతిశాంతమూర్తితో
జలజభవుండు కట్టెదుట సన్నిధియయ్యె ననుగ్రహంబుతో. 7

మహేం:- ఇఁకఁజెప్పనేల! అతఁడు కోరినవరము లిచ్చినాఁడన్నమాటె.

బృహ:- దేవభూతి! పరమేష్ఠి వరము లిచ్చెనా?

దేవభూ:- ఏల యీయకుండును? కోరిన వరము లన్నియు నిచ్చెను.

బృహ:- వా రేమి వరములఁ గోరిరి?

దేవభూ:- దేవా! చిత్తగింపుఁడు. మొట్టమొదట వారు తమ కమరత్వము బ్రసాదింపుమని యడిగిరి.

మహేం:- భక్తవత్సలుఁడైన పరమేష్ఠి వెంటనే యిచ్చెను గాబోలు!

బృహ:- ఇచ్చుట కేకదా వచ్చినది?

దేవభూ:- దేవా! అట్లుగాదు. అమరత్వము దక్కఁదక్కిన వరము లన్నియు నిచ్చెదనని పరమేష్ఠి పలికెను.

మహేం:- అంతటితో వారు సంతృప్తులైరా?

దేవభూ:- ఎట్టులో వా రొప్పుకొరి.

బృహ:- ఇతరవరము లేమడిగిరి?

దేవభూ:- ఇదిగో! విన్నవించుచున్నాఁడను-

గీతమాలిక. కమలనాభునిచేతఁజక్రంబుచేత
నమ్మహేశ్వరుచేత శూలమ్ముచేత
కుధరవైరిచేతను శతకోటిచేత
జలజ నాయకుచేతఁబాశంబుచేత

గాలదండముచేతను గాలుచేతఁ
బావకునిచేత నితరదిక్పతులచేత
నమరసంతతిచేత గ్రహాళిచేతఁ
దంత్రములచేత సర్వమంత్రములచేతఁ
జావులేకుండ వరమిచ్చి కావుమనుచు
నంజలిఘటించి ఫాలమం దసురవరులు
వేయి తెఱఁగుల నుతియించి వేఁడుకొనఁగ
నడిగిన వరంబు లన్నియు నజుఁ డొసంగె. 8

మహేం:- భక్తులు చేసిన పొగడ్తలకు బ్రహ్మగర్భు డుబ్బెను గాఁబోలు!

బృహ:- పొగడ్తల కుబ్బనివారు, దూషణములకుఁ గోపింపని వారునెవ్వరు?

విశ్వ:- ఇవియేనా వరములు? మఱేవయిన నున్నవా?

దేవభూ:- కామరూపముగూడ వారిమ్మని యడుగ నదియుఁ బ్రసాదింపఁ బడెను.

మహేం:- అది లేకుండిన వారియాగడములు పూర్తిగా సాఁగుటెట్లు?

బృహ:- అమరత్వ మియ్యకపోవుట కీడులో మేలు.

మహేం:- పితామహుడు చేసిన దంతయు మేలే. దేనికి సంతసింతుము?

బృహ:- దేవభూతి! తరువాత నేమి జరిగినది?

దేవభూ:- అనంతరము వారు పరమేష్ఠికి సాష్టాంగదండప్రణామంబులు గావించి, యతఁడు తిరోహితుఁడైన పిదప దానవగణ సమేతులై నిజపురంబున కరిగిరి.

మహేం:- ఇప్పుడు వారి సంకల్పమేమో?

దేవభూ:- అది దేవరవారే యూహింపవలయు.

బృహ:- వారు చేయుపని మనకుఁదెలియకపోలేదు.

మ. *దనుజానీకముఁగూర్చి వేలుపులమీదన్ సాఁగి దండెత్తుటో*
మునులం జంపుటొ యాగము ల్జెఱుచుటో పూఁబోండ్ల హింసిం
చుటో
మనుజుల్బెగ్గిలఁబల్లియల్ పరశురామ[ప్రీతిఁగావించుటో
పనియై యుండును దానవేంద్రుల కికన్ బ్రహ్మాండముల్భీతిలన్

మహేం:- ఆహా:! నాకలోకమునకు మరల గొప్పదుర్దశ యాసన్నమై యున్నది గాఁబోలును.

సీ. *స్వర్ వారిజాతముల్ పారిజాతంబులు*
నసురభోగ్యంబులై యమరునింక
నందనంబును హరిచందనంబును గూడ
దనుఁజనాయకులకు దక్కునింక
సంతానములు దేవ సంతానములతోడ
రక్కసి గములచేఁ జిక్కునింక
మందారములకును బృందారకులకును
కడలేని యెడబాటు గలుగు నింక

గీ. *యమరధానికి నే దూర మగుదు నింక*
సురభి వారిచే మిక్కిలి స్రుక్కునింక
వైజయంత మెంతయుఁబాడు పడెడు నింక
దైవసమితికిఁ బాటులు దప్పవింక.

విశ్వ:- మహేంద్రా! ఎప్పుడో రాఁదలచిన యాపదలను గూర్చియిప్పుడు విచారించినఁ గార్యమేమి?

బృహ:- పూర్వరాక్షసులు గావించిన దుష్కృత్యములు ననుభవించుటచే నవియన్నియు నిప్పుడుఁగూడ జరుగునని మహేంద్రుడు భయపడు చున్నాడు. ఈభయముచేతనే మేము నిన్ను రావించితిమి.

విశ్వ:- ఈ విషయమున నేనేమి చేయఁగలను?

మహేం:- విశ్వకర్మా! నీ వనల్పవస్తు కల్పనా చాతుర్యము గల మహాశిల్పివి. అఘటన ఘటనా సమర్థుఁడవు. అసాధారణ ప్రతిభాశాలివి. కావున, దనుజ దానవ రాక్షస ప్రవరులకు దుర్భేద్యమై దుర్గమమైన నూతనపురంబు నొక్కదానిని నీవు నిర్మించి నాకొసంగుము. దురాచారులు వేల్పువీటిపై దాడివె ట్టినప్పుడు పుత్త్ర మిత్ర కళత్ర సమేతముగా పరివార సమేతముగా నే నాపురంబునఁ దలదాఁచుకొని శుభదినములు వచ్చువఱకు నందుండ వచ్చును. ఈ కార్యము నీకుఁ దక్క నితరులకు సాధ్యము గాదు. ఇయ్యది దేవహితము, సకలలోక కల్యాణకరము నగుటచే నీమనీషా విశేషమంతయు వినియోగించి యచిరకాలంబునన దాని నిర్మింప వలయునని వేఁడుచున్నాఁ డను.

బృహ:- ఇది మహేంద్రుని కోరికయే గాదు: సర్వదైవతమనోరథమని నీవు గ్రహింపుము.

విశ్వ:- మహేంద్ర బృహస్పతులారా! నావంటి యల్పుని మీరింత పెద్ద జేసి ప్రార్థింపవలయునా? ఇట్లు చేయవలసినదని మహేంద్రుడు నన్నాజ్ఞాపించి నచో నా చేతనైనపని నేను జేయనా? నిర్జరకోటికి- ముఖ్యముగా మహేంద్రు నకు నే నేదే నుపకారము చేసి ధన్యుడ నగుటకు నవకాశము గలిగెనేని నేను మహానందభరితుఁడ నగుదును. కాని, యీవిషయమున నా ప్రయత్నము నిరర్థక మగునని తలంచెద.

మహేం :- ఏల నిరర్థక మగును?

బృహ:- పురనిర్మాణము నీచేత ఁగాదా?

విశ్వ:- చేతఁగాకపోలేదు, కాని, యెట్టిపురము నిర్మించినను రాక్షసులు కామరూపము, పరమేష్ఠిచే వరముగాఁ బడయుటచే వా రనాయాసముగ దానింబ్రవేశించి మిమ్ము బాధింతురు. అందుచేత నది నిరర్థక మంటిని.

మహేం:- అట్లయిన నిర్జరుల యాశ లడుగంటినవా?

బృహ:- దుర్జయులగు రాక్షసులచే నిర్జరులు దుఃఖము లనుభవింపక తప్పదు.

విశ్వ:- మహేంద్రా! దానవుల విజృంభణ మరికట్టుటకు నా కొక్క యుపాయము తోఁచుచున్నది. ఎప్పటికయిన.వారు స్త్రీల వలననే నిర్జింపఁ బడవలయునుగాని శస్త్రా స్త్రములచేత నిర్జింఁపబడరు.

మహేం:- ఆతంత్రముఁ బ్రయోగించి కృతకృత్యులము గాలేకపోతిమిగదా!

బృహ:- ఆ ప్రయత్నము చర్వితచర్వణము.

విశ్వ:- రంభ మొదలగు నప్సరఃకాంతల మించిన మించుఁబోఁడి లభియించిన పక్షమునదానవులు దానివలపునం దగిలి దీపకలిక ఫలమని భ్రమించి దానిపైఁబడి నశించు పురుగులమాడ్కినశియింతురు.

మహేం:- అట్టి జగదేకసుందరి యెక్కడ నున్నది?

బృహ:- భావమునం దుండవలెనుగాని ప్రత్యక్షముగ నుండు టరిది.

విశ్వ;- బ్రహ్మదేవుని సృష్టిలో నట్టి కాంతాలలామ లేదు.

బృహ:- పూర్వము నారాయణ మహర్షి తన యనుభావవిశేషమున నూర్వశినిసృష్టించినట్లు మహానుభావుఁడెవఁడైన నొకయపూర్వకాంతను సృష్టింపవలయు.

మహేం:- మిత్రమా! విశ్వకర్మ! అనన్యవస్తునిర్మాణ నైపుణీ ధురంధరుఁడవైన నీవె యిట్టిమహోత్కృష్టకార్యమునకుఁగడంగి కృత కృత్యుఁడవు గావచ్చునని నేఁదలంచెద.

విశ్వ:- నిర్జరాచార్యుని యాశీః ప్రభావంబునను మీ యనుగ్రహవిశేషంబునను నా కట్టిప్రజ్ఞ యించుక గలదు. నే నిట్టి సృష్టిచేయఁ గలనో లేనో యని శంకించి నా ప్రతిభావిశేషమును నేను పరీక్షించుకొనవలయునని యొక

కాంతారత్నమును సృజియించితిని. తిలోత్తమ యని యామెకు నామకరణము జేసితిని. ఆమెయు నావెంట నిక్కడికి వచ్చినది గాని, తిరస్కరణీ విద్యాప్రభావమున నెవ్వరికిం గనఁబడకుండ ఁజేసితిని.

మహేం:- (ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! ఇదివఱకే సృజించితివా?

బృహ:- అది నిస్సంశయముగా మన మనోరథసిద్ధి చేయఁగలదని నమ్మెద.

మహేం:- లోకోత్తర లావణ్యసమేతయైన తిలోత్తమను గనుఁగొన నాచిత్తము తత్తఱపడుచున్నది. కావున, సత్వరమ తిరస్కరిణిం దొలగింపుము.

విశ్వ:- అట్లు చేయుచున్నాఁడ. అదిగో! తిలోత్తమ మీ యెట్టయెదుట నిలిచి యున్నది.

(అప్పుడు తిలోత్తమ ప్రవేశించుచున్నది)

తిలోత్తమ:- జయము. జయము. త్రిలోకాధినాథా! ఆచార్యా, అభివాదము చేయుచున్నదానను.

మహేం:- (ఆశ్చర్యముతోఁజూచి) మిత్రమ! విశ్వకర్మ! ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి.

తే. గీ. *శ్లాఘనీయంబు నీ మనీషావిశేష,*
మఖిలలోక సమ్మోహన మతివమూర్తి,
దేవకార్య సంసిద్ధి యీతెఱవ రూపుఁ
దాల్చి నేత్రపర్వముగఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

బృహ:- విశ్వకర్మా! పరమేష్ఠికి శక్యముగానిపని నీవు చేసితివి. చతుర్ముఖుఁడు నిన్నుఁజూచి సిగ్గుపడవలసినదె. చూడు!

క. *చపలాక్షితోడ సరిగా*
నుపమింపఁగఁ దగినవస్తువుండమి భువిలో
నుపమానంబును దానికి
నుపమేయంబు నిదె యంచు నూహింతు మదిన్. 12

విశ్వ:- దేవా! ఇది ఘుణాక్షరన్యాయమున వచ్చిన ప్రశస్తిగాని నాప్రతిభా విశేషమున వచ్చినది గాదు. లోకపితామహుఁడైన పరమేష్ఠిముందట నేనిలుచుటకైనఁ దగుదునా?

మహేం:- నిన్ను మేము తగినట్లు స్తోత్రము చేయఁజాలము. ఈ సుందరి వలన మా కార్యసిద్ధి యగును.

బృహ:- నీవు నిర్జరకోటి కృతజ్ఞతకుఁబాత్రమవు.

విశ్వ:- అయ్యో! ముందుగా స్తోత్రము చేయఁదగదు. కార్యసిద్ధియైన పిదపఁ బొగడవలసినఁ బొగడవచ్చును.

బృహ:- మా కార్యసిద్ధి యైనదనే భావింతుము. ఏలయన దీని చక్కఁదనము రక్కసులను భ్రమింపఁజేయఁదగినది.

గీ. *తొడల బెడఁగున రంభను ద్రోసివేయు*
వాలుచూపుల హరిణిని బేలుపుచ్చు
మంజుఘోషను గెల్చును మాటతీఁపి
దీనిగుణములు వర్ణనాతీతము లహ! 13

విశ్వ:- ఈమెకు మనము కర్తవ్య ముపదేశింపఁదగును.

మహేం:- అవశ్య మట్లె చేయుదము.

విశ్వ:- తిలోత్తమ! నీవు సర్వదేవతాప్రీతికరమైన కార్య మొకటి చేయవలయు. అందు నీవు కృతకృత్య వగుదువేని సకలలోక కల్యాణ మగును.

తిలో:- తండ్రీ! శక్యమైన కార్యము నేఁదప్పక చేసెద.

మహేం:- కళ్యాణి! అది నీకు సాధ్యమైన కార్యమె . సావధానవై వినుము. సుందోపసుందు లను రాక్షసులు మహోగ్రతపంబుజేసి పరమేష్ఠిని మెప్పించి మేటి వరంబులం బడసిరి. వారు నాకమునకే గాక మర్త్యపాతాళ లోకము లకుఁ గూడ మహాపకారముఁజేయుదురు.

తిలో:- అవిషయము మీ ప్రసంగమువలన నిదివఱకే వినియుంటిని.

మహేం:- నీ వాదానవు లిద్దఱికడకరిగి నీయగణ్య తారుణ్య లావణ్యములఁ జూపి వారిని వలపించి మతిభ్రమము గలిగించి వారి కన్యోన్యవైరంబు గల్పించి వారి నీ యుద్యమమునుండి మరల్ప వలయు.

తిలో:- మహాప్రభు! రంభాదులైన దేవవేశ్యాంగనలకు సాధ్యముగాని యీపని నాకు శక్యమగునా?

బృహ:- వారు యౌవనమంతయుఁజెల్లిపోయిన ముసలివేశ్యలు. నీవు మిస మిస లాడుచున్న నిండుజవ్వనివి. కావున, నీవు వారిం బడఁద్రోసి నీవలలో వైచికొనఁగలవు.

తిలో:- నాయందలి యనుగ్రహముచే మీరు నన్ను మిక్కిలి పొగడుచున్నారు. కాని, నాకడ నట్టి ప్రజ్ఞ యున్నదని నేను దలంపను. వృద్ధవేశ్యలు తమ యను భవముచేతఁబలుమాయలుపన్ని పెక్కుహొయలు చేసి వాక్చాతుర్యము చేత నెట్టివానినైనఁ బడఁద్రోయఁగలరు. నేనో యనుభవము లేనిదానను. ఆరితేరిన దానను గాను.

మహేం:- ఓసీ! ముద్దులమూటలైన మాటలచేత మమ్ము బేలుపుచ్చఁ దలంచితివా. చక్కఁదనంబు గర్వమున నీవు చతురోక్తుల నాడుచున్నావు. చూడు! ఇంక దైత్యసంహారమునకు నాగ రథాశ్వ సన్నాహసమేతమైన యుద్ధముతోఁబనిలేదు. ఆయుధముల మాట దలఁప నక్కఱయే లేదు. ఏలయన?

సీ. *సమ్మోహనాస్త్రంబు చందంబునను నీదు*
రూప ముండఁగ వేఱె చాపమేల?
హృదయంబు భేదింప నెనలేని క్రొవ్వాఁడి
చూపులుండఁగ వాఁడితూపు లేల?

యెలవెన్నెలలువోలెఁదులలేని మందహా
సములుండఁ జంద్రహాసము లిఁకేల?
తేనియల్ చిలికెడు తియ్యని జిలిబిలి
పలుకు లుండఁగ వేఱె ములుకు లేల?

గీ. కామరథ రథాంగమువోలె ఘననితంబ
చక్రముండఁగ మఱీ యన్యచక్ర మేల?
యసుర నిధన సాధనములౌ నాయుధంబు
లన్ని నీ కడ నున్నవో యంబుజాక్షి. 14

బృహ:- మహేంద్రా! నిజము. విశ్వకర్మ సృష్టించి యిచ్చిన నారీ రూపకమైన యీ యాయుధవిశేషము చేత నీవు-

గీ. చేతఁ గులిశంబు దాల్పక, చెక్కు చెదర
కుండ, మేనఁ జెమ్మట గ్రమ్మకుండ, మెడను
వెలయు మందారమాలిక నలఁగకుండ
నసురనాథుల గెల్చెద వశ్రమమున. 15

తిలో:- దేవరవారి యాజ్ఞాబలము నాచేత నేదైనఁగొంతపని చేయింపఁగలుగును గాని సహజముగ నాయం దట్టి సామర్థ్య మేమియు లేదు. భగవానుఁడు కామదేవుఁడుఁగూడ నాప్రయత్నమునకు సాయపడునేని, కార్యసిద్ధి యచిరకాలంబునఁ గాఁగలదు.

విశ్వ:- ఇది కామదేవుని కిష్టమైనపనియే గదా?

మహేం:- నాకూరిమి చెలికాఁడైన మదనదేవుడు బృందారకబృంద క్షేమంకరమైన యీ కార్యమునందుఁ దోడుపడఁడా?

బృహ:- తోడుపడక యతఁ డూరకుండఁగలడా? భాస్కరుఁ డెండ కాయకుండఁగలఁడేని, నిశాకరుఁడు వెన్నెల ప్రసరింపకుండఁ గలఁడేని, వాయువు వీవకుండఁగలఁడేని, మన్మథుఁడు పూవుటమ్ములఁ జిమ్మకుండఁ గలడు.

మహేం:- ఈ కార్యమువలన నాతని కేమియు శ్రమము లేదు. ఏలయన-

తే.గీ. *పొలఁతికన్నుల నమ్ములపొదులు జేసి*
వెడఁదకనుబొమల్ సింగాణి విండ్లు జేసి
యేయవచ్చు రక్కసులను, దీయ విల్లుఁ
బూవుటమ్ములు తనయింట మూలవైచి. 16

బృహ:- ఔను! తిలోత్తమయే మన్మథుని యాయుధపేటిక.

విశ్వ:- తిలోత్తమ! మహేంద్ర దేవ గురువులు నన్నొక పెద్ద జేసి, నావలనఁ బ్రయోజనంబు గలదని కోరినందుకు, నేను నిర్మించినందుకు నీ ప్రతిభా విశేషము సర్వముఁ జూపి, ధనుజనాయకుల నిధనం బాపాదింపవలయు.

మహేం:- తప్పక యట్లె యగుఁగాక?

తిలో:- త్రిలోకాధినాథా! చిత్తగింపుము.

శా. *దేవా!నీ దయయున్న పక్షమున దై తేయేంద్ర సంహారమున్*
గావింతుంజుమి, యైదునాళ్ల గడువున్ నాకిమ్ము, సంతోష పా
రావారంబునఁ దేలియాడ నమరవ్రాతంబు, వేగన్నులన్
నీ వానందభవాశ్రుల న్విడచి నన్ప్రీతి న్విలోకింపఁగన్ 17

బృహ:- తథాస్తు. తథాస్తు.

మహేం:- కల్యాణీ! నీ వీ పనిమీఁద సత్వరముగఁ బొమ్ము. నీకుం జెలిమి కత్తెగా మంజుఘోషం దీసికొనిపొమ్ము.

విశ్వ:- ఔను! ఈ కార్యమున సాయము జేయుటకు మఱియొక పడంతి యుండవలయును.

తిలో:- చిత్తము దేవా! అట్ల చేసెద.

మహేం:- నీ పయనము సుఖావహముగా నుండుఁగాక!

బృహ:- కల్యాణీ! ఇంక నాలస్యమెందుకు. పొమ్ము.

మ. *కలుగుం గావుత నీకు మంగళ, మమోఘశ్రేయముల్ గూర్చు ది*
వ్యల యాశీస్సులు బ్రోచు నిన్ననిశము, న్బ్రోబోఁడి పూవిల్తుఁడున్
మెలఁగున్ నీకనుసన్న నీదు యశమున్ విశ్వంబునం దెల్లెడన్
వెలయున్ జారణ యక్షకిన్నర వధూ విద్యాధరీ గేయమై. 18

తిలో:- నిర్జరాచార్యుని యాశీర్వాదము కామితార్థ సిద్ధిప్రదము గదా!

బృహ:- నిర్జరేంద్రా! ఈ కార్యానంతరమునఁ దిలోత్తమ నీయాస్థాన వేశ్యలలో నగ్రగణ్యగా నుండవలయు.

మహేం:- అందుకు సందియమేమి? రంభాదులకంటె నధిక గౌరవము నకుఁ బాత్రమగుఁగాక!

తిలో:- మహాప్రసాదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది

ప్రథమాంకము.

***

తిలోత్తమ

ద్వితీయాంకము

(సుందుఁడు, ఉపసుందుఁడు. మంత్రియైన శంబరుఁడు ప్రవేశించు చున్నారు)

శంబరు:- (సుందునిఁజూచి) మహారాజా! భ్రాతృసమేతులై దేవర వారు వింధ్యాచల శృంగమున సకల జగజ్జేగీయమానముగ మహోగ్రతపంబు గావించి పరమేష్ఠిని మెప్పించి యనన్య సాధ్యములగు వరములం బడసి దేవ దానవ మానవ దుర్నిరీక్ష్య తేజోబల దర్పితులై మనంబులకుఁగన్నులకు నపూర్వపర్వముఁ జేయుచుండుటఁజేసి, మేమందఱముఁగడుంగడు ధన్యులము. మీ పూర్వులైన హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల తరువాత నింతటి యుగ్రతపంబుజేసి, యిన్ని మహావరములఁ బడసినవారు మన దానవకులములో నెవ్వరు లేరు. అణఁగిపోయిన దానవుల యదృష్టములు మరల మూర్తులుదాల్చినట్లు మీయిరువురు వెలయుచున్నారు. దానవకల్ప వృక్షములగు మీయన్నదమ్ముల భుజశాఖాచ్ఛాయలంజేరి దనుజులు చల్లగ సుఖించు మేలుదినములు వచ్చినవి.

సుందుఁడు:- శంబరా! తపస్సమాప్తియు దుర్లభవరప్రాప్తియు నైనది గావున నింక మన కర్తవ్య మేమో తెలియఁగోరుచున్నాఁడను.

ఉపసుంద:- అన్నయ్యా, కర్తవ్య ముపదేశింపనేల? తత్ఫలము సంపూర్ణముగా ననుభవించుటయె.

సుందుఁడు:-

తే. గీ. దానవేంద్ర తేజంబు నిద్రాణ మగుట
నకట! తేజోదరిద్రాణ మైనయట్టి

విశ్వ మస్మత్ప్రతాపాగ్ని వెలయునట్లు
దండయాత్రలు సలుపంగఁదగును మనకు. 1

ఉపసుంద:- అన్నయ్య! అదియే నా సంపూర్ణమైన మనోరథము. నా భుజములు దేవమర్దనమునకై తత్తఱపడుచున్నవి.

శంబర:- శూరాగ్రేసరులారా! మీ ప్రతాపమునకు మీ బాహుబలమునకుఁ దగిన తెఱంగునఁ బలికితిరి. దనుజ దానవ రాక్షసశ్రవణ భూషణంబు లైన యీ భాషణంబులచే మా మనస్సులు నిరూపమానందభరితములైనవి. అమృతరసమును వర్షించుచున్న యిట్టి పలుకులు మీనోటనుండి యెప్పుడు వెడలునా, పాడు దేవతలచే నడఁచివేయఁబడిన దానవు లెప్పుడు మరలఁ దల యెత్తుదురా, స్వర్గలోక మెప్పుడు ముట్టడించి యాక్రమింతురా యని నామనంబు మేలుకాలము నిరీక్షించుచున్నది. ఇఁక మేము ధన్యులమైతిమి. సమరసన్నాహంబు సేయుమని దండనాథుల కాజ్ఞాపింతునా?

సుందు:- శంబర! మనమెవ్వరెవ్వరిం జయింపవలయును? ముందుగా మన మెవ్వరిమీఁద దాడి వెడలవలయు?

ఉపసుం:-అన్నయ్య! వీరువా రననేల? దివ్యుల నందఱ జయింప వలయును. ముందుగా రాక్షసకుల ద్వేషియైన దేవేంద్రుని, వాని యనుచరులైన దిక్పతులను నిర్జించి, యమరావతమునుండి పాఱఁద్రోలవలయును. తక్కినవారి మాట పిమ్మటఁ జూచు కొందము.

శంబర:-దేవా! ఇంద్రుఁడొక్కఁడే రాక్షసకుల ద్వేషిగాఁడు. నారాయణుఁడును ఫాలలోచనుఁడును మొదలగు వారందఱుఁ గూడ మనపట్ల నట్టివారె. కావున నందఱ జయింపఁదగినవారె.

ఉపసుంద:- శంబరా! నీపలుకులు నిజము. అట్లయిన దానవ చమూ సమూహంబులఁ గూర్చుకొనిపోయి-

సీ. నడిసముద్రంబున నారాయణునిఁ ద్రోసి
వల్లకాటికిఁ బంపి వామదేవు
బలవర్ధనుని బాహుబలమర్దనము జేసి
యగ్ని దేవునిశిఖ లంటఁగోసి
దండపాణిని బట్టి తగినట్లు దండించి
మూర్ఖుని నిరుతిని మూలనొక్కి
పాశబద్ధునిఁజేసి వరుణు నబ్ధిని ముంచి
యేడ్తెఱ వాయువు నెగురఁగొట్టి

గీ. ధనదు నిక్షేపముల నెల్లఁ ద్రవ్వి దోఁచి
భూతనాయకునకుఁ జిప్ప చేతికిచ్చి
యసురరాజ్య సంస్థాపన మాచరించి
యెల్లభువనముల్ స్థిరముగా నేలవలయు. 2

శంబర:- అయ్యా! మీరెల్ల విధముల శ్లాఘాపాత్రముగఁ బ్రసంగించితిరి. బ్రహ్మదేవునిఁగూడ గెలువవలయు ననుమాట మీనోట రాక పోవుటకుఁ గల కారణమేమి?

సుందు:- (నవ్వి) పితామహునిఁగూడ జయింపవలసినదేనా?

ఉపసుం:- జగత్పితామహుఁడైన పరమేష్ఠి మాతపంబు మెచ్చి యనుగ్రహంబు పెంపున వరంబుల నిచ్చెఁ గావున వాని జోలికిం బోవుట యధర్మమని నేఁదలంచెద.

శంబర:- ఈ మెత్తదనమే మొదట నుండియు మనకొంపఁదీయుచున్నది. పితామహుఁడు వరంబులిచ్చినందుకు మీ రాయనయెడఁగృతజ్ఞులు గావలయునా? పితామహుఁడు చేసిన తప్పులు మీ మనంబునకుం

బొడకట్టుటలేదుగా? నా మనంబున నవియెల్ల ముద్రితములై యున్నవి. మీరు నిరాహారులై గాలిమేపరులై జలాశనులై ధూమభక్షకులై యూర్ధ్వ బాహులై యేకపాదులై పంచాగ్నిమధ్యంబున- మహోగ్రగ్రీష్మాతపంబున- వానకాలంబునఁ జలి కాలంబున నానాబాధలంబడి మేనులు కృశింపఁజేసి జీవచ్ఛవంబులై ప్రాణావశిష్టులై యున్నప్పుడుగదా మీకతఁడు సాక్షాత్కరించి వరంబు లిచ్చినది? మిమ్మంత కష్టపెట్టినందుకు నీఁకముందైన దానవుల నెవ్వరిని బాధింపక వెంటనే వరము లిచ్చెదవు గదా, యిచ్చెదవుగదా, యిచ్చెదవుగదా యని యడిగి యిచ్చెదవుగదా యని యడిగి యిచ్చెద నిచ్చెద ననిపించి పెళ్లుపెళ్లున ముసలిపండ్లూడునట్లుఁజెంపకాయలు కొట్టవలదా?

సుంద:- శంబరా! ఆతాతపై నీకు నమితాగ్రహము గలదే.

ఉపసుం:- ఇతఁడు చెప్పినమాట సరియేకాని-

శంబర:- నేను చెప్పిన మాటలు శిలాక్షరములు.

సుందు:- అమాత్య! కమలాసనుఁడు పురాణపురుషుఁడు. పూర్వకాలమునుండియు మన రాక్షసుల కనేకవరము లిచ్చిన మహాత్ముఁడు. అది యటుండ-

తే. గీ. *కష్టపడకుండ ఫలములు గలుగుటెట్లు*
లడుగకుండంగఁ బెట్టునే యమ్మయైన
నన్నిపంట లిచ్చునె నేలదున్నకుండఁ
దపము లేకుండ వరములు దక్కఁగలవె? 3

ఉపసుం:- మాయన్న సెలవిచ్చినట్లు పితామహుఁడు వందనీయుఁడు వారిజోలికిఁ బోవలదు.

శంబర:- శంకరుని జోలికిఁ బోవచ్చునా?

ఉపసం :- ఆతఁడు తఱచుగా మనరాక్షసుల కపకారము జేసిన వాఁడు కాఁడు.

సుందు:- ఆవిషయమ్మె మన మాలోచింపవలెను.

శంబర:- మహాతపఃక్లేశమున మీ శరీరములతోఁబాటు బుద్ధిగూడ కృశించి యుండవచ్చును. లేకున్న (బూర్వచారిత్రమేల జ్ఞప్తియుండదు?

ఉపసుం:- ఆ పూర్వ చరిత్రమేదో కొంత చెప్పుము?

శంబర:- ఆలాగన్నారు బాగున్నది! కృతయుగములో మన పూర్వులలో నగ్రగణ్యులని చెప్పఁదగిన త్రిపురాసురులు శతానందుని మెప్పించి దుర్లభవరంబులు బడసి కృతకృత్యులై దానవ విశ్వకర్మ ప్రభావంబున నాకసంబున మూఁడు పురంబులు గట్టుకొని, యసాధారణ తేజస్సంపన్నులై లోకవంద్యులై యుండగాదివ్యులసూయాగ్రస్తులై వారిని నాశనము జేయుమని మహేశు నడిగిరి.

సుందు:- అప్పుడు మహేశుఁడేమి చేసెను?

శంబర:- చిత్తగింపుఁడు!

సీ. ధారుణీమండలి దనస్యందనముఁజేసి
ప్రామిన్కుగముల గుఱ్ఱములఁజేసి
రాజీవగర్భుని రథసారథినిఁజేసి
రవినిశాకరులఁ జక్రములఁజేసి
బంగారు కొండను సింగాణిఁగాజేసి,
నాగేంద్రు వింటికి నారిఁజేసి
నారాయణునిఁ గ్రూర నారాచమునుజేసి
యంబురాశిని నిషంగంబుఁజేసి
గీ. భస్మపటలంబు గావించి పట్టణములఁ
సమరముల దానవేంద్రుల సంహరించి
యట పురారాతి యనుపేర ఖ్యాతిగాంచె
నతఁడు మనకిష్టుఁ డగుట హాస్యాస్పదంబు. 4

సుంద:- అది వేల్పులందఱుఁ గుట్రచేసినపని గాని శంకరుఁ డొక్కఁడేసలిపిన యెగ్గు గాదు. అదియునుఁగాక -

ఆ. వె. *నిండుమగతనంబు నీలకంఠుని యందుఁ*
గాన మూఁడుతనము గలదు కొంత
యట్టివానిమీఁది కరిగి నిర్జించిన
నేమి పౌరుషంబు నేమి కీర్తి? 5

ఉపసుం:-అట్లయిన వానిజోలికి మనము పోవద్దు. ఆఁడువాండ్రను గొట్టుటకా మన ప్రతాపము?

శంబర:- పితామహుఁడు మనకు వరప్రదాత. శంకరుఁడు సగమూఁడుది. కావున వారు మనకు వందనీయులు. ఇఁక దండయాత్ర యెవరి మీఁద సలుపవలయును? మనకందఱు ఁజుట్టములే!

ఉపసుం:- ఇఁక జయింపవలసినవారులేరా? నిరంతర దానవకుల ద్వేషియైన నారాయణుఁడు లేఁడా? వాఁడేకాదా మహేంద్రున కాశ్రయుఁడు! వాఁడే కాదా వేల్పుల కేడుగడయు?

శా. *నాకాధీశ్వరరక్షకుం డయిన యానారాయణుం గిట్టి యా*
వైకుంఠంబుననుండి పోనడఁచి తద్భద్రాసనంబందు సు
శ్లోకు న్దానవలోకనాయకుని మాసుందుం బ్రతిష్ఠించి య
స్తోకాటోపముతోడ నేలవలయున్ దోశ్శక్తి ముల్లోకముల్. 6

శంబర:- భళి! ఉపసుందా! భళి! నీ పలుకు లమృతపుసోనలవలె నావీనులం జొచ్చుచున్నవి.

సుంద:- (ఉపసుందునిమీఁదఁ జేయివైచి) తమ్ముఁడా! నీ భాతృవాత్సల్యము నిరుపమానము గదా. నారాయణుఁడుమనకనేకవిధములఁ గృతాపరాధుఁడు. అందుచేత నవశ్య మతఁడు దండ్యుఁడు.

సీ. పెనుచేఁపయై జొచ్చి వనరాశి సోమకుఁ
గడతేర్చినట్టి మొక్కలుఁడు వాఁడు
అమృతంబు పంచుచో నసురుల వంచించి
యనయంబుచేయు మాయావి వాఁడు
ఎదుటఁబోరఁగ లేక గదిసి హిరణ్యాక్షుఁ
బందియై చంపిన పంద వాఁడు
అనఘాత్ముఁడగు హిరణ్యకశిపు మానవ
సింహమై చీల్చిన చెనఁటి వాఁడు

గీ. కుబ్జుఁడై బలిఁద్రొక్కిన కూళ వాఁడు
మనయెడలఁగడు మాయలమారివాఁడు
వాఁడు చేయని యపకృతి వసుధఁ గలదె
వానిమీఁది కేఁగుట నాకుఁ బండువగును. 7

శంబర:- శహబాస్:- మహరాజా, శహబాస్! నాకడుపులో నున్న యక్కస్సు తీరునట్టి కాలము వచ్చినది. ఆ వైకుంఠముఁ జొచ్చి నేనేమి చేయించెదనో చిత్తగింపుడు. సనక సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాత ప్రముఖులైన నిత్యముక్తులకుఁ గలుగుపాట్లు కుక్కలకు నక్కలకు నైనఁగలుగవు. ఎంత పాపంబు జేసిన జంతువులురా విష్ణుభక్తులని వారు తలంచి విష్ణు నాశ్రయించి నందులకు మిక్కిలి పశ్చాత్తాపంబు నొందునట్లు జేసెద.

సుంద:- (నవ్వుచు) ఏమి చేసెదవు?

శంబర:-చిత్తగింపుడు.

సీ. భుజయుగంబులమీఁదఁ బొల్చు చక్రాంకంబు
లాకురాతులతోడ నరుగఁదీసి
శృంగంబులనుబోలు పంగనామాలను
నాల్కలు తెగవాఁచి నాకివైచి

బొడ్డుదాఁకను గళంబుల యందు వ్రేలాడు
తులసిపూసలపేర్లు త్రుంచివైచి
కందిరీఁగల తుట్టకరణి భీతని గొల్పు
గడ్డాలు మీసాలు కాల్చివైచి
ఆ.వె. *మట్టియూడలట్లు మహినంట వ్రేలెడు*
జడలుబట్టి యూడ్చి పుడమిఁగూల్చి
చిత్రవధలఁ జేతు శ్రీ వైష్ణవులనెల్ల
నసురకోటి మెచ్చి యౌర యనఁగ. 8

సుందు:- (నవ్వి) నీమనోరథము సంపూర్ణముగ నెఱవేఱునులే.

ఉపసుం:- మనదండ యాత్రావృత్తాంతము విన్న తరువాత నిఁకనెవ్వఁడు విష్ణుభక్తుఁడుగా సాహసింపఁడు.

శంబర:- వారి నేమిచేసినను బాపము లేదు. విష్ణుభక్తు లందఱు నిఁక మీఁద సుందోపసుందభక్తులు గావలెను.

ఉపసుం:- సరే! మనము ముందుగా వైకుంఠముమీఁది కరుగవలయునా? ఇంద్రలోకముమీఁది కరుగవలయునా?

సుందు:-ముందుగా దేవేంద్రుని, దిక్పాలకులను గెలిచి నిన్ను మహేంద్రునిఁ జేసి యవ్వల వైకుంఠమున కరుగవలయునని నాతలంపు.

శంబర:- ఉపసుందుఁడు దేవేంద్రలోకమును, మీరు వైకుంఠమును నిష్కంటకముగాఁ బరిపాలించి మా కన్నులపండువు సేయవలయును.

ఉపసుం:- స్వర్గము ముందుదాడి పెట్టుటయె నాసంకల్పము. ఏలయన?

ఉ. *అంతకుమీఁదికన్న సలిలాధిపు మీఁదికి నన్ను నా శచీ*
కాంతుని మీఁదికన్న మది గంతులు వేయుచు లోహ మా యయ
స్కాంతము మీఁదికిం జనినకైవడి ముందుకు నేగుచుండు, దే
వాంతకు లన్నదమ్ములను ఖ్యాతి వహింపఁదలంతు నెప్పుడున్. 9

సుందు:- తమ్ముడా! అట్లె యగుఁగాక!

ఉపసుం:- అన్నయ్యా, పాతళలోకముమాట యేమి? మన పతాకములు బలిచక్రవర్తి కోటపై నెగురవలదా?

శంబర:- అది కూడనిపని.

ఉపసుం:- ఎందుచేత?

సుందు:- అతఁడు రాక్షసుఁ డనియా?

శంబరా:-ఔను!

మ. *మనవాఁ డాబలిచక్రవర్తి యగుట న్మాన్యుండు దైత్యాళికిన్*
మన మాభూపతిమీఁదికేగుట యధర్మంబంచు నే నెంచెదన్
మనలోనే న్మన మైకమత్యమును సంపాదించి వర్తించినన్
మన నింకొక్కఁడు తేఱిచూడఁగలఁడే మాత్సర్యసంయుక్తుఁడై. 10

సుందు:- శంబరా! నీయుపదేశము శ్లాఘాపాత్రము. ఐకమత్యము వంటిదింకొకటి లేదు. చూడు!

మ. *చలిచీమల్ గుమిగూడి చంపును మహాసర్పంబులన్, గడ్డిపోఁ*
చలు త్రాడౌనటు లల్లిన న్గజములన్ సైతంబు బంధించు, నా
కులు దట్టంబయి సూర్యతాపమును నాగున్, రేణువుల్ పర్వతం
బు లగున్, సంద్రములౌనుగా జలకణంబుల్ కూడి తాముండినన్

శంబర:- ఆభావనమే నిరంతరముండవలయునని నాకోరిక. ఐకమత్యము కార్యదీక్ష లేకపోవుటచేతనే మన దానవకులములు పలుమారు సామ్రాజ్యములఁ గోల్పోయినవి. దనుజ దానవ కులములలో నెవఁడో యొకమహావీరుఁడు చిరకాలమునకు ధూమ కేతువువలె జన్మించి జగద్భయంకరుఁడై వర్తించుటయు వానిననుసరించి మిడుతలదండులట్లు కోటానకోటులు

దండిమగలగు రక్కసులు స్వర్గమర్త్య పాతాళంబులకుఁబోవుటయు నాయోధాగ్రేసరుఁ డేనారాయణుని మాయోపాయంబులనో జిక్కి యస్త మించిన తోడనే మన ఫలంబులు బలంబులు నస్తమించుటయు ననునదే మన చరిత్రము. బలిచక్రవర్తిని మన మెఱుఁగకపోయినను స్వకులాభి మానముచేత నైకమత్యప్రేరితులై వానిని మీరు విడుచుట దానవకుల క్షేమంకరమ్మైన కార్యము. ఇతర దానవ ప్రభువులయెడలనేగాక మీ యన్న దమ్ములు నొండొరులయెడ ద్వేషభావము లేక పరమమ్మైత్రి గలిగి యుండవలెనని నా కోరిక. పెద్దవాఁడ నగుటను ననేక దానవ రాజ్య సంక్షయముల ఁజూచిన వాఁడ నగుటచేతను నిట్లు మనవి సేయుచుంటిని గాని వేఱొక తలంపుచేతఁ గాదు.

సుందు:- (నవ్వి) మాలో మా కైకమత్య ముండవలెనని నీవు బోధించు చుంటివా?

గీ. *అంగములు రెండుగాని మా కాత్మయొకటి*
యతఁడు నా ప్రాణ, మాతని ప్రాణ మేను
గతులు దప్పి తిరుగుఁగాక గ్రహచయంబు
మాకు భేదంబు గలుగదు మనసులందు. 12

ఉపసుం:- అది యట్టిద. శంబర!

ఉ. *సుందుఁడు చందమామ, యుపసుందుఁడు వెన్నెల చిత్రవైఖరిన్*
సుందుఁడు భాస్కరుండు, నుపసుందుఁడు పాయనిఛాయ
నమ్ము మీ
సుందుఁడు వేఁడివేలు పుపసుందుఁడు తేజము, నేనెఱుంగనీ
సందియ మేల తోఁచినదొ స్వాంతములందు నీకు శంబరా! 13

శంబర:- దానవేంద్రులారా! ధర్మోపదేశపూర్వకముగా నేనంటినిగాని మీ కట్టిభేదము కలుగునని కాదు. కావున నాతప్పు మన్నింపుఁడు.

సుందు:- శంబరా! తప్పులేదు. దానవకుల పురోభివృద్ధి మదినెంచి నీవట్లంటివి. నమ్ముము! మాకెన్నఁడుం బొరపొచ్చెములు గలుగవు. అభిప్రాయభేదములు జనింపవు. పరస్పరద్వేషములు గలుగవు. మనో మాత్సర్యమున కవకాశమే లేదు. అతనిఁ బాసి నేను క్షణముండలే ననియు నన్నుఁబాసి వాఁడు నిమిషమేని నిలువఁజాలఁడనియు నీ వెఱుంగుదువు గదా!

శంబర:- దేవా! ఎఱుఁగుదును. అది నాకనుభవసిద్ధమె.

సుందు:- అందుచేతనే మా కన్యోన్యవియోగదుఃఖము సంభవింపకుండ మేమిద్దఱ మేక కాలమందె మరణమొందినఁ గడులెస్స యని నాకప్పు డప్పుడు దోఁచుచుండును.

ఉపసుం:- నాకు నదియె కోరిక.

శంబర:- (చెవులు మూసికొని) కటకట! అమంగళము ప్రతిహతమగుఁగాక! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక!

సుందు:- శంబరా! నాపలుకులు నీకంత శ్రవఃకఠోరములుగా నున్నవా?

శంబర:-శ్రవఃకఠోరములు మనఃకఠోరములు గూడ.

సుందు:- మరణ మెప్పటికైన రాకపోదుగదా! వచ్చినప్పుడే యట్టిచావు కావలెనని కోరుచుంటిమి.

ఉపసుం: -"జాతస్య మరణం ధ్రువ" మ్మనుమాట వినలేదా?

శంబర:- వేదాంతము క్షణకాలము విడిచిపెట్టుఁడు. చతుర్దశ భువన విజయ మంగళ సూచకంబులగు వాచకంబులు జరుగునప్పు డమంగళము తలపెట్టఁగూడదు. సర్వదా మీకు మంగళ మగుఁగాక! మన సంకల్పము ననుసరించి దండయాత్రలు విజయప్రదము లగునేని-

తే. గీ. దానవేంద్ర! మీ గృహము నింద్రాణిచేతఁ
జిమ్మఁజేయింతుఁజీపురు చేతికిచ్చి,
వంటలక్కలఁజేతు దిక్పతులసతుల
నీళ్లు మోయింతు సిరిచేత నీగృహమున. 14

సుందు;- శంబరా! కార్యము పూనకుండ ముందే సిద్ది నపేక్షింపకుము. నీవుపోయి నాకలోకదండయాత్ర పురంబునఁ జాటఁబంపుము. దండ నాయకులు సైనికులు నాయుధపాణులై జైత్రయాత్రకు సిద్ధముగ నుండు మని యాజ్ఞాపింపుము.

శంబర:- మహాప్రసాదము స్వామీ! మహాప్రసాదము దేవా! ఓహో! దనుజ దానవ వంశ ప్రభూతులగు మహాయోధులారా! దానవలోకచక్రవర్తులు మహాతేజస్సూర్తులు నైన సుందోపసుందులు నాకలోక దండయాత్రాపరాయ ణులై యున్నవారు. మీరందఱు సాయుధులై కవచ శిరస్త్రాణాదుల ధరించి వెంటరండు. ఇందువలన మీ కమితలాభంబులు గలుగును.

గీ. దోఁచుకొనవచ్చు నాకంబు తోఁచినట్లు
దేవతలఁ గొట్టవచ్చును దిట్టవచ్చు
స్త్రీలఁ జెఱబట్టవచ్చును జెఱుపవచ్చు
దండయాత్రకు రండోయి దైత్యులార! 15

మఱియును మేరుపర్వతము మన యింటిముందఱి పేడ కుప్పవలె మన యధీన మగును. మనకుఁ గావలసినంత బంగారము కావలసినన్ని నగలు నాణెములు మీ మీభార్యలకు సువర్ణకంఠాభరణములే గాక కుక్కలకు బంగారపు గొలుసులు పశువులకు బంగారపుఁ బలుపులు మఱియు వినుండు-

శా. ముంత ల్గూనలు బానలు న్బిడతలు న్మూకూళ్లుఁబెన్దాకలున్
జింతం బొందక బాఱవేయుఁడీ యిక న్మీ భాగ్యముల్ పండెడిన్

పంతం బేర్పడఁద్రవ్వి మేరునగమున్ బంగారపుం దాఁకలున్
మూంతల్ లోనుఁగఁజేసికొందము మహామోదంబుతో వస్తువుల్.16

కావున మీరలు బంగారుకొండ త్రవ్వుకొనుటకు, పాఱలు గునపములు మున్నగు సాధనములు మోసి తెమ్చుకొనుటకు, తట్టలు బుట్టలు మొదలగు భాజనంబులు వెంటఁగొని రావలయును

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సుందు:- ఇతఁడు దానవుల యిండ్లు గూడ బంగారపు దూలములతో వాసములతోఁ గట్టింపఁ దలఁచుకొన్నాఁడు.

ఉపసుం:- ఈ వృద్ధజంబుకముయొక్క యాశకు మేరలేకున్నది. శక్యమైన యెడల రోహణాచలము ద్రవ్వి రత్నాలపలకలు తెచ్చి గోడలు పెట్టింపవలెనని యతని సంకల్పము.

(అప్పుడు సుందుని విదూషకుఁడగు జంబుకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

జంబుకుఁడు:- (తనలో) వహవ్వరె వహవ్వా! ఇఁక నాపెండ్లాముచేత నాకు దెబ్బలు తిట్లు తప్పిపోయిన వన్నమాటె. మొలకు వడ్డాణము లేదు. చేతుల గంకణాలు లేవు. కాళ్లకు కడియాలు లేవు. చెవులకు దుద్దులు లేవు. చేయింపవలసినదని యనేకవిధములఁ బీడించుచున్న ది. ఈ దండ యాత్రలో మేరుపర్వతము త్రవ్వి కావలసినంత బంగారము దెచ్చి దాని ముందఱఁ బోసెదను. ఇష్టమువచ్చినన్ని నగలు చేయించుకొని తళతళ లాడుచు రంభ లాగుండి నామీఁద సంపూర్ణమైన యనుగ్రహము గలిగి యుండును. దుద్దులు చేయించనందు కిఁకమీఁద గ్రుద్దులుండవు. కంకణాలుచేయించ నందుకు టెంకణాలు సమర్పింప నక్కఱలేదు. కడియము లియ్యనందు కునే బిడియపడనక్కఱలేదు. మురుగులు చేయించనందు కిరుగులు పొరుగులు వచ్చి నన్ను తూలనాడరు.

నాదినములు బాగుపడినట్లె కనఁబడు చున్నవి. ఆఁడుదాని పోరణఁగును గనుక ప్రస్తుతకార్యము చూచుకొన వచ్చును. తొలకరి మెఱుపులాగ నీమె యెవ్వరో దారిలోఁగనఁబడి మహారాజు గారికి, తమరాక విన్నవింపుమని న న్నుఁగోరినది. ఇది యెవ్వరో తెలియదు. అయినను నా సొమ్మేమి పోయినది! ఆమెరాక ప్రభులతో విన్నవించెదను. (ప్రకాశముగా) జయము. జయము. దానవేశ్వరులారా!

సుందు:- ఓహో, జంబుకుఁడా! రా. ఏమివిశేషములు?

ఉపసుం:- వీని మొగము జూడ నేదో విశేషమున్నట్లే కనబడుచున్నది.

జంబు:- విశేషము శేషము లేకుండ నశేషము జెప్పెద వినుఁడు! నేను దేవరవారి సన్నిధికి వచ్చుచుండగా మార్గమధ్యమున నా కొకయంగన కనఁబడి నది. అబ్బా! ఆఁడది గాదయ్యా అది అది యొప్పులకుప్ప. దాని మేనిమీఁద నున్న నగలు చూచితిమా నిప్పులకుప్ప. చూడఁగా చూడఁగా నాకది బోగము దాని వలెఁ గనఁబడుచున్నదండి. ఆ నక్క వినయాలు- ఆ టక్కులు- ఆచూపులు - ఆకోపులు- ఆనీటులు గోటులు చూడఁగా నది సంసారి లాగు కనఁబడలేదు. దానిపేరు తిలోత్తమ యఁట!

సుందు:- ఏదీ ! తీసికొనిరాలేదేమి ? పేరు తిలోత్తమా?

ఉపసుం:- వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

జంబు:- అదిగో! ఆగోడచాఁటున నున్నది. సిగ్గుపడుచున్నది గాఁబోలు! రావమ్మా, బోగముదానికి సిగ్గేమిటి? ప్రభువువారి యెదుట గజ్జెకట్టు.

(అప్పుడు తిలోత్తమ, మంజుఘోష! ప్రవేశించుచున్నారు)

తిలోత్తమ:- ఓసీ! మంజుఘో షా! ఈ దానవేంద్రులు కాటుకకొండల వలె నల్లనిరంగుగలిగి గంభీరమైన యాకారములలో నున్నారు. వీరి రాతి గుండెలు మనము కరఁగింపగలమా?

మంజుఘోష:- తిలోత్తమా! నేనును, రంభా మేనక మొదలగు వారము వీరి మనస్సులు హరింపలేకపోయితిమి. మహా ప్రవాహము కొండలనైన భేదించునట్లు నీ లావణ్య ప్రవాహము వీరి హృదయములు భేదింపవలెను.

తిలో:- ఏమో! మహేంద్రుఁడు నామీఁద గంపంత యాశబెట్టుకొని యున్నాఁడు. నే నిందుఁ గృతకృత్యురాలను కాఁగలనో లేనో. అయిదు దినము లలో వీరిని సంహరింతు నని ప్రతిజ్ఞ చేసితిని. అచ్చరలలో నాకు నగుబాటు కాకుండ కామదేవుఁడు నాకు సాయము చేయుఁగాక ! భగవానుఁడా, పుష్పబాణ!

గీ. *చచ్చియును వేగ సాధింప జాలితీవు*
అక్కజంబుగ రుద్రుని యంతవాని
నట్టి నీ మగంటిమి ముందు నసురులెంత?
మ్రొక్కులివె యందుకొనుమయ్య చక్కనయ్య. 17

మంజు:- అదే! దానవేంద్రులు మనవంకనే చూచుచున్నారు. పద!

తిలో:- సీ. అష్టదిక్పాలకాహంకార జంబాల
పటలప్రచండ ప్రభాకరులకు
సర్వదైవత భుజాగర్వకాలాంబుద
వ్రాత విక్షేపప్రభంజనులకు
మహితశాత్రవ శిరోమాల్యాయమాన వి
శంకట తర చండశాసనులకుఁ
జక్రవాళాచల సానుమండల తటీ
విహరమాణ సుయశోవిలసనులకు

గీ. *సిద్ధ సాధ్య విద్యాధర శీర్షమకుట*
మణి మరీచి రంజితపాద మండలులకు

నన్నదమ్ముల కసురనాయకుల కివిగొ

వందనంబులు సుందోపసుందులకును. 18

మంజు:- దానవేంద్రులారా! జయము జయము.

తిలో:- గీ.జయము సుంద నీ, కుపసుంద జయము నీకు

మంగళము సుంద, యుపసుంద మంగళంబు

శోభనము సుంద యుపసుంద శోభనంబు

స్వస్తి సుంద నీ కుపసుంద స్వస్తి నీకు. 19

సుందు:- (తనలో) ఈమె యెవ్వతె చెపుమా?

గీ. మేను దాలిచి వచ్చిన మెఱుపుఁదీఁగ

ఉపసుం:- (తనలో) పలుక నేర్చిన జాళువా పసిఁడిబొమ్మ

సుందు:- (తనలో) అంగములు దాల్చివచ్చిన యలరుఁదీవ

ఉపసుం:- (తనలో) చాన యాకృతిఁగైకొన్న చక్కదనము 20

సుందు:- కళ్యాణీ! నీదర్శము చేతనే మాకు జయము శుభము నగుఁగాక!

సీ. చింతలనెడు కాఱుచీఁకటుల్ దొలఁగించు

చిన్ని నవ్వులకు నాశీస్సు లబల!

ఉపసుం: కలువరేకులమించి కనువిందు చేసెడు

కన్నుదమ్ములకు మంగళము లతివ!

సుందు:- ముజ్జగంబులవారి మోహాబ్ధిలో ముంచు

లావణ్యమునకు గల్యాణ మతివ!

ఉపసుం:- రాతి గుండెలనైన ప్రక్కలింపఁ గ నేర్చు

వన్నె చిన్నెలకు దీవనలు చెలియ!

సుందు:- గీ. అబ్జనాభు జగన్మోహనాకృతివలెఁ

గనులఁదనియించు నీకు స్వాగతము తెలవ!

ఉపసుం: - విజయయాత్ర కేగెడు మాకు విజయలక్ష్మి

గతిఁబ్రసన్నయౌ నీకు స్వాగతము బాల! 21

తిలో:- దానవలోక చక్రవర్తుల యాశీర్వాదములఁబరిగ్రహించుచున్నదానను

జంబు:- ఓపిల్లా! నేనుగూడ రెండు తట్టల యాశీర్వచనము లిచ్చు చున్నాను. పరిగ్రహింపుము.

సుందు:- తమ్ముఁడా! ఆపరమేష్ఠి,

గీ. నిశల ముకుళభావము నొందు నీరజంబు

చేయు చేతితో నీకనుల్ చేయలేఁడు,

ఉపసుం:- అన్నయా!

సరిగ పగలు గన్పడనట్టి చందమామఁ

జేయు చేతితో నీమోముఁజేయలేఁడు. 22

తిలో: - దేవా! అతిశయోక్తులతో నిండిన ప్రశంసకు పాత్రము గానుగాని పరమేష్ఠినాకన్నులను మొగమునే గాదు -నన్నే చేయలేదు.

జంబు:- అట్లయిన నీవాకాశము నుండి మంచు గడ్డవలె నూడిపడితివా యేమి?

సుందు:-అట్లయిన నీజన్మవృత్తాంత మేమి?

మంజు:- దేవా! విశ్వకర్మ యీ మందయానను దన ప్రభావాతిశయమున మనస్సుచే నిర్మించెను.

సుందు:- ఓహో! మనోనిర్మిత మగుటచేతనే యీమె లావణ్య మింత వర్ణ నాతీతమై యున్నది.

ఉపసుం:- పరమేష్ఠి కిట్టి నిర్మాణసామర్థ్యము లేదు.

జంబు:- మతిలేని యాబ్రహ్మదేవుడు కొఱవిదయ్యములఁ బోలునా పెండ్లామువంటి మలపముండలను కుమ్మరి కడముంతలు చేసినట్లు సృష్టింపఁగలఁడు కాఁబోలు!

సుందు:- కల్యాణి!

గీ. వేల్పుదొరకొల్వు సానివై వెలయు నీవు
రక్కసులఁజూడఁగోరు కారణ మదేమి?
నందనోద్యానవీథుల నడచు నీవు
భూతల మలంకరించెడు హేతు వేమి?

ఉపసుం:- అసమాన నిజలావణ్య తారుణ్యంబులఁజూపి మధ్యమ లోకమును ధన్యము జేయవలె నని.

జంబు:- భూలోకములో నున్నవారి కొంపలుగూడఁ దీయవలయునని.

తిలో:- దానవ సార్వభౌములారా! నావచ్చినపని చెప్ప నాకే సిగ్గగుచున్నది. చెలి! నీవు చెప్పవే!

మంజు:- రసహీనములైన నా పలుకులతో జెప్పుటకంటె నీ వేచెప్పుట మంచిది.

సుందు:- ద్రాక్షా ఫలగుచ్ఛములఁబోలు నీ పలుకులతోడనే మాకు హృదయానందము జేయుము.

ఉపసుం:- మధుర వీణాస్వరముల వంటి నీ పలుకులే మా శ్రవణ భూషణము లగుఁగాక!.

జంబు:- బెట్టుసరిచేయక వెంటనే చెప్పు. బోగముదానికి సిగ్గేమిటి?

తిలో:- దేవా! ఆకర్ణింపుడు.

తే.గీ. *నా మదికి నచ్చుపాటగు నాయకుండు*
క్షితితలంబున నెందైనఁ జిక్కు నేమొ
యనుచు వెదుకంగ వచ్చితి నసురనాథ!
అంగనకు నుండవలెఁగదా యండ యొకటి. 24

ఉపసుం:- నీవుగూడ నాయకుని వెదకుకొనవలయునా? ముల్లోకముల వారు నిన్నే వెదకుకొందురుగదా!

జంబు:- నే నేమైనఁ బనికివత్తునా?

సుందు:- కల్యాణీ! నీకెట్టినాయకుడు కావలెను?

తిలో:-ఎట్టివాఁడని దేవరవారితో మనవిసేయఁగలను.

సీ. *ఎదిరిమూఁకలఁజివ్వఁజెదరఁజిమ్మునతండు*
నీరేడుజగముల నేలునతఁడు
అనఁటిపండుజంట యటు లత్తెడునతండు
కులగౌరవంబులు గలుగునతఁడు
చక్కదనంబున స్మరుని బోలునతండు
నిండుజవ్వనమందు నిలుచునతఁడు
పడఁతుల కింపుగాఁ బలుక నేర్చు నతండు
విద్దెలప్రోఢయై వెలయు నతఁడు
గీ. *బహుతపము జేసి వరములఁ బడయు నతఁడు*
మలినచరితంబు లేకుండ మనునతండు
సిరులతోఁదులఁదూగుచుఁజెలగునతఁడు
ప్రాపకుడు గావలయు నాకు రాక్షసేంద్ర! 25

సుందు:- షడసము లొక్క పదార్థమందుఁజేరన ట్లొక్క పురుషుని యందే యిన్ని గుణములుండు టరుదు. ఆఱు ఋతువు లేకకాలమున వచ్చెనేని, ఇన్నిగుణము లొకచో నుండును.

జంబు:- వీటిపేరే హిరణ్యాక్షవరములు,

తిలో:- దేవరవా రేమన్నను నట్టిపురుషుడు దుర్లభుఁడు కాఁడని నా నమ్మకము.

సుందు:-అట్టివాఁడెక్కడ సులభుఁడు?

తిలో:- పదునాలుగుభువనము లున్నవి. ఒక్కొక్క భువన మతి విశాలమ్మై యున్నది.

మంజు:- ఎందననేల? ఇందే సులభుఁడు గావచ్చును.

సుందు:- (తనలో) దీని నెచ్చెలి యిందే దొరకవచ్చు ననుచున్నది. ఎవరి నుద్దేశించి యుండును?

ఉప;- (తనలో) ఇది మనస్సులో నన్నుఁబెట్టుకొనెనా యేమి?

జంబు:- (తనలో) ఇది యెవరినో బుట్టలోఁబెట్టదలఁచు కొన్నది?

సుందు:-కల్యాణీ! నేనొక్కమాటడుగుచున్నాను. దాని కుత్తరము జెప్పుము? స్వర్గమున సిద్ధసాధ్య కిన్నర కింపురుష గరుడగంధర్వ విద్యాధర ప్రముఖులు దివ్యులెందరో యున్నారు. వారిలో నొక్కరేని నీమనస్సునకు నచ్చినవారు లేరా?

తిలో:- ఉన్నపక్షమున నిక్షేపమువంటి స్వర్గము విడిచి దేశాంతరముల పాలు గానేల?

ఉపసుం:- త్రిలోకాధీశ్వరుఁడైన మహేంద్రుఁడు నీవలపునకు గుఱిగాలేదా?

తిలో:- అహాహా! మంచిమాట సెలవిచ్చినారు.

సుందు: -ఏమట్లనుచున్నావు! ఇంద్రుని ప్రాపకము నీకు లభించెనేని-

తే.గీ. *నందనోద్యానవీథుల నడువవచ్చుఁ*
దాల్పవచ్చును మందారదామ మఱుత

పారిజాత తల్పంబులఁ బండవచ్చుఁ
జెలఁగి వైజయంతమున వసింపవచ్చు.

ఉపసుం:-అంతేగాదు-

తే. *మగువ! మధుకైటభారాతి మఱఁది యగును*
శక్రుపట్టంపురాణి నీ సవతి యగును
తాల్చుచుంద్రు నీయాన నౌదలలయందు
వేల్పుటువిదలు నెత్తావి విరులఁబోలె. 27

జంబు:-ఎందుకా పాడుస్వర్గము? ఇటువంటి ముదిలంజలేగాని ముంజలు దొరకవు. ఏదో యమృతమందు రేగాని ముంతెడు తాటి కల్లుగాని, యీత కల్లుగాని దొరకదు. నీరుల్లి వెల్లుల్లి లేని లోకము నరలోకము గాని స్వర్గలోక మగునా? అది విడచుటలో నీమె మంచిపని చేసినది.

తిలో:-దేవా! ఇంద్రుని మేలిగుణములేగాని యవగుణములను మీ రెన్నరైరి. అతనికిఁ బరాక్రమమా శూన్యము. పసులకాడరి చేతికోలయ్యైన నుపకరించు నుగాని యతనివజ్ర మెందునకుం బనికిరాదు. అహల్యా వృత్తాంతమే యతని సచ్చరిత్రమును వేయి నోళ్లఁ జాటుచున్నది. మీపూర్వులచేత నెన్నిసారులో దవడలు పగులునట్లు చెంపకాయలు తిని యికముందు మీ చేతఁబడరాని పాట్లుపడుటకు సిద్ధముగా నున్న యాపందనా నేను నా మనోహరునిగా నెన్నుకొనుట ? చాలు చాలు ! కల్పవృక్షముల నీడకన్న భూమిమీఁది యల్ప వృక్షముల నీడయే నాకు మేలు.

ఉపసుం:- ఊర్వశిని వలపించిన యాతని చక్కఁదనము నీకుఁ బనికి రాదా?

జంబు:- నా భార్యకు నేను చక్కనివాడనైనట్లె యూర్వశి కింద్రుడు సొగసు కాఁడైనాఁడు.

తిలో:- అయ్యో! లోకో భిన్నరుచిః,

తే.గీ. కోరి మిరపకాయల మెక్కు గోరువంక,
క్రొంజివుళ్లనె మెసవును గోకిలంబు,
పండు లే దని చిలుక దా బ్రతుకుచుండు
నెవరియిష్టము వారిదే యేమి చెప్ప. 28

జంబు:- మీకు మామిడిపండ్లిష్టము. నాకు తాటిపండ్లిష్టము.

సుందు:- ఇంద్రుఁడు నీ కసహ్యమైన నవనిధులకు నాథుఁడైన కుబేరుఁడు కలఁడుగదా!

తిలో:- అయ్యా! దాంపత్యములు ప్రేమరసముచేఁగూర్పఁబడఁదగినవి. ధనమే సౌఖ్యసాధనము గాదు. ధనము ప్రేమాగ్నిని రగుల్కొలుపు నింధనము గాదు. కుబేరుఁడష్టావక్రుఁడు. వాని కన్నఁగురూపి జగత్త్రయమున లేఁడు.

తే. మంచికులమందు జన్మంబు గాంచె ననుచు
ధనము గలదంచు నొకకురూపిని లతాంగి
యెఱుక జాలక తా వరియించెనేని
మనికితము ఘోర దుఃఖభాజనము గాదె? 29

సుందు:-అట్లయిన సూర్యపుత్త్రుఁడు సమవర్తి దక్షిణదిగధీశ్వరుఁడు నైన యమునిమీఁద నీతలఁపు బాఱలేదా?

జంబు:- నాచక్కఁదనము యముని చక్కఁదనము నొక్కటె.

తిలో:- దేవా:!- అతఁడు నాకే గాదు. నాశత్రువులకైనను వద్దు. మసి బొగ్గుల రాశివంటి యానల్లనిమేను, రంపములవంటి యా కోరలు, బంది పోటువాని చేతిలోని దండము వంటి యా కాలదండము, బడితలు చేతఁ బూనిన బండవాండ్రవంటి యాతని కింకరులను, అతనిచుట్టును బరివేష్టించి యుండు ప్రేతసంతతులను, వానిలోకంబున కరుగు మందభాగ్యులను

బాధించుటకు నియమింపబడిన యినుపముక్కుల కాకులును, నగ్ని గుండములను క్రాగుచున్న తైలములను, వైతరణీప్రముఖములైన హేయంపు నదులనుజూచిన పెండ్లివద్దురా నాయనా, పెందలకడ నావలకుఁ బోద మనిపించునుగాని వివాహముమీఁద బుద్ధిపుట్టదు. దున్న పోతువాహన మెక్కి పెండ్లికొడుకు వచ్చెనా జనులకుఁ జూడఁగన్నులుండవు. ఆతనికి నాశ్యా మలాదేవికిఁదగును.

జంబు:- ఇప్పుడు వానిం జూడకపోయినను జచ్చిన తర్వాత నైన వాని కడుకుఁ బోకపోవులే.

ఉపసుం:- వారే నీకుఁబనికిరానప్పుడు వరుణుఁడక్కఱకువచ్చునా?

తిలో:- వరుణుని చేతనున్నది ప్రేమపాశము గాదు. అతనిని వరించుట నట్టేటిలో నిల్లు కట్టుకొనుటె.

సుందు:- అగ్నిహోత్రునిమాట?

జంబు:- అది బాగున్నది. శీతకాలము హాయిగా జలికాఁగవచ్చును. అందఱు నీయింటికే నిప్పుకొఱకు వత్తురు గాని నీవెక్కడికిఁబోనక్కఱలేదు.

తిలో:- దేవతల మూటల మోపరికాఁడా యతఁడు?

సుందు:- అది యేమిటి?

తిలో:- దేవతలకు హవిర్భాగములు మూటగట్టి మోసి తెచ్చుచుండును. ఒకప్పుడు మొగము రాజుచుండును. ఒకప్పుడు మండుచుండును. చల్ల దన మతనికడ లేదు.

సుందు:- పోనీ! దిక్పాలకులయందు దోషము లున్నవి. మహాత్ముండైన శంకరుఁడు నీయనురాగంబునకుఁదానకము గాఁడా?

ఉపసుందు:- ఔను! అతనియందు దోషమే లేదు.

ఆ. వె. *ఇల్లు వెండికొండ విల్లు బంగరుకొండ*
రథము రత్నగర్భ రాజు పువ్వు
సగముమేనియందు సర్వమంగళ యుండు
శంకరుండు లోకశంకరుండు. 30

జంబు;- శంకరునిసంసారము నాసంసారము నొక్కమచ్చునని యున్నది.

తిలో;- సర్వలోకవంద్యుఁడగు పరమేశ్వరునియందు దోషారోపణ చేయుట పాపహేతువని యెఱుంగుదునుగాని శాశ్వతమైన దాంపత్యము గుదుర్చుకొనునప్పుడు వరుని గుణాగుణంబులు వితర్కించుట దోషము గాదు. చిత్తగింపుఁడు-

సీ. *దయ్యాలు భూతాలు దగ్గఱిచుట్టాలు*
యిల్లు వాఁకిలిజూడ వల్లకాడు
పులికలాసమెగాని మొలకు గుడ్డయు లేదు
పునుకకంచమెగదా బువ్వదినఁగ
దలలెత్తి బుసకొట్టు త్రాఁచుబాములు నగల్
మొదలంట నెమ్మేన బూదిపూత
విసము కుత్తుకనిండఁ బెట్టుక మాటాడు
నెత్తిమీఁదను పెద్ద నీటినెలవు

ఆ. వె. *నిండుపౌరుషంబు నెఱసున్న వానికి*
బొల్లి విఱిసినట్లు తెల్లమేను
తిరిపెమెత్తకుండ దినమైనఁ గడువదే
యేమి జూచి వలతు వామదేవు? 31

ఇఁక నాయన సంతానముమాట చెప్పనక్కఱలేదు. ఒక కుమారున కాఱుమొగములు పండ్రెండుకండ్లు. మఱి యొక పుత్త్రుఁడైన గణపతి విషయము మీరే యెఱుంగుదురు.

తే. గీ. ఎప్పుడు మదంబుగారెడి యేన్గు మొగము
పుట్టెడుంద్రాళ్లు భరియించు పొణకబొజ్జ
కొంపలను ద్రవ్వు పెనుపందికొక్కు గుఱ్ఱ
మాతఁడగ్రగణ్యుఁడు తిండిపోతులందు. 32

కట్టుకొన్న పెండ్లాము కన్నమైనఁదెచ్చిపెట్టలేని మగనితో నెట్లు కాఁపురము చేయవచ్చును. నేనుగూడ నొకపుఱ్ఱె చేతఁబట్టుకొని యాయనవెనుక తిరిపెమునకు బైలుదేరవలెను. అది యటుండగా నొకభార్య నెత్తి నెక్కించు కొని మఱియొక దానికి సగముశరీర మిచ్చి యతఁడు పడఁతులకు బానిసయై యున్నవాఁడు. అట్టి వానినెట్లు చేపట్టఁగలను? పట్టితి ననుకొనుము ! ఒక సవతితో వేగుటె కష్టముగదా యిద్దరు సవతులతో నెట్లు వేగుదును? లోక మేమనుకొనునో యనుసందియము లేక మగని నెత్తెక్కి త్రొక్కుచున్న యాసిగ్గుమాలిన గంగానమ్మతోను మగనిసామేను జీల్చి పుచ్చుకొన్న యాగయ్యాళి గౌరితోను నేను వేగలేను. కలహమంటె నాకెంతో భయము.

సుందు:- ఎంత నెఱజాణవే తిలోత్తమ! సురాసురవంద్యుఁడైన పరమేశ్వరుని నీవు పనికిమాలిన వానినిగా వర్ణించుచున్నావు.

ఉపసుం:- నీవు కవయిత్రివలె నున్నావు.

జంబు:- ఈమె చెప్పినది నిజమే. శివునిస్థితికన్న నాయవస్థ బాగున్నది. నాకు మంచమున్నది. కంచమున్నది. గుడ్డయున్నది. తలదాచు కొనుటకు తాటియాకులఁగుడిశ యున్నది. శంకరున కివియు లేవు.

సుందు:- ఎల్లదేవతలయందు నేవోదోషములఁ జూపితివి. ఇంక నారాయణుని విషయమై యేమి చెప్పెదవు? అతనిని నీవు వరింపఁగూడదా?

ఉపసుం:- ఆయనమాత్రము దోషరహితుఁడా?

జంబు:- ఈఁగ పుండుమీఁదనే వాలినట్టు లీమె దృష్టిదోషము మీఁదనే పడును.

తిలో:- మీ రిన్నివిధముల నన్నుఁబ్రశ్నించుటచేత నేను నిష్కారణముగా దేవతాసార్వభౌములయెడలఁ దిరస్కారభావము జూపవలసివచ్చుచున్నది. అడిగినప్పుడు చెప్పక మానరాదు. నారాయణుఁడు దైత్యాంతకుఁడని యతని భాగ్యవశమున గొప్పపేరు వచ్చినది గాని నిజముగా నతఁడు మహేంద్రునివలెనే పిఱికి వాఁడు. ఇందుకొక తార్కాణము. మహాపరాక్రమ సంపన్నులగు మీ దానవులకు జడిసి వారియెదుట నతఁడు నిజ రూపముతో నిలువలేక యవతారము లెత్తెదనని వంక బెట్టి పగటివేషగాండ్రవలె నతఁడు మాఱు వేసములు వేసికొని చేఁపయ్యె తాఁబేలై పందియ్యె సింగమ్మె మఱుగుజ్జ వాఁడై లోకముపాలై పోవుట మీరు విన్నదేగదా! అదిగాక యతఁడెట్టియందగాఁడు?

గీ. *కాటుకయుఁబోలె నెమ్మేను కాఱునలుపు*
జనవిరుద్ధమౌనట్లు హస్త ములునాల్గు
బొడ్డులో పెద్దతామర మొదటినుండి
కాళ్లు నీళ్లోడుచుండు నేకాలమందు. 33

అది యటుండనిండు. ఆలివంకవా రాత్మబంధువులని నీరజాక్షుఁడు నిజనివాసము విడిచి పాలసముద్రమున వసియించుచున్నాఁడు. పెండ్లాము మాటవిని యిల్లువాకిలి విడిచి యత్తవారి పంచఁజేరిన దామోదరుఁ డెట్టి గౌరవమున కర్హుఁడు? మరియు,

తే.గీ. *విసము గ్రక్కెడు పెనుబాము వెడఁదపాన్పు*
పక్షపాతముగలపక్షి వాహనంబు
తిరము లేకుండ నిల్లిల్లుఁదిరుగునాలి
వలదు నీరజాక్షుని పొత్తు వలదు నాకు. 34

ఆయనకు బెండ్లాడిన పక్షమున నేనుగూడ నాసవతి పుట్టినింటికి బోయి లెక్కలేనన్ని యప్పులలో మునిగి బహుభంగసంగతమైన నడిసముద్రములోఁగాపురముచేయవలెను. పెండ్లిలేకున్న బ్రహ్మచర్యముతోనే కాలము గడపవచ్చును గాని యట్టివాని పొందు నేను కలలోనైన నపేక్షింపను.

సుందు:- శహబాస్, తిలోత్తమా, శహబాస్, తుంటరియైన యా నారాయణుని వాలకమును, దుర్గుణములును, సంసారదుర్దశను నెట్లు వర్ణింపవలయునో యట్లు వర్ణించితివి. ఇందుకు నీకు బహుమానముగా నేను వైకుంఠ యాత్రకు వేంచేయునప్పుడు లక్ష్మీనారాయణుల నందుండి పొలఁద్రోలి నిన్నే దానికధిష్ఠానదేవతగాఁ బ్రతిష్ఠింతును. నీవచోనైపుణ్యమున నారాయణుడు వట్టి నిర్భాగ్యుడని నిరూపించితివి.

ఉపసుం:-వాక్చాతుర్యముచేత నీమె బొగ్గును వజ్రము, వజ్రమును బొగ్గ చేయఁగలదు.

జంబు:- మొదట బోగముది, అందులో దేశద్రిమ్మరి- నోటికి తలుపు ద్వార బంధములు లేవు. సిగ్గు బిడియము లంతకన్న లేవు.

సుందు:-జంబుక! మర్యాద నతిక్రమించి మాటాడకుము.

జంబు:- ఓహో! అప్పుడే యభిమానము మొదలుపెట్టినదా?

ఉపసుం:- అభిమానము గాదు, ఈమె పూజ్యురా లగుటచే మాయన్న యట్లనియె.

జంబు:- అట్లయిన నేను గన్నేరులు మల్లెలు జాజులు విరజాజులు మొదలైన పూవులఁదెచ్చెదను. మీ యన్నదమ్ము లిద్దరు జెరియొకవైపు గూర్చుండి పూజించుడు.

సుందు:- జంబుకా! నీప్రసంగము కట్టిపెట్టుము. కల్యాణి! మహా ప్రభావసంపన్నులైన దివ్యులలోనే నీకనుకూలవరుండు లభింపనప్పుడు నింక మర్త్య పాతాళ వాసులలోనా దొరకుట? రత్నాకరములో దొరకని మణులు చెఱువులలో దొరకునా?

తిలో:- ఉద్యానమున దొరకనిపుష్ప మొకప్పుడు కారడవిలో దొరకవచ్చును.

జంబు:- వాన కురిసినప్పుడు వీధిలోని యిసుకలో జలగడుగువారికి బంగారము దొరకినట్లు నీకీ లోకమున వరుఁడు లభించును కాఁబోలు!

సుందు:-అంతవఱకు నీ వెక్కడ నుందువు?

తిలో:-మీ యనుజ్ఞ యయ్యేనేని గొంతకాల మిందే యుండఁదలంచు చున్న దానను.

ఉపసుం:- నాకలోకసుఖములు మఱఁగిన నీకు మాయూరు రుచించునా?

తిలో:-రుచింపకేమి!

తే. గీ. *నందనముబోలు పూఁదోఁట లిందుఁగలవు*
మేడలును వైజయంతము మించి యుండు
నింద్రుఁడిచట లేకున్న దైత్యేంద్రు నింట
నాకు నీప్రోలు గనఁబడు నాకమట్లు 35

జంబు:- పాపము! ఎక్కడికక్కడే సరిపెట్టుకొనఁగలదు.

సుందు;- నీవిక్కడనుంట మమ్మనుగ్రహించుట.

ఉపసుం:-మాపట్టణమునకు నీవు నవీనాలంకారమవుగదా!

సుందు:- జంబుకా! మధుసాగరమను మనయుద్యానవనమున చెంగల్వ కొలని యొడ్డుననున్న చంద్రకాంతసౌధమునం దీమెను నిలుపుము. ఈమె

కుందగిన యుపచారము లన్నియుఁ జేయుటకు మన యంతఃపుర పరిచారికల నియోగింపుము. అంద ఱామె కనుసన్నల మెలఁగవలయునని నొక్కి చెప్పుము.

ఉపసుం:-పాలుమాలినవారు దండింపఁబడుదు రని స్పష్టముగా జెప్పుము.

జంబు:-చిత్తము దేవా! చిత్తము. (తనలో) మాకర్మము కాలినది. ఈ తొత్తుకూఁతురు నాశ్రయింపలేక యూడిగముల సేయలేక మేము చావవలెను. ఈ మాయలమారి యీ యన్నదమ్ముల నిద్దఱిని బుట్టలోఁబెట్టినది. చేఁపలు వలలోఁబడినవి. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది

ద్వితీయాంకము.

***

తిలోత్తమ

తృతీయాంకము

రంగము1-ఉద్యానవనము

(అంతట వెన్నెలలో నొకసానుపుపై నుండుకొని సుందుఁడును, జంబుకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు)

సుందు:-జంబుకా!కారణములేని యీపరితాప మెట్లువచ్చెనని నీవు పలుమాఱు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగుచుంటివి. కావునఁజెప్పెద వినుము. ప్రథమ దర్శనంబుననె తిలోత్తమ నా హృదయ మపహరించుకొని పోయినది.

ఉ. *ఆ చిఱునవ్వు లా బెడఁగులా సువిశాల విలోచనద్వయం*
బాచతురోక్తు లానడల యందము నా హొయ లా యొయారమున్
మేచకమైన యాకచము మిత్రుఁడ! చేరి మఱొక్కసారి నేఁ
జూచినదాఁక నామనసు సొక్కుచు సోలుచు నున్న దిక్రియన్.1

జంబు:- మొదట నేనమకొన్నంతపని యైనది. ఆపిశాచమే నిన్నుఁబట్టినది

సుందు:-జంబుకా! అది పిశాచమా? అంధునకు రత్నము రాయి వలెఁదోఁచునట్లు నీకాజగన్మోహనాంగి దయ్యమట్లు కనఁబడుచున్నదా చూడు!

ఉ. *చూచితి నప్సరాంగనలఁ జూచితి వేలుపుటంచయానలన్*
జూచితి నాగకన్యకలఁ జూచితి నెందఱొ మర్త్యకాన్తలన్
జూ చి యెఱుంగ నిట్టి బలుసోయగమున్ నెఱజవ్వనంబు నే
నే చిగురాకుఁబోఁడికడ నిట్టిపడంతుక యెందు లేదుగా. 2

జంబు:-తావలచినది రంభ తా మునిఁగినది గంగ యను సామెత నిజము. నీకంటికి నచ్చలేదుగాని దీని తలదన్నిన యందగత్తియ లెందఱో లోకమున నున్నారు.

సుందు:- నీవు సరిగా నాలోచించుకొని మాటలాడలేదు. ఈ యంద మేమందయానలయందుఁగనుంగొనము. చూడు!

సీ. పడఁతి కట్టుటచేతఁ బసిఁడిదువ్వలువకు
నెన్నఁడు లేనట్టి యెసకమెసఁగె
రమణి తాల్చుటచేత రతనాల నగలకు
వర్ణ నాతీతమౌ వన్నెగలిగె
మగువ పూయుటచేత మంచిగంధమునకు

యెలనాగ తుఱుముట నలరుగుత్తులకును
గమనీయతరమైన కాంతి యొదవె
గీ. యువిద సంచార మొనరించుచున్న కతన
నవనికంతకు నొకవింత యంద మొదవె
తెఱవ స్వేచ్ఛమై యుందందుఁదిరుగుచుంట
వేల్పువీటికి నెంతేని వెలితి గలిగె. 3

జంబు:-ఈ తొత్తుకూఁతురు రాఁబట్టి భూలోకమున కందము స్వర్గమునకు వెలితి వచ్చినదా? స్వర్గలోకమునకు శనిపీడ వదలినది. అది మనలోకము నకుఁబట్టుకొన్నది. ఈ పిచ్చిపిచ్చి తలంపులు మాని యీ నిండుచందురుని పండు వెన్నెలచలువ హాయిగా ననుభవింపవయ్యా! చన్నీళ్ళలోఁ బ్రవేశించి యున్న పోతులాగు నేనెంతో చల్లఁదనపు సౌఖ్య మనుభవించుచున్నాను.

సుందు:-జంబుకా!

తే.గీ. నిండుజాబిల్లిగా దది నెలఁతమొగము
పండువెన్నెల గాదది పడఁతినవ్వు
మచ్చగాదుసు మ్మది మృగమదపుబొట్టు
తార లవి గావు దానిముత్యాలసరులు. 4

జంబు:- సరి సరి! ప్రపంచ మంతయు నీకు నేఁటి రేయి తిలోత్తమా విలాసమువలెఁ గనఁబడుచున్నది గాఁబోలు! కామిలరోగము గలవానికి జగత్తంతయుఁ బచ్చనైనట్లు కామగ్రహ బాధితుఁడ వైన నీకుఁ దిలోత్తమ తప్ప నొండువస్తువు కానఁబడుట లేదు గాఁబోలు!

సుందు:-మిత్రుఁడా! ఒక్కసారి తిలోత్తమ నిక్కడకుఁ దీసికొని రాఁగలవా?

జంబు:- అబ్బో! దానిటెక్కులు దానిబెట్టుసరి చెప్ప నలవిగావు. అది యిక్క డికి వచ్చునా?

సుందు:-పోనీ! నన్నక్కడికిఁ దీసికొనిపోదువా?

జంబు:-తీసికొనిపోయెడిదేమి! బుజముమీఁద నెక్కించుకొనవలెనా యేమి? నీ వెంట నేనువచ్చెద నడువుము. జగత్త్రయ విజయబాహుబల సంపన్నుఁడ వగు నీవు దానిదగ్గఱకుఁబోవుట యుక్తము గాదు. ఇంత బతుకు బతికి యింత తపస్సుచేసి బోగముదాని దర్శనమునకా నీవు పోవలసినది!

సుందు:-జంబుకా! దాని దర్శన మెంతటి యదృష్టవంతుల కగును? అది సులభమని తలంచుచున్నావా? అది అనుగ్రహించినచో నింద్రాదిదిక్పాల కులు, నారాయణాదులు దానికి నమస్కరించి తమ మకుట మాణిక్య కాంతులచే దాని చరణారవిందములకు నీరాజన మొసంగరా? అది కనుసన్న జేసిన మాత్రముననఁ దేనె చుక్కపై నీఁగలు ముసరినట్లు ముక్కోటిదేవతలు దాని చుట్టు మూఁగియుండరా?

జంబు:-అయ్యా! నేనుమాత్ర మట్లు తలంచుటలేదు. ఈ మిండకత్తె దేవతలలో నెవరికిఁ బనికిరాకపోవుటచేతనే యీ లోకమునకు వచ్చినదని నేను తలంచెదను. అట్లె కానియెడల స్వర్గము కన్న మర్త్యలోకములో నేమి యతిశయ మున్నదని వచ్చినది? ఇక్కడ నంతకంటె నెక్కువ చక్కని వాండ్రు కలరా? అంతకంటె నెక్కువ భోగ్యవస్తువు లున్నవా? అంతకంటె నెక్కువవైభవ మున్నదా? ఎక్కువ శూరశిఖామణు లున్నారా?

సుందు:- ఓరి మూర్ఖుడా! అక్కడ తనమనంబునకు నచ్చిన వారెవ్వరు లేక పోవుట చే నిక్కడకు రావలసెనని యది నొక్కివక్కాణింపలేదా? ఆమాటలు నీవు వినలేదా?

జంబు:-ఇది వట్టిబూటకము. అది యేదో పన్నుగడ పన్నుకొని వచ్చినది. అది కల్లలకుఁబుట్టినయిల్లు. భోగముదాని నోటికి శుద్ధిబద్ధ మున్నదా?

సుందు:-జంబుకా! నీ వట్లన్న నేనొప్పుకొనను. నిజముగాఁ జెప్పు. వేల్పులలోఁ జక్కనివాఁడెవఁడు? అదియన్న మాటలు శిలాక్షరములు.

జంబు:-అట్లయినఁబదునాల్గులోకములలో నీవొక్కఁడవే చక్కని వాఁడదని నిన్ను వలచిపైఁబడవచ్చినదా?

సుందు:-ఏమో యెవరిని వలచివచ్చినదో? ఈ వృథాప్రసంగమేల! దాని కడకు నీవు పోయి దాని నిక్కడికిఁబిలిచుకొనివత్తువా లేదా? నే ను తాళఁజాల కున్నాను. విరహతాపము దుస్సహముగా నున్నది.

గీ. *పొడుచుచున్నాఁడు చంద్రుఁడు పొడవులయిన*
కిరణశూలంబులను నన్నుఁగరుణ లేక,
యేయుచున్నాఁడు మన్మథుం డేపుమీఱఁ
దీయవింటఁబూవులు గూర్చి తెఱపి యిడక 5

జంబు:-తడిసిన నూలుపోగులలాగున నెంతో చల్లగానున్న చంద్ర కిరణ ములు నీకు శూలముల లాగున్నవా? మా నాయనమ్మ పండుగనాఁడు గోడకుఁబెట్టిన సున్నపుచుక్కలవలె నీచుక్కలెంత యందముగా నున్నవో చూడు! ఆహాహా ! ఈచంద్రుఁడు పెద్ద కచ్చికవలె నున్నాఁడు. కచ్చిక నంటుకొన్న మసిబొగ్గువలె దానిలో నల్లనివచ్చు కనఁబడుచున్నది. ఇటువంటిసమయ ములో సౌఖ్య మనుభవింపలేక యుస్సురుస్సురని తాపపడియెదవేల? అదిగాక మన్మథుఁడు తియ్యవింటిలో, పూవులుగూర్చి నిన్నుఁ గొట్టు చున్నాఁడా? ఏదీ! యొకపువ్వైనఁ గనఁబడదేమి? ఈ

విరహతాపాలు- ఈకోపాలు వేమెన్నడెఱుఁగము. మన్మథుఁడు మమ్మెప్పుడు కొట్టఁడేమి? వాని మొగము మండ వాఁడు గొప్పవారినేగాని పువ్వులతోఁగొట్టఁడేమొ!

సుందు:- ఓరిమూర్ఖుఁడా! విరహతాప మనుభవించిన వారికే తెలియును. ప్రసవవేదన బిడ్డలఁ గన్నదాని కేగాని గొడ్రాలికిఁ దెలియదు గదా! మన్మథ బాణప్రహారములు కంటి కగుపడని దెబ్బలు. మన్మథుఁడనంగుఁడు గదా!

తే.గీ. *ఎదుట నిల్చి పోరెడుశత్రు నెట్టులైనఁ*
బలముఁ బలము పెంపును జూపి గెలువవచ్చు,
చాటుదెబ్బలు గొట్టెడు సాహసులను
నెట్టి బలశాలియైన జయింపఁగలఁడె? 6

అందుచేతనే,

గీ. *కాలదండంబునకు రుద్రుశూలమునకు*
శక్రువజ్రంబునకు విష్ణుచక్రమునకు
జడిసి యెఱుఁగని నే నిప్డు జడియవలసెఁ
గమ్మవింటికి నల పూవుటమ్ములకును. 7

జంబు:-ఓయి నాయనా! ఇటువంటి బాధలు వేయిజన్మములకైన నాకు వద్దు. ఇవన్నియు మీరే యనుభవింపుడు ఈ విధముగా నెంతో తహతహ పడునటువంటి మీరు స్వర్గలోకదండయాత్ర కెట్లు బైలుదేఱుదురు? శంబరుఁడు సేనల సిద్ధము చేసినాఁడు. తలకొక గ్రుక్కె డమృత మెప్పుడు త్రాగనగునని రక్కసులు మిక్కిలి యువ్విళ్లూరుచున్నారు. నీవుఁగూడ నమృత పానము జేసి చిరకాలజీవివి కావచ్చును నాకలోకనివాససౌఖ్య మను భవింపవచ్చును.

(అంతట శంబరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శంబ:-(తనలో) దండయాత్రాసన్నాహ మంతయు సిద్ధమైనది. ఈవార్త సుందమహారాజుతో విన్నవించెదను.

సుందు:-జంబుకా!

ఆ. వె. *అదియె యమృతభాండ మదియె చింతామణి*
యదియె వైజయంత మదియె స్వర్గ
మదియె కల్పవృక్ష మదియె నందనవనం
బదియె విజయలక్ష్మి యరయ నాకు. *8*

శంబ:-దేవా! జయము. జయము.

సుందు:-జంబుకా! వింటివా?

(అని పై పద్యమునే మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

శంబ:-మహారాజా! జయము. జయము.

సుందు:-(కన్నులు మూసికొని మాటలాడఁడు)

శంబ:-జంబుక! ఇది యేమి?

జంబు:- నీపిండము నాశ్రాద్ధము. ఏమని చెప్పను?

శంబ:- ఏమిరా! అట్లు ప్రేలుచున్నావు?

జంబు:- నేను ప్రేలుట లేదు. మహారాజుగారి యవస్థ మాఱిపోయినది. మనము దేవతలమీఁదికి దండువెడలఁదలఁచుకొన్న వార్త విని వారు మహారాజుగారిమీఁదికి మన్మథుని బంపినారు. ఆచాఁటున నుండి యీచాఁటు ననుండి వాఁడు మహారాజుగారిని కుళ్లఁబొడుచుచున్నాఁడు.

శంబ:- నీ చమత్కారబాణములు గట్టిపెట్టి స్థితియేమో చెప్పరా?

జంబు:- స్థితి దుస్థ్సితి. అవస్థ మన్మథావస్థ. మనమాట లాయనకు వినఁబడుటలేదు. ఆయన తిలోత్తమను వలచియున్నాఁడు. దానిని నీవు తీసికొని వచ్చితివా నీతో నాయన మాటాడును.

శంబ:- మన దండయాత్ర గంగలోఁగలిసినది.

జంబు:- ఆదొంగతొత్తుకూతు రెప్పుడు వచ్చినదో యప్పుడే గంగలోఁ గలిసినది.

శంబ:- ఇప్పుడీ సంగతి యీాయనకు విన్నవించుటెట్లు?

జంబు:- ఈయనను మేల్కొల్పుటకు నేనొక చమత్కారము జేసెద నుండు.

శంబ:- ఏలాగో నీ తెలివిచేత మెలకువ తెప్పించుము.

జంబు:- మహారాజా! ఇదే తిలోత్తమ వచ్చినది లెండు. లెండు.

సుందు:- (కన్నులు మూసికొని లేచి) ఏదీ నాప్రాణసఖి? ఏదీ నా బహిః ప్రాణము? ఏదీ కామదేవుని నూతనశస్త్రము. (అని జంబుకుని గౌఁగిలించుకొని దౌడకొటికి ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నాఁడు).

జంబు:- అయ్యో! అయ్యో! నేనుఁగానయ్యా తిలోత్తమను. నేను మీవేడుక చెలికాఁడను. జంబుకుఁడను. జంబుకుఁడను. నీముద్దు ముక్కలైపోను! నన్ను ముద్దుపెట్టుకొనకు.

శంబు:-దేవా! వీఁడు మన జంబుకుడు. విడిచిపెట్టుము.

(అని చెయిబట్టుకొని లాగుచున్నాఁడు)

సుందు:-ఏమీ! వీఁడు మన జంబుకుఁడా, తిలోత్తమ కాదా?

జంబు:- అయ్యో! నీ విరహతాపము మండిపోను. నాబుగ్గ చెడఁగొటికి నావు. అయ్యో! చిమచిమ లాడుచున్నది. (చేతితో తడిమి) అయ్యో! నెత్తురు వచ్చుచున్నది. మానిసి కాటుకు మందు లేదు. అయ్యో! నేను చచ్చిపోదును గాఁబోలు! ఇక నాభార్య కెవరు దిక్కు? పాపము! దానికి నేనొక్కఁడనె మగడను గదా ? దాని బ్రతు కేమగునో?

శంబ:-ఓరీ, మూర్ఖుఁడా! ఇది నీస్వయంకృతాపరాధము. తిలోత్తమ వచ్చినదని చెప్పఁబట్టి యెదుటనున్న మానిసి తిలోత్తమ యని యాయన

నిన్ను కౌఁగిలించుకొన్నాఁడు. తెలివితక్కువ పని చేసినందుకు ఫల మనుభవింప వలసినదే.

జంబు:- నాకేదైన మందు చెప్పవయ్యా! లేదా వైద్యునింటికిఁదీసి కొనిపో.

శంబు:-భయపడకు! అదిచొంగగాని నెత్తురు కాదు.కాటు లోతుగా పడలేదు.

జంబు:-నేనీదినమున నాతిలోత్తమ మొగము చూచినాను. ఆపాడు మొగము చూచినందుకు నెత్తురు కన్నులఁజూడవలసివచ్చినది.

సుందు:-మూర్ఖుఁడా! నాయంతరము నీయంతరము దెలియకుండ నాతోఁ బరిహాసమాడెదవా? దాని కిదేశిక్ష.

జంబు:-నాతల్లికడుపు చల్లగా, నాపెండ్లాము మంగళసూత్రబలిమిచేత నేను నేఁడు పులినోటి కండవలె బయలుపడినాను. నీ విరహ తాపము బంగారుగాను! ఎంతపని చేసితివయ్యా.

శంబ:-(తనలో) కామార్తులకు స్త్రీ పురుషభేదము, చేతనాఽచేతన భేదము తెలియదన్నమాట నేఁడు సార్థకమ్మైనది.

సుందు:-శంబరా! ఈ రాత్రి వేళ నీ వేల వచ్చితివి?

జంబు:-నన్ను కఱపించుటకు వెఱపించుటకు.

శంబ:-దేవా! నాకలోకముపై దాడివెడలుటకు సకల సేనా సన్నాహము చేసి యుంచినాను. దేవర వారి మహాసేన మదగజంబులను కొండలును, తురంగంబులను తరంగంబులును, పదాతులనెడు మత్స్యమకర నికరంబులును, రథంబు లనియెడు నోడలును గలిగి మహాసముద్రంబు తెఱంగున భయంకరకోలాహల సమేతంబై యున్నది. దేవరవారి యాజ్ఞ యయ్యేనేని.

సీ. *కాల్బలంబుల పదాఘాత ఘట్టనలచే*
శేషాహిపడగలు చిదుకు నట్లు
భద్రదంతావళ భయద ఘీంకృతులచే
దిగ్గజంబుల తలల్ దిరుగు నట్లు

పటహకాహళ భూరి భాంకరణంబుల
గగనమండల మెల్లఁగలఁగు నట్లు
తురగరింఖాసముద్ధూత రజంబుచే
భానుమండలి కానఁబడని యట్లు
గీ. అమరకోటుల గుండియ లవియునట్లు
వేల్పుచేడెల గర్భము ల్వీచ్చునట్లు
స్వామి! నీ సేన యాత్రివిష్టపముమీఁద
నడచుఁబదునాల్గుభువనంబు లడలునట్లు. 9

సుందు:-శంబరా! మేమిప్పు డస్వస్థముగా నున్నారము. మాకు మన స్స్విమితము లేదు.

శంబ:- ఇంతలోనే దేవరవారి కింత యస్వస్థత కల్గుటకుఁ గారణ మేమి? సెలవయ్యేనేని ప్రతికారవిధానము చేయించువాఁడను.

జంబు:- బాబూ! నీవు వైద్య మారంభించినావా భూ భార మణఁచి వేయుటకు? నీ మాత్రలు పగవాని కుపయోగింపుము గాని మిత్రునిమీఁద నుపయోగింపకుము.

సుందు:-శంబరా! నీకుఁ గారణములతో ఁబనిలేదు; నీచికిత్సలతో మా కవసరము లేదు.

శంబ:- దేవా! దేవరవారి హితాభిలాషి నగుటచే నే నొక్కమాట మనవిసేయుచున్నాను. ఆగ్రహింపకుందురుగాక! తిలోత్తమను జూచిన దాదిగా మీచిత్తంబు తదాయత్తమై యున్నట్లును దానిసమాగమ మపేక్షించి మీ రిప్పుడు మనస్తాపము నొందు చున్నట్లును నాకుం దోచు చున్నది. తిమితిమింగిలములవంటి మీసోదరుల బంధింపఁదలచిఁదేవతలు పంపిన యెఱ గాని, యది యంగన గాదు. నారాయణుఁడు తొల్లి జగన్మోహ నావతారముం దాల్చి దానవుల వంచించి నట్లె జగన్మోహనయైన యీ

యంగన గూడ దానవుల భంగపుచ్చుటకే వచ్చినది. దాని హాసములు మోసములు దానివిలాసములు సౌఖ్యాభాసములు. దానినోట నమృత రసము, మనస్సులో విసము గలదు. మీరు వంచింపఁబడుచున్నారు. గాఢమోహనిద్రనుండి మేల్కొనుఁడు. ఇది కాముని సమ్మోహనాస్త్రమువలె మిమ్ము మైమఱచునట్లు చేసినది.

గీ. తరుణి లావణ్యరసమును దనివితీఱ
మీరు నేత్రాంజలు లఁగ్రోలి మెదలకుండ
మద్యపానంబు చేసిన మనుజులట్లు
నొడలెఱుంగక చెడిపోవుచున్నవారు. *10*

సుందు:-మూర్ఖుఁడా! నీవు మాకు చక్కటులం దెలుపవచ్చితివా? నీ హితోపదేశవులు చాలు! నేను చతుర్దశభువన నాయకుఁడను. దానవసార్వభౌముడను. నీవు సేవకుడవు, దాసుఁడవు.

శంబ:- అది నేనెఱుఁగుదును. మీరు కోపగించిన సరే నా స్వామి భక్తి మరల నట్లె పల్కుమని నన్ను పురికొల్పుచున్నది.

సుందు;-అట్లయిన నాయాజ్ఞ వినుము! పరాయత్తచిత్తులు యుద్ధము వంటి యుత్కృష్ట కార్యముల సామర్థ్యముతో నెఱవేర్పఁజాలరు. కావున నీవిప్పుడ యుపసుందునిపాలి కరిగి సకల దానవసైన్యంబులతో, త్రిదశాలయము పై దండువిడియుమని నా మాటలు గా నాతనితో జెప్పుము.

శంబ:- చిత్తము దేవా! అట్ల చేసెద.

జంబు:-ఇక్కడీ దొరగారింత చేసినారు ఇఁక నాయనగారా కార్య సిద్ధి చేయువారు?

శంబ:- ఆహా! ఏమి కాలవైపరీత్యము. ఈ పలుగుముండ పిడుగువలె వచ్చి యీయన యుత్సాహవృక్షమును మాడ్చివైచినది. ఇఁక నుపసుందుఁడే

మనునోగదా! ఆయన యీయన తమ్ముఁడు గాఁడా? ఆయన యేప్రవాహ ములో గొట్టుకొనిపోవుచున్నాడో? అయినను బ్రయత్నించెదగాక!

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

జంబు:- అయ్యా! మీకిప్పటికి శనిగ్రహము వదలి పోయినది. మరల మీరు తిలోత్తమను ధ్యానించుకొనుచు నుండవచ్చును. స్వర్గ దండయాత్రను గుఱించి మిమ్ము నడుగువారు లేరు.

సుందు:-జంబుకా! నామనస్సు స్వర్గముమీఁదికి బోవుట లేదు.

గీ. సఖియ సంసర్గముండఁగ స్వర్గమేల?
యతివవా గమృతంబుండ నమృతమేల?
తరుణి పృథునేత్ర వారిజాతంబు లుండ
పారిజాతంబు లేల? నిష్ఫలము గాక! 11

జంబు:- వెఱ్ఱికి వేయివిధములు. ఒకని కాఁడుదానివెఱ్ఱి; ఒకనికి సొమ్ము వెఱ్ఱి. అందులో నిదొకటి. నేను రెండులొట్టె లీతకల్లు త్రాగినను నాకిన్నఁడు నింత మైమఱపు రాలేదు. సురచేయనిపని సురకాంత క్షణములోఁజేసినది!

సుందు:- అందఱిని వెక్కిరించు వెఱ్ఱి నీది. ఈ వెఱ్ఱుల కేమిగాని తిలోత్తమ యొద్దకుఁ బోయి నాయలమట దానికి విన్నవించి నాపై ననుగ్రహము గలుగు నట్లు చేయుము.

గీ. తనకు సుందు డెల్లప్పుడు దాసుఁడనుము
ప్రీతిఁదన్ని పట్టపుదేవి జేతు ననుము
ఇందుముఖులచే సేవ జేయింతు ననుము
నెనరు లేకున్నఁబ్రాణము ల్నిలువ వనుము. 12

జంబు:- అయ్యా! ఇదిగో పోవుచున్నాను. పోవకున్నచో బ్రతుకఁగలనా? (తనలో) రాజునకు వేడుకచెలికా డగువాడు తన యజమానుని ప్రియు

రాంధ్రకు రాయబారములు గొనిపోవుట, వారి కలయికలకుఁ దగిన చోటులు వెదకుట, మిండకత్తెలం దార్చుట యను మహాకార్యములం జేయ వలసిన వాఁడే. ఏయుద్యోగమైనఁజేయవచ్చునుగాని పరమనీచమైన యీతార్పు పని చేయఁగూడదు. జీవించుటకు గౌరవమైన వృత్తి యేదైనను లేక, కుటుంబ మును పోషించుకొనలేక యీపాడుపని చేయుట కొప్పుకొనవలసి వచ్చె. అది యేమనునో? తన్నునో- కొట్టునో- తిట్టునో? వెళ్లకపోయిన నితఁడా పనియే చేయును. దిక్పాలకులను దేవతలను దిక్కరించిన యాదేశ ద్రిమ్మరిముండ, యెలుఁగు గొడ్డువలె శరీరమంత నల్లని రోమములు గల్గి బొగ్గులబుట్టవలె నున్న యీయయ్యను వరించి వచ్చి మీఁదఁబడునా? ఇది నా నడకచేతేగాని మఱొకవిధముగాఁ బరిణమించదు.

రంగము 2 -మరియొక యుద్యానవనము

(అప్పుడు పీఠముమీఁద గూర్చుండి ఉపసుందుఁడు , వేడుకచెలికాఁడగు శౌనకుడుప్రవేశించుచున్నారు)

ఉపసుం:-శౌనకా! చీకటిపోయి వెన్నెల యెంతమనోహరముగా వచ్చినదో చూడు.

(తే.గీ. కాలపురుషునికొఱుకు నిశాలతాంగి
బత్తి గగనతల్పంబునఁ బఱచినట్టి
తెల్లదుప్పటియట్లు చంద్రిక దనర్చె
దానిపై నున్న పూలట్లు తార లలరు. 13

శౌన:-మానాయనమ్మ గంజివార్చుకొనుట కుపయోగించు చిల్లి యిత్తడిసిబ్బి వలె నీ చంద్రమండలము నాకంటి కగుపడుచున్నది. నేను చిన్నప్పుడు మొలకు మెడకుఁగట్టుకొన్న గవ్వలగుత్తుల వలెఁజుక్కలు కనఁబడుచున్నవి.

ఉపసుం:-ఆహాహా! ఏమీ యీ మలయమారుత సౌకుమార్యము. ఏమీ యీవెన్నెలచల్లఁదనము. ఏమి యీయుద్యానవన రామణీయకము. అన్నియు నాకత్యంతానందము నొసంగుచున్నవి, కాని యిట్టిసమయమున నానందపరిపూర్తి చేయు ప్రేయసి లేకపోవుట గొప్పలోపము గదా!

శౌన:-అట్లయిన నీ ప్రేయసియున్న యంతఃపురమునకు బొమ్ము! నీదేవి యైన వజ్రజ్వాల సకలాభరణ భూషితయై పడకటిల్లు సింగారించు కొని నీరాక నిరీక్షించుచుండును.

ఉపసుం:- మణిమతి నాకు నిన్నటివఱకే ప్రియురాలు.

శౌన:- అదియే మట్లనుచున్నావు?

ఉప:-మూర్ఖుఁడా! నీకుఁదెలియలేదా?

గీ. *నాకనులచందమామయు నాదు నిధియు*
నాదు ప్రాణంబు నాదు పుణ్యములపంట
నాయదృష్ట దేవతయును నాధనంబు
నేఁడుగడయుఁదిలోత్తమ యెఱుంగు మింక 14

శౌన:-అయ్యో! నేనింకను బెరటిదారినే యున్నాను. ఈ వన్నెల విసనకఱ్ఱ- యీ మాయలమారి -యీ టెక్కుల యిక్క-యీ బొంకులబుంగ- యీ కొంపలమాపెడు కొఱవి- యీనంగనాచి, యెఱ్ఱిగా-బుఱ్ఱిగా వేసాలు వేసుకొని, మొగము మెఱుగులు పూసికొని, యెక్కడివో యెరువునగలు వేసికొని రాఁగానే దానిమాటలకు జిక్కి, నాగస్వరము విని పాములవాని చేతఁజిక్కు సర్పమువలె నీవు దానికి లోఁబడితివా? దీనితో నీప్రతాపము సరి.

ఉపసుం:-మిత్రుఁడా! నీవన్న మాట నిజము!

గీ. *మదిఁ బ్రతాపంబు వ్రీలెను మదనతాప*
మంతకంతకు నతిశయ మగుచునుండె,

కత్తులను బూనవలెనన్న కాంక్ష జాఱెఁ
గలికి పొత్తులపై ఋాఱెఁ గలఁగి మనసు. 15

శౌన్య:-అయ్యా! నీయంతఃపురకాంతల కన్న నీవగలాడి యెక్కుడు సొగసు కత్తియ యని యామెంగూర్చి మేలుపడితివా? చేరువచుట్టమని చేరదలచితివా?

ఉపసుం:-మూఢుడా! నాయంతఃపుర కాన్తల లావణ్యము దానిచరణ పల్లవంబులకు దాస్యము చేయుటకైనఁ దగదు. నాకాంతల సౌందర్యమే గాదు- సకల దైవాంగనా లావణ్యమును దీని సోయగముముందు దిగదుడుపు పెట్టుటకైనఁ బనికిరాదు. దాని ప్రభావ మెట్టిదో యెఱుఁగుదువా? చూడు!

సీ. *హరుఁడీమె కెమ్మోవి యమృతంబుఁ గ్రోలిన*
విసముమేసిన నోటి వెగటు పోదె?
చంద్రుఁడీ లావణ్యజలధిలో నీఁదిన
మలినమౌ తనమచ్చ మాయకున్నె?
పుష్పబాణుడు దీని పొందుగల్గెడునేని
దనమేను వెండియుఁ దాల్పకున్నె?
నరహరిపై దీనినవ్వువెన్నెల పడ్డఁ
దనమేని నలు పెల్లఁ దఱుగకున్నె?

ఆ.వె. *మునిజనంబు దీని ముఖమండలముఁ గన్న*
జపము విడిచి యుగ్రతపము విడిచి
యెల్లనీతి విడిచి యెదవోపుగిత్తల
విధముదోఁప దీని వెంటఁబడరె? 16

శౌన:-పై మెఱుపులజూచి నీవు మోసపోవుచున్నావు. ఇది మేడిపండు వాటముగా నున్నది. మెఱయుచుండు నదెల్ల మెఱుపు గాదు. కొంగయు హంసవలెనే తెల్లగా నుండును.

ఉపసుం:-ఎఱుక గలిగి మాటాడుము. అంతరము నేనెఱుఁగుదును. ప్రపంచమునం దెవ్వరును దానికి సాటిరారు. దాని కుపమింపఁదగు వస్తువులు లేవు చూడు!

గీ. అప్పుడపుడు కళాహీన మగుచు నుండు
చందురుఁడు దాని ముఖసామ్య మందుటెట్లు
బురదలోఁ బుట్టు నెత్తమ్మి పూవు లెట్లు
చెలియకందోయి పోలికఁ జెందఁగలవు? 17

ఆకురులయంద మేమనవచ్చును!

శౌన:-కురులు గావు. మీవంటి వారి మెడ కురులు. నీకిష్టము కుదిరినది గనుక దానిని తెగవర్ణించుచున్నావు. ఇష్టమైనచో నల్లనివన్ని యింద్రనీల మాణిక్యము లగును. ఆకుపచ్చని వన్నియు గారుత్మతము లగును. ఈ గొడవలేనా, స్వర్గదండయాత్రమా టేమైన నున్నదా? శంబరుఁడు మహోత్సాహముతో, తల విటియఁబోసికొని తిరిగి సేవలఁ గూర్చుచున్నాడు.

ఉపసుం:-నీ సేనలు దొంగలుదోల! నీదండయాత్ర తగులుబడ . నా కెందు కురా? మన్మథుఁడు తనసేనానాయకులైన వసంతమలయ మారుత ములతో, శుకపికాది సైన్యంబుఁగూర్చుకొని నాపై దండువెడలినాఁడు . అతని బారినుండి తప్పించు కొన్నప్పుడుగదా నేను వేల్పువీటిపై దండు విడియుట?

గీ. అతివకూటమి నాకిప్పుడబ్బదేని
నకట! త్రైలోక్య సామ్రాజ్యమైన నొల్ల,
కమలలోచన పొందులు గలిగెనేని
నేల త్రైలోక్య సామ్రాజ్య మింక నాకు. 18

శౌన:- సరే! రెండుపద్ధతులచేత నీకు స్వర్గసామ్రాజ్య మక్కఱలేదు. 'ఇతో భ్రష్టస్తతోభ్రష్టః' అన్నట్లు నీకు దండయాత్ర చిక్కదు. దీనిపొందు చిక్కదు.

ఉపసుం:- చిక్కకేమి! అది నాకంబు విడిచి నన్ను పెదకు కొనుచు నిక్కడికి వచ్చినది కదా?

శౌన:- ఔను! నిన్నె వెదకుకొని వచ్చినది. నన్ను వెదకొనివచ్చిన దేమో యని నేననుకొనుచున్నాను. నీ యందముకన్న నా యందము తక్కువా? కాదంటె నామేను కొంచెము ముడుతలు పడినది. వయసు గడిచినది. అప్పు డప్పుడు మీరు కొట్టిన చెంపకాయలచేత నైననేమి, ముసలితనము చేతనేమి పండ్లూడినవి.

ఉపసుం:-మూర్ఖుడా! నోరు మూయుము.

శౌన:- అయ్యో! అదిగో మనశంబరుడు వచ్చుచున్నాడు దండయాత్రను గూర్చి యడుగుటకుఁగాఁబోలు?

శంబరు:-(తనలో) ఆహా! సుందునియంత వాఁడు భోగముతొత్తు కూఁతురువలలోఁబడి విజయయాత్రోత్సాహము విడిచినప్పుడు, వాని తమ్ముడుమాత్రము వేఱువిధముగా నుండునా? ఒక వేళ నితఁడు దుర్వ్యసనసక్తుఁడు గాకయున్నను దండయాత్ర తానొక్కఁడ నిర్వహింపఁ గలఁడా? సరే! చూచెదగాక.

శౌన:- శంబరా! రా. రా. మంచిసమయమునకే వచ్చినావు.

శంబ:-దేవా! జయము. జయము.

ఉపసుం:-శంబరా! ఇప్పు డేలవచ్చితివి?

శంబ:-దండయాత్రా విషయము మీకు జ్ఞాపకము చేయుటకు.

ఉపసుం:-ఏమి! రాజకార్యములు విన్నవించుటకు సమయములేదా? తగినస్థలము లేదా? ఈవేళ యావేళ యనక- యీ నెల వానెల వనక - యర్ధరాత్రమునందు నపరాత్రమునందుఁ జెప్పవచ్చునా? కాలము గడచినవాఁడవు . లోకానుభవము గలవాఁడవు. బుద్ధి లేదా?

శౌన:-(తనలో) బుద్ధియున్న పక్షమున నీదగ్గఱ కొలువే చేయకపోవును.

శంబ;-దేవా!ఆగ్రహింపకుఁడు. మీయన్నగారి కడకు నేను బోయి యీవార్త విన్నవించితిని. కాని యాయన తన కస్వస్థముగా నున్నదనియు, మీచేత దండయాత్ర నడపింపుమనియు సెల విచ్చుటంజేసి మీకడకు వచ్చితిని. స్వామి భక్తిప్రేరితుఁడనై వచ్చితినిగాని మీమనంబున కాయాసముఁగలిగింప రాలేదు. తప్పున్న క్షమింపుఁడు.

ఉపసుం:-అట్లయిన నాకు నస్వస్థముగా నున్నది. దానవచక్రవర్తి యైన సుందుఁడే యీదండయాత్ర నడుపుఁగాక!

శౌన:-అందఱికి, తలొక రోగమున్నది. ఈ శంబరునకు నాకు నేరోగము లేదు.

శంబ: దేవా! ఆయన దండయాత్ర మిమ్ము నడుపుమనియె. మీరాయనను నడుపుచున్నారు. ఇది దానవకులమునకు మహారిష్ట హేతువని తలంచు చున్నాను. నెనొక్క మనవిచేసెద. చిత్తగింపుఁడు!

ఉ. *ఈ సమయంబు దాఁటి చనునేని సుపర్వులు దైత్యకోటి ను*
ద్వాసము జెప్పి పంపుదురు దైత్యకు లేశ్వరులెల్ల నస్త్ర స
న్న్యాసము జేసి కారడవులందుఁ దపంబులు సేయవచ్చు స
న్న్యాసము బూనవచ్చు దితినందను లందఱు గాఢనిస్పృహన్.1

ఉపసుం:- మంచిది! మేలైన పని! రక్కసులందఱు యోగులు , మౌనులు, సన్న్యాసులు నైనపక్షమున లోకములో మనకు సుప్రతిష్ఠ గలుగును.

శౌన:- అందఱు సన్న్యాసులైన పక్షమున భిక్షలు సేయువారు లభింతురా? తలలు గొఱుగుటకు మంగళ్లు దొరకుదురా?

శంబ:- దేవా! మీరు తిరస్కారముగా మాటలాడఁ జనదు. నేను కుండ పగులఁగొట్టిన ట్లున్నదున్నట్లు మాటాడుచున్నాను. వినుఁడు! మీరు

మీయన్న గారు తిలోత్తమయను మత్తకాశిని యందుఁ జిత్తంబు నిలిపి పరాయత్తులై యుత్తాలంబగు నుత్తల పాటునొంది మెత్తపడియున్న వారని నాకుం దోఁచుచున్నది.

ఉ. *వీర రసప్రదర్శనపు వేళ గదా యిది? యిట్టివేళ శృం*
గార రస ప్రధానముగఁ గాలముబుచ్చుట పాడియౌనె? జం
భారి ముఖామర ప్రవరు లందఱు మిమ్ము గెలిసేయరే,
శూరులు కాంతల న్మరగి సాక్కినఁ దక్కునె రాజ్యసంపదల్. 20

అదియటుండఁగా మీరిప్పుడు విషయాసక్తులరై, స్త్రీ లోలురై, త్రిదశాలయ దండయాత్రపరాఙ్ముఖులైన పక్షమున జంభారాతి ప్రముఖసుపర్వాణులు తమ దంభోళి ప్రముఖాయుధంబులకుఁ దమ ప్రతాపంబులకు వెఱచి దండయాత్ర మీ రుపసంహరించితిరని తలంతురు. వారే కారు- సకల లోకంబులు నట్లే తలంచును. ఇంతకన్న నప్రతిష్ఠ మనకేమున్నది? ఇప్పుడు నాకలోకము మీఁద దాడివెడలి దిక్పాలుర జయించి త్రివిష్టప మాక్రమించి నిర్నిద్రతేజస్సంపన్నులై, మహేంద్రుల రై చింతామణీ భద్ర పీఠంబు నధిష్ఠించి, యటమీఁద విశ్రాంతి గై కొని నందనోద్యాన విహారంబులు, మందాకినీ జలక్రీడలు, నప్సరాంగనా పరీరంభణంబులు, శృంగార రసప్రకటనములు, కావసినన్ని చేయవచ్చును. ప్రస్తుతము వాటినన్నిటిని విరమించి దండయాత్ర నడుపుఁడు. దానవ యోధులు మహోత్సాహ సంభరితులై యుద్ధ మెప్పు డెప్పుడని మీయాజ్ఞకై నిరీక్షించుచున్నారు. ఈ యుత్సాహము డిందెనేని వారిని రణంబునకు మరల బురికొల్పుట కష్టము.

ఉపసుం: - ఓరోరి మూర్ఖుఁడా! మేము కార్యవ్యగ్రులముగాక భోగైక పరాయణులమై- స్త్రీ లోలురమై- యున్నామని యధిక్షేపణలు చేయుచున్న వాఁడవు. పశువా! అధమాధముఁడవైన నిన్నొక పెద్దఁజేసి యమాత్యపదవి

యందుఁ బ్రవేశ పెట్టి నందుకు మాయెడ గృతజ్ఞుడవు గాక, దోషాన్వే షణ పరాయణుఁడవై యిచ్చకువచ్చినట్లు ప్రేలఁజొచ్చితివి. అతిక్రాంతమర్యాదుఁ డవై వదరుచున్న నిన్ను నేనీక్షణమె శిరఃకర్తన మాచరించి యమమందిరమున కతిథిగా నంపియుందునుగాని, చిరకాలాశ్రితుఁడ వగుటచేతను వృద్ధుఁడ వగుటచేతను నిన్ను క్షమించితిని. నీ మొగము జూడఁగూడదు. పో. పో. నాయెదుట నుండఁగూడదు పో. పో. (అని తన్ను చున్నాడు).

శౌన:- పోపోవయ్యా! త్వరగా పో. నిన్నాయన చంపెనా శవము నావల కీడ్వలేక నేను చావవలెను మధ్య.

శంబ:- ఆహా! చిరకాలము మిమ్ము సేవించినందుకు, మీ క్షేమమే యరయుచున్నందుకుఁదగిన బహుమానమే చేసితిరి. (తనలో) ఆహాహా! చంచలచిత్తులు, మదోన్మత్తులు, భోగాయత్తులు నైన రాజుల సేవించు వారికిఁ బ్రాప్తించు దుర్గతు లిట్టి వే కదా! ఇంతకు దానవుల భాగధేయములు మంచివి కావు.

గీ. *వానకారున మొలిచి యెంతేని బెరిగి*
వేసవినిఁజచ్చు పురుగుల విధము దోఁప
దానవులు కొన్ని నాళ్లు వర్ధనము జెంది
నాశ మొందుచు నుంద్రు దుర్నయముచేత. 21

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శౌన:- అమ్మయ్యా! ఈయర్ధరాత్రమువేళ పీనుఁగును మోసెఁడు కష్టము తప్పినది.

ఉపసుం:- ఎందుచేత నోరీ!

శౌన:- వీనినిక్కడ నీవు చంపుదువు. ఆపైన పీనుఁగును నావలఁబాఱ వేయుమని నన్నుఁబంపుదువు.

ఉపసుం:- నీ కాకష్టము తప్పినది గదా?

శౌన:- ఈ కష్టము తప్పంగానే సరియా? ఇల్లలుకఁగానే పండుగ య్యైనదా? నా కన్నియుఁ గష్టములే.

ఉపసుం: - మిత్రుఁడా! నీకష్టముల కేమిగాని నాకష్టమునుండి నన్నుద్ధ రింపుము.

శౌన:- మీకష్ట మిష్టమైనకష్టము. తిని కూర్చుండలేక యేదో యొకతొత్తుకూఁతురు దొంగనవ్వులు నవ్వుచు రాగానే మీరు దానికి గులాములై సలాములు చేయుచుఁ గౌరవితోఁదలగోఁకికొను నట్లు విర హతాపమని పేరు పెట్టి యేదో లేనిపోనిబాధ తెచ్చి పెట్టుకొని. 'యమ్మో నాయనో', యని మూలుగుచుందురు.

ఉపసుం:- శౌనకా! స్వతస్సిద్ధమైనదో తెచ్చిపెట్టుకొన్నదో యేదో కష్టము కలిగినది. తిలోత్తమ నా మనోవీథిలో నిండు చెలువంబుతో నిలువంబడి యున్నది.

ఆ. వె. *కలికికొప్పు దలఁపఁగామాంధకారంబు*
కనులు గాననీక గాసి వెట్టు
మోము చందురుఁగన మోహపయోరాశి
పొంగి పొరలి నన్ను భంగ పుచ్చు. 22

శౌన:- అందు కేమి చేయుమ నెదవు?

ఉపసుం:-నీవు దానియొద్దకుఁబోయి,

సీ. *కామాంధకారంబు ఖర్వమౌనట్టులు*
చిఱునవ్వు వెన్నెలల్ చిలుకుమనుము
మోహపయోధిలోమునిఁగిపోవక యుండ
ననుకంపయను తేప ననుపు మనుము

విరహతాపంబుచే వెక్కసపడకుండ
చల్లనికౌఁగిట సాఁకుమనుము
అలరువిల్తుని హాళాహళిబారిఁబడకుండ
కనికరంబునుజూపి కావుమనుము
తే. గీ. ధారుణీమండలం బెల్లఁదనదె యనుము
ఏది గావలెనన్న నే నిత్తుననుము
నన్నుఁబోలెడి సరసుండు నాస్తి యనుము
పలుకు లేటికి నేను సేవకుఁడ ననుము. 23

శౌన:- "అనుము" అని నాతో నీవుచెప్పితివి. "వినుము" అని దానితో నేను జెప్పదను - 'విన్నాను చనుము', అని యది యుత్తరము చెప్పును. ఈ నాటక మంతయు నేను సూత్రధారినై నడిపెదను.

ఉపసుం:- మిత్రుఁడా! నీవు పెళ్లి నీచమత్కార వచనములచేత దాని మనసు కరఁగించి నాయం దనురాగము వొడమునట్లు చేయఁగలవు.

శౌన:- నన్నుబ్బవేయఁబ్రయత్నింపకుము. ఎట్లయినను నేను పోయెదనులే.

(అని యిద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది

తృతీయాంకము.

***

తిలోత్తమ

చతుర్థాంకము

మొదటి రంగము

(అంతట మంచముమీఁద పరున్న తిలోత్తమయు, ప్రక్కనకూర్చున్న మంజుఘోషయు ప్రవేశించుచున్నారు)

మంజు:- సుందుఁడేమిచేయుచుండునని నీవడుగనక్కఱలేదు! మోహ పరవశుఁడై తహతహం బడుచుండును.

తిలో:- అది నీయూహయా నిజమా?

మంజు:- ఊహయేకాని, నాయూహ సరియైనదే. నిన్ను జూచిన తరువాత వానివైఖరి మారినది.

తిలో:- ఉపసుందుఁడెట్లున్నాఁడో?

మంజు:- అతఁడు కూడ నీ లావణ్యసముద్రములో మునిఁగి తేలుచుండును.

తిలో:- అన్నదమ్ములకు మాత్సర్యము కలుగునా?

మంజు:- తప్పక కలుగును. మహేంద్రుని మనోరథము సిద్ధించును.

తిలో:-నీ నోటివాక్యమున నాకు మాటదక్కవలెగద.

మంజు:-ఎవరో వచ్చుచున్నారు. జంబుకుఁడు కాఁడుగద.

(అంతట జంబుకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

జంబు:- (తనలో) సుందోపసుందులకు వినాశకాలము సమీపించి నట్లున్నది. ఈ తొత్తుకూఁతును జూచినది మొదలుకొని, అన్నదమ్ములకు పెట్టి ఎత్తినది. ఈ రాయబారపు మూటలు మోయలేక నేను చచ్చిపోవు చున్నాను. (ప్రకాశముగ) తిలోత్తమా! నీకు శుభమగుగాక!

తిలో:- జంబుకా! కూర్చుండుము.

మంజు:- రాత్రి వేళ నీవేల వచ్చితివి? మీమహారాజు గారేమైన సందేశ మంపిరా!

జంబు:- నాకేమిపనియున్నది? సందేశములు మోసుకొనివచ్చుటే!

మంజు:- మీమహారాజుగా రెట్లున్నారు?

జంబు:- ఎట్లున్నారని చెప్పను. కడుపునొప్పిచేత నేలమీఁద పొరలు చుండు దున్నపోతువలె నేమియుఁదోఁచక యీమెను గురించి విరహతాపపడుచు మంచముమీఁధ దొర్లుచున్నారు.

మంజు:- నీవు వానిని ఓదార్పలేకపోతివా!

జంబు:- తార్పువల్ల నేగాని, యోదార్పు వలన వాని బాధ శమింపదు.

మంజు:- ఇప్పుడు నీ సందేశమేమి?

జంబు:- మహారాజుగా రీమెను జూడవత్తురు. రావచ్చునా యని యడుగు మన్నారు.

తిలో:- సిరిరా మోకాలొడ్డు మూర్ఖు లుందురా? వా రిక్కడికి దయచేయుట మమ్మనుగ్రహించుటయే.

మంజు: స్వాగతమని చెప్పుము.

జంబు:- అట్లైన నిప్పుడే పోయి వానిని దోడ్కొని వచ్చెదను.

(అని నిష్క్రమించును)

మంజు:- నేను జెప్పలేదుటే, వాఁడిప్పుడు మన్మథపిశాచముచేత ఆవిష్టుఁడై యుండునని.

తిలో:- నీయూహ సరియైనట్లే తోఁచుచున్నది.

మంజు:- మహేంద్రుఁడు వజ్రాయుధము విడిచి నీ లావణ్యశస్త్రముచేతనే పగతురను బరిమార్పఁదలఁచుకొన్నాఁడు. కామదేవుఁడు ముందుగా చిగురు

కై దువుతో వానిహృదయమును చించియుండును. ఆగాయమునుండి వాని ధైర్యసారము కారిపోయి యుండును. కావుననే బేలయై వాడిప్పుడు నీకడకు రాదలచుకొన్నాడు.

తిలో:- రానీ ఎట్లు పరిణమించునో చూతము.

(అప్పుడు సుందుడు, జంబుకుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

సుందు:- జంబుకా! నీసందేశమును శ్రద్ధతో విని నన్ను రమ్మనుటచే నిజముగ నాపై నామె వలపు నిలపిన దన్నమాటే.

జంబు:- ఇంతమాత్రముచే వలచిన దని ఎట్లు చెప్పగలము. మీరు రాదలచుకొన్నప్పుడు వద్దనునా! బోగముముండకు వల పుండునా?

సుందు:- మూర్ఖుడా! ఇష్టము వచ్చినట్లు ప్రేలకు. కార్యభంగ మగును. మనము ముందుగ నీ గోడచాటుననుండి యామె స్థితి యెట్లున్నదో కనిపెట్టుదము. ముందుగ నెదుటపడవద్దు.

జంబు:- నిజముగ నీకు శని పట్టినదయ్యా! లేనిచో మేడలు మిద్దెలు విడచి గోడలలోను గొందెలలోను కూర్చుందువా?

సుందు:- శనికాదు, అదృష్టము పట్టినదనుము.

(అని యిరువురు గోడచాటున నిలిచియున్నారు)

మంజు:- తిలోత్తమా! వారు వచ్చినట్లున్నది.

తిలో:- అట్లైన లోనికి రాలేదేమి?

మంజు: ఏగోడచాటుననో పొంచియుండి మన సంభాషణలు విన దలచినారేమో! ఇక మన మాడదలచిన నాటక మారంభింతము.

తిలో:- ఈ నాటకమునకు నీవే సూత్రధారివి.

మంజు:- సఖీ తిలోత్తమా! నిద్రపోవు. ఉదయమునుండియు ఆహారము పుచ్చుకొనవు. నీకు పిశాచముపట్టినదా? వెఱ్ఱెత్తినదా?

తిలో:- కామపిశాచము పట్టినది.

మంజు:- ఏమిచికిత్స చేయవలెనో నేనెఱుఁగను.

తిలో;- ఈ పిశాచమును వదలించు మహామాంత్రికుఁడు సుందమహారాజు. ఆయనను తోడ్కొనిరమ్ము. ఆయన నన్ను గాఢాలింగనము చేసుకొన్న పక్షమున, కాముఁడు నిలువలేక పారిపోవును.

సుందు:- జంబుకా! విన్నావా ? ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. బోగము ముండకు వలపుండునా యంటివి!

జంబు:- విన్నాను. నాకు చెవుడు లేదు. ఇది వలపు కాదు. నిన్ను పడ వేయు వల.

సుందు:- ఉండు. ఉండు. మాటాడకు. వారి సంభాషణ విందము.

మంజు:- ఇదియే మే నీ చరిత్రము విచిత్రముగ నున్నది.

సీ. జనవిరుద్ధము గాదె చలువలు వెదజల్లు
మంచిగంధపుపూఁత మంటయనుట
హాస్యాస్పదము గాదె యానందకరమైన
కలువ పూవులకచ్చు కాక యనుట
మిగుల చిత్రము గాదె మెత్త మెత్తగ నుండు
విరులపానుపు కడు వెట్టయనుట
నగుఁజాటు గాదటే నలుగురిలోపల
దక్షిణవాయువుల్ తాపమనుట

గీ. విరహతాపము బడినట్టి వెలఁదుకలను
మున్నెఱుంగుదుగాని యీ వన్నెదాని
కనివిని యెఱుంగ నెపుడు స్వర్గంబునందు
మర్త్యపాతాళములయందు మధుర వాణి. 1

తిలో:- నీకు హాస్యాస్పదముగ నుండవచ్చును. కాని నేపడెడి వేదన నీ వే మెఱుఁగుదువు. ప్రసవవేదన గొడ్డురా లెఱుఁగునా? అరసికురాలికి విర హతాప మెట్లు తెలియును?

మంజు:- నాకు తెలియనక్కఱలేదు. ఈ బాధ పగవారికైన వద్దు. ఇప్పు డేమి చేయమందువు. బాధపడువారిని జూచి సహించుట యాప్తులకు మిక్కిలి కష్టము గదా!

తిలో::-

మ. *అతివా! సుందుఁడె నామనోహరుఁడు నాకాతండె ప్రాణంబు నా*
కతఁడే స్వర్గ మతండె మోక్ష మతఁడే యానందసంధాయకుం
డతఁడే వేలుపు పెన్నిధానము మదీయంబైన భాగ్యంబు నన్
బ్రతికింపన్ దలపోయుదేని యతనిన్ బ్రార్థించి రప్పింపుమా! 2

సుందు:- మూర్ఖుఁడా! నీకిప్పుడు తెలిసినదా! నాకొఱకై యామె ఎంత వలవంతఁ జెందుచున్నదో!

జంబు:- బోగముదాని వంతలు, వలవంతలు నమ్మి బలవంతు లెందరో మేనుమఱచి గంతులువైచి నశించిరి.

సుందు:- నీ పాడునోటికి బుద్ధిచెప్పుకో! లేనిచో బుద్ధిచెప్పెద.

జంబు:- ఈ సమయమున నేనూరకుండరాదు. నాయుపేక్ష యామె తాపమున కింధన మగును. ఎదుటఁబడి యామె నోదార్చుట మంచిది.

(అని తిలోత్తమ కడకు పోవుచున్నాఁడు)

మంజు:- తిలోత్తమా! నీవు సంకల్పసిద్ధురాలవమ్మ.

తిలో:- ఎట్లు?

మంజు:- అదుగో! సుందమహారాజుగారే నీదర్శనార్థమై విజయము చేసినారు.

తిలో:- ఆహా! భాగ్యము. జయము. జయము. మహారాజా!

(అని లేపబోవుచున్నది)

మంజు:- లేవకమ్మా! నీవు పడిపోదువు.

సుందు:- కల్యాణీ! నీవస్వస్థురాలవై యున్నావు. లేవఁగూడదు. లేచుటకన్న పండుకొనియుండుటే మమ్ము గౌరవించుట. నీకింత యాయాసము కలిగించిన పాపకర్ముని నన్ను క్షమింపుము.

మంజు:- స్వామీ! మీరేమి చేసితిరి క్షమించుటకు?

తిలో:- దేవరువారు అంతమాట సెలవీయవలదు. నేనా క్షమించెడి దానను.

జంబు:-రమించుదానవు నీవే! క్షమించుదానవు నీవే!

సుందు:- నీవే క్షమింపవలసినదానవు ఏలయన-

గీ. *నానిమిత్తమె నీకింత నలతగలిగె*
నన్ను గురియించియే నీవు నవసిపోతి
వతికఠినుఁడనెయ్యైతి నీయంతరంగ
మెఱుఁగఁజాలక మెలఁగితి నీవిధమున. 3

మంజు:- దేవా! మీ పేరుదప్ప మఱియొక నామము వినదు. మీకథ తప్ప మఱియొక చరిత మాలకింపదు. మీరూపమే నిరంతరము ధ్యానించు చుండును. నిద్దురలో మీ పేరే పలవరించును. మీ చిత్తరువు వ్రాసి తన యెదుట పెట్టుమని నన్ను పోరుచున్నది.

సుందు:- అంత ప్రణయము గల నిన్ను నేననాదరణ చేయుట నాది తప్పే!

జంబు:- ఈతప్పునకు తగిన దండనము చేయుట మంచిది.

సుందు:-నిజమే అట్లు చేయదగును.

తే.గీ. *తలిరుఁబోఁడి నీ బాహుమధ్య మను నట్టి*
విపుల కారాగృహమున నన్ బెట్టి యచట
నింక నెన్నఁడు సేయకు మిట్టులనుచు
నక్కునను జేర్చి గట్టిగా నొక్కఁదగును. 4

తిలో:- (సిగ్గున తలవంచును)

జంబు:- నేరమునకు తగినశిక్ష. అట్లే చేయుము.

మంజు:- సుకుమారులగు మహారాజుగారు ఇట్టి కఠినశిక్ష యెట్లనుభ వింతురో గదా!

జంబు:- అనుభవింపవలసివచ్చినప్పుడు అనుభవింపక తప్పునా?

సుందు:- కల్యాణీ!

తే. గీ. *ఇంత యలమట నాకయి యేల పొంద*
నీవిధేయుఁడ, దాసుఁడ, నీదుబంట
వ్రాలకుందునె నీ పాదపద్మముకడ
నబల వార్త నొక్కించుక నంపియున్న. 5

తిలో:- ప్రాణేశ్వరా! ఎంత వేశ్యయైనను వనిత స్వయముగ వలచి వార్త లంపిన లోకువగాదా?

మంజు:- స్త్రీల చిత్తవృత్తులు పురుషుల కజేయములు.

జంబు:-(తనలో) ఈటక్కులమారికి ఇతడప్పుడే ప్రాణేశ్వరుడై నాడు.

సుందు:ః- హృదయేశ్వరీ! లోకువగుటకు నితరకాంతల విషయముగాని నీ విషయమున గాదు.

జంబు:- ఆయన ప్రాణేశ్వరుడై నాడు, ఈయమ హృదయేశ్వరి యైనది. ఇఁక అంతఃపుర ప్రవేశమే తరువాయి.

మంజు:- మీరిద్దరు నెచ్చట నున్న యదే యంతఃపురము.

సుందు:- సుందరీ! మనము నాయంతఃపురమునకు పోవుదము రమ్ము.

మంజు:- మీ పట్టపుదేవిమాట యేమిటి? ఆమె ఈమెరాక సహించునా?

జంబు:- సపతిపోరు! కావలసినంత సందడి.

సుందు;- తిలోత్తమా!

గీ. నీవె పట్టపుదేవివి నీవె రాణి
వందరును ధరియింత్రు నీ యాజ్ఞత లల
నూడిగంబులఁజేయింతు నువిద నీకు
సిద్ధ యక్ష విద్యాధర స్త్రీలచేత. 6

తిలో:- దేవరవారు తలుచుకొన్న నేపని జరుగదు!

మంజు;- త్రిలోకాధినాథులగు మీకు అసాధ్య మున్నదా?

జంబు:- రాజు దలచిన దెబ్బలకు కొదువా?

తిలో;- ప్రాణేశ్వరా! మీ యంతఃపుర ప్రవేశము రేపు సాయంకాలము చేసెద.

జంబు:- నేఁడు వర్జమున్నదా! తారాబల చంద్రబలములు కుదుర లేదా? శుభస్యశీఘ్ర మన్నారు. నేఁడే మంచిదేమో!

మంజు:- నేఁడీమె యలసి సొలసి యున్నది. రేపు చేయుటే మంచిది.

తిలో;- మహారాజా! నా దొకవిన్నప మున్నది. మన్నించిన విన్నవించెద.

సుందు:- దేవీ! ఆజ్ఞాపింపుము. భయము లేదు.

మంజు:- భయపడక చెప్పవమ్మా!

తిలో:- మీ తమ్ముఁడుగారు కూడ నా మీఁద కన్ను వేసిరని కర్ణాకర్ణిగ వినియుంటివి. అందువలన నేమిప్రమాదము మూఁడునో యని భయపడుచున్నాను.

సుందు:- భయము నీకా నాకా! నేనుండఁగా నీకు భయము లేదు. వాఁడు నాతమ్ముఁడు. విధేయుఁడు. నేను నిన్నుఁగోరినట్లు విన్న యెడల వాఁడా యుద్యమమునుండి విరమించును.

తిలో; విరమింపనిచో-

సుందు:- బుద్ధిచెప్పి విరమింపఁజేసెదను.

జంబు:- అంటించినది రా కొంప! పలుగుముండ!

మంజు:- సింహము నాశ్రయించిన జంతువునకు అన్యమృగములవలన భయ ముండునా?

సుందు:- దేవీ! వినుము. నా ప్రతిజ్ఞ -

గీ. నీవు నా దేవి వైతివి నీరజాక్షి
నిన్ను పరుఁడపేక్షించిన నెనరు లేక
యనుజుఁడైనను వాఁడొక్క దనుజుఁడైన
పంచశరునకు బలియిత్తు పట్టి వాని. 7

మంజు:- భళి! దానవేంద్రా! భళి!

తిలో:- ఇప్పుటికి నాయలమట దీరినది.

జంబు:- (తనలో) దానవేంద్రులకు దినములు దగ్గరపడినవి.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రెండవరంగము

(అంతట మంచముమీఁద పండుకొని తిలోత్తమయు, ప్రక్కన మంజుఘోష యు ప్రవేశించుచున్నారు)

మంజు:- సఖీ ! నాటక ప్రయోగము అందముగనే జరిగినది. అన్నదమ్ములకు వైరబీజము మెల్లగ నాటినావు. అది మహావృక్షమై ఫలించుఁ గాక! రేపు సాయంకాలము వాని యంతఃపురి ప్రవేశింతునని చెప్పితివేల?

తిలో:- రేపు సాయంకాలములోపల వాని కంతము గలుగునని నేను విశ్వసించుచున్నాను. వాని యుత్సాహము జూడగ సోదరు నైనను వాడు వధించుచున్నట్లు తోచుచున్నది.

(అంతట శౌనకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శౌన:- (తనలో) ఉపసుందునకు మతియే లేదు. ఈ తొత్తుకూతురు వానికొంప తీసినది. ఈ యవస్థనుండి తప్పించుకొను దారి గనపడదు.

(అని ముందుకు నడచుచున్నాడు)

మంజు:- ఎవరా వచ్చువారు?

శౌన:- నేను శౌనకుఁడను. ఉపసుందని సేవకుఁడను.

తిలో:- ఉపసుందమహారాజుగారు కుశలమా?

శౌన:- ఏమి కుశలము! నీయనుగ్రహ మున్నపక్షమున కుశలము గలుగును, లేనిచో లేదు.

తిలో:- నాయనుగ్రహ మెందులకు!

మంజు:- ప్రభువులు వారు. వారి యనుగ్రహమే మాకు గావలెను.

శౌన:- నీ యనుగ్రహము సంపాదించుటకు ఆయన యిచ్చటకు రా దలఁచినాడు. రావచ్చునా?

మంజు:- తప్పక రావచ్చును.

తిలో:- కనకవర్షము కురియుచుండఁగ వద్దను మూర్ఖులుందురా?

శౌన:- అట్లైన నేనిప్పుడే ఆయనను తోడ్కొని వచ్చెదను.

(శౌనకుఁడు నిష్క్రమించును)

మంజు:- చెలీ! అన్నదమ్ములిద్దఱు నీయింటి కుక్కలైనారు!

తిలో:- మనలను కఱవరుగద!

మంజు:- కుక్కకాటుకు చెప్పుదెబ్బ లేదా?

తిలో:- ఒక్క మాంసపుముక్కకై పోట్లాడి కుక్కలు ఒండొంటిని కఱచు కొనునట్లు వీరు పరస్పరనాశనము చేసుకొందురు.

మంజు:- ఆపని చేయించుటకే గదా మనము వచ్చితిమి!

తిలో:- దేవతల సంకల్పము నెఱవేఱు గాక!

(అంతట ఉపసుందుఁడు శౌనకుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

మంజు:- అదే! వారు వచ్చుచున్నట్లున్నారు. కలాపము ప్రారంభింప వచ్చును.

తిలో:- చెలీ! ఆయన యింకను రాలేదేమే! ఉపసుందుని జూడక నేను క్షణమ్మైన నిలువజాల!

ఉపసుం:- శౌనకా! క్షణకాల మీ చెట్టుక్రింద నిలిచి వారి సంభాషణము విందము. నిలుపుము.(ఇరువురు చెట్టుక్రింద నిలుచుందురు)

తిలో:- చెలీ పలుకవేమే?-

ఉ. *ఉపసుందుని సుద్దులె నా*
కుపదేశింపు మిట వాని యురుభుజబలమే
చెపుమా వాని గుణంబులె
కృపతో నెఱిఁగింపు మన్యమేటికి నాకున్. *8*

మంజు:- ఇదివరకు చెప్పుచుంటిని కాదా! ఎన్నిమారులు చెప్పను.

ఉపసుం:- శౌనకా! వినపడుచున్నవా వారి మాటలు.

శౌన:- వినపడకేమి! వద్దన్నను చెవులలో ఁబడుచున్నవి.

మంజు:- దివ్యసుందరవిగ్రహులైన దేవతలుండగ సిద్ధ, కిన్నర, కింపురు షాదు లెందరోయుండగ , ఉపసుందుని వలచితివి. అతఁ డేమంత అందగాఁడమ్మా?

ఉపసుం:- ఆసి ముండ! నన్ను నిందించి ఆమెకు నా మీఁదా ప్రేమ లేకుండ జేయఁదలఁచుకొన్నావా? దీని నాలుక కోసివేయవలెను.

శౌన:- తొందరపడి చేతులార కార్యభంగము చేసుకొనక ఆమె ఏమి చెప్పునో వినుము!

తిలో:- ఏమే, ఆతఁడేమంత యందగాఁ డనుచున్నావా!

తే.గీ. *అతనియందము కలదె జయంతునందు*
నల్ల నలకూబరునియందు నతనునందు
పొగడతరమె ఎవ్వరికైన భుజబలంబు
వాని పేరు విన్న జగము వడఁకిపోవు. 9

మంజు:- సుందుఁడు మాత్రము పరాక్రమవంతుఁడు కాఁడా?

తిలో:- కావచ్చునుగాని, యితఁడు నామనస్సు హరించినాఁడు.

ఉపసుం:- భళి! తిలోత్తమా! భళి. శౌనకా! నాయదృష్టము ఫలించినది.

శౌన:- కాదు. దేవతల యదృష్టము ఫలించినది. ఏలయన దండయాత్ర యాగిపోయినది.

ఉపసుం:- మనమీఁదికి వచ్చిన మన్మథదండయాత్ర నివారించుకొని యామీఁదట సురలపై దండయాత్రకు వెడలుదము. మన మీ పాటికి వారి యెదుటకు పోవుదము రమ్ము.

శౌన:- చిత్తము. (ఇద్దఱు లోపలకు పోవుచున్నారు)

మంజు:- (లేచి) దానవసార్వభౌమునకు స్వాగతము. తిలోత్తమా! నీవు లేవకు పడిపోవుదువు.

ఉపసుం:- కల్యాణీ! తిలోత్తమా! నీ దేహము మిక్కిలి కృశించియున్నది. నీవు పండుకొనియుండుటయే మా కుపచారము.

శౌన:- పడిపోకుండ కౌఁగిలించి గట్టిగ పట్టుకొనుము.

మంజు:- ఆ యదృష్టముకొఱకే మాచెలి యెదురుచూచుచున్నది.

ఉపసుం:- అంతభాగ్యము నాకెప్పుడు కలుగునా యని యువ్విళ్లూరు చున్నాను.

మంజు:- దేవా! మీ విరహము సహింపలేక ఈమె యెంతెంతో తహ తహ పడుచున్నది.

సీ. *పన్నుండుటకు పూలపాన్పు లమర్పఁగ*
రాలపాన్పులటంచు రవ్వసేయు
పన్నీట దోఁగుట మున్నీట దోఁగుట
గా నెంచి ఎంతేని గాసిపడును
అప్పులు చల్లిన నిప్పులు జల్లెద
విదియేమె యందు నన్నీసడించు
తాపంబు హరియింప తమ్మితూఁడులుదేర
పాములఁగన్నట్లు భయముపడును.

గీ. *అమరకాంతలు విరహంబు నందుట మును*
జూచియుంటినిగాని యే జూచిఎఱుఁగ
నింతతాపంబు నిటువంటి వింతవిరహ
మెందు నుపసుంద బ్రతికింపు మీ మెకరుణ. 10

ఉపసుం:- అయ్యెయ్యో! నాకొఱ కీమె యింత ఆయాసపడుచున్నదా! నేను దురాత్ముఁడను. (అని తిలోత్తమ పాదములపై బడి)

సీ. *అలఁదుదునో మేన పలుచని గందంబు*
కమ్మని కస్తూరి కలిపియందు
వీచుదునో వట్టివేళ్ల వీవనతోడ
పన్నీటిలో దాని మున్నుతడిపి

వ్రాయుదునో గండఫలకంబులందున
మకరికాపత్రముల్ మనమెలర్ప
కూర్చుదునో నవ్య కుసుమదామంబులు
చెలువొప్ప నీ కంఠసీమయందు
తే.గీ. మెత్తని చిగుళ్లకన్నను మృదువులైన
యడుగుదమ్ము లొత్తుదునొ నేననువెరింగి
నావలన నీకు నిపుడేమి కావలయునొ
యట్టి పనులెల్ల నన్ను సేయంగఁజనుపు 11

శౌన:- (తనలో)త్రాగుమన్న నామె కాళ్లు కడిగి యానీళ్లు దాహము త్రాగును. కాముకు లేమిచేయరు!

మంజు:- మహారాజా! ఆయుపచారము లన్నియు మేమే చేసితిమి!

తిలో:- ప్రాణేశ్వరా! అంతపని మీరు చేయతగునా?

ఉపసుం:- అట్లైన యిప్పుడు నేనేమి చేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుము.

మంజు:- ఈమె మనస్సులో నొకపెద్ద బెంగగలదు.

ఉపసుం:-బెంగా! దానికి కారణము! తక్షణము చెప్పుము. వెంటనే నివారించెదను.

మంజు:-(తిలోత్తమ మొగము చూచుచున్నది)

తిలో:- సంశయింపక మహారాజుగారికి విన్నవింపవే! వారి కన్న నా యలమటఁదీర్చువా రెవరే!

శౌన:-(తనలో) ఈ ముండలు ఏదో పన్నుగడ పన్నినారు.

ఉపసుం:- మంజుఘోషా! చెప్పు. చెప్పు. ఆలస్యము చేయకు.

మంజు:- మనవి చేయుచున్నాను. క్షమింపుడు. మీ యన్నగారుకూడ నీమెపై మనసు నిలిపినారు. ఇంతకుముందే వారు వచ్చి యీమెను జూచి తన్ను వరింపుమని ప్రార్థించిరి.

ఉపసుం:- అందుకీమె ఏమి బదులు చెప్పినది?

మంజు:- రాక్షసేశ్వరునకు భయపడి ఏమియు చెప్పక యూరకున్నది.

శౌన:- ఊరకుండుట సగమంగీకరించుటే గదా!

ఉపసుం:- భయముచేత యూరకున్నదని యామె చెప్పుట లేదా? ఈమె యభిప్రాయ మెట్లున్నది?

మంజు:- సంపెంగపువ్వునకు తుమ్మెదపై నెంత ప్రేమ గలదో నీమె కాయనమీద యంతే ప్రేమ గలదు. ఇనుముమీఁదికి సూదంటు రాయి పోయినట్లు యీామెమనస్సు మీ మీఁదకే పోవుచున్నది.

తే.గీ. *అత్యగాధమౌ నీ విరహంబురాశి*
దేవ! నీ బాహుయుగమను తెప్పచేత
ఈఁది దాఁటుఁదలంచిన దీ లతాంగి
కనికరించి యీాయెలనాఁగ కావుమయ్య. 12

శౌన:- తెప్ప సిద్ధముగ నే యున్నది.

ఉపసుం:- కల్యాణీ! బెంగవలదు. భయపడవలదు.

తే.గీ. *బహురసజ్ఞుఁడు సుందుండు పద్మనయన!*
నీవు నామీఁద చిత్తంబు నిలిపితన్న
మాట వినెనేని వెనుకకు మఱలిపోవు
కమ్మ సంపంగి గనిన భృంగంబువోలె. 13

శౌన:- ఈ కన్నులకీ తెప్పలు దూరములు కావు.

తిలో:- మీకున్న ధైర్యము నాకు లేదు.

మంజు:- ఎట్లైన మీరప్రమత్తులరై వర్తింపవలయు.

ఉపసుం:- ఇందు భీతికి కారణము లేదు. భయమున్న యిప్పుడే నీవు నాయంతఃపురికి రమ్ము.

తిలో:- రేపు రాత్రి మీ యంతఃపురి ప్రవేశించెద.

మంజు:- (తనలో) మీ యన్నదమ్ములు కాలాంతఃపురి ప్రవేశించిన తరువాత!

ఉపసుం:-

తే.గీ. *నాదు కంఠంబునందు ప్రాణంబులుండ*
సుందుఁడైె నను లేక యాస్కందుఁడైన
తేఱి చూడంగఁ జాలఁడు దేవి నీకు
వజ్ర పంజరముసుమి మద్బాహుయుగము. 14

తిలో:- భళి! మహారాజా. భళి! బ్రతికిపోయితిని.

ఉపసుం:- రేపు సాయంకాలమువఱకు నేనీప్రాణము లెట్లు నిలుపు దునో తెలియకున్నాను.

మంజు:- ఈమెను నేనెట్లు కాపాడఁగలనో తెలియదు.

శౌన:- నన్ను కాపాడువారు ఎవరును లేరు!

ఉపసుం:- కల్యాణీ! సుఖముగ విశ్రమింపుము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది

చతుర్థాంకము.

***

తిలోత్తమ

పంచమాంకము

మొదటి రంగము

(పీఠముమీద కూర్చుండి సుందుడును, ప్రక్కను నిల్చి జంబుకుండును ప్రవేశించుచున్నారు)

సుందు;- జంబుకా! చెప్పు ! చెప్పు! ఉపసుందుఁడెట్లు న్నాఁడో?

జంబు:- ఏమీ చెప్పుదును స్వామీ! బురదలో దిగఁబడిన దున్నపోతు వలె నాయన తిలోత్తమా మోహమునం దగిలి బయటఁబడ లేక యున్నాఁడు.

సుందు:-తిలోత్తమ తనమీఁద వలపునిలుపలేదే. ఆమె నన్నే వలచినట్లు నానిమిత్తముపరితాపపడుచున్నట్లు మనముస్వయముగాఁజూచితిమి కదా!

జంబు;- ఆ మాయలమారి వాని కేమి యాశలు గొలిపినదో మన మేమెఱుఁగుదుము?

సుందు:- మూర్ఖుఁడా! తిలోత్తమ మిక్కిలి యుత్తమశీలము గలది. మనదగ్గఱ నొకమాట వాని దగ్గఱ నొకమాట చెప్పునట్టి మోసకత్తె కాదు.

జంబు:- ఆహాహా! ఆమెయెడ మీ కెంత విశ్వాస మున్నదండీ! వంచనము లోకములో వేశ్యారూపమున నవతరించిన దని పెద్దలు చెప్పుట లేదా? మిమ్ము వలచినయెడల మీయంతఃపురి కేల రాలేదు?

సుందు: - ఉపసుందుఁడు కోపించునని.

జంబు:- అతఁడు కోపించిన నేమి?

సుందు:- మా యిరుగురకు వివాదము కల్పింపకుండ మెలఁగి నన్ను జేపట్టువలె నని.

జంబు:- మీ రీవిధముగా వ్యవహారములు మాని రాజ్యము విడచి వేఁటకాని వలలో జిక్కిన మృగమువలె దానివలలో జిక్కి యుండుటచే శంబరాది మంత్రులు దానవవంశమున కేదో కీడు మూఁడుచున్నదని భయపడు చున్నారు.

సుందు:- శంబరుఁడు నీవంటి మూర్ఖుఁడే. నాకా! భయము!

తే. *రాసులై చుక్క లవనిపై రాలుఁగాక*
శైలములు సంద్రములమీఁదఁ దేలుఁగాక
పొడము గాక భాస్కరుఁడల పడమటిదెస
భయము కలుగునె సుందుని ప్రాణములకు. 1

జంబు:- మీధైర్యము కనిపెట్టియే హరి యేదోరూపము గా నవతరించి హాని చేయఁగలఁడు.

సుందు:- చాలు చాలు నీ వాగుఁడు కట్టిపెట్టు.

తే. *మా దనుజుల బారికి నోడి మాధవుండు*
మాఱువేసముల్ దాలిచి మహి జరించి.
ప్రాణములఁగాచుకొనఁజూచె పాడుమునులు
వాని నవతారము లటంచుఁ బ్రస్తుతింత్రు 2

జంబు:- అవతారములను మీరు చక్కగా సమర్థించినారు. స్వామీ! రంభాదులైన యప్సరలు పెక్కండ్రు గలుగ మీరీ మాయల మారి వలపు గోతిలోఁ బడినా రేమి?

సుందు:- ఓరీ! వెఱ్ఱికుంకా! పలువురు నమలి పారవైచిన చెఱకుపిప్పి రంభ. ఊర్వశి రసములేని మామిడి టెంక. మేనక గాలియెల్లఁబోయినతిత్తి. తక్కిన యప్సరలు మన్మథుఁడు కాపురముండి లేచిపోయిన పాడుకొంపలు. వారందఱు తిలోత్తమ కాలి గోటికైన సరిరారు.

జంబు:- ఈ విషయమున నుపసుందునకు మీకు ద్వేషము కలుగకుండ మెలఁగుడు.

సుందు:- నే నామెను జేపట్టదలచినపుడు వాడు తనప్రయత్నము మానుకొనును.

జంబు:- మీరే పూనిక మానుకొందు రని యతఁడు తలఁచుచున్నాడేమో.

సుందు:- అట్లైన నీ విషయము 'ఇదమిత్థ' మని తేల్చుకొనవలసినదే. మన మాతనికడకు బోయి స్వయముగా మాటలాడుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

రెండవరంగము

(పీఠము మీఁద గూర్చుండి ఉపసుందుఁడు, ప్రక్కను నిలిచి శౌనకుఁడును ప్రవేశింతురు)

ఉపసుం:- శౌనకా! సుందుఁడు కూడ తిలోత్తమమీఁద వలపు నిలిపినాఁడా?

శౌన:- సందేహమేమి? అతఁడు కడుపునొప్పిచే బాధపడు నాఁబోతు వలె పాన్పుమీఁద దొర్లుచున్నాఁడు. ఈ మాట నాకు జంబుకుఁడు చెప్పినాఁడు.

ఉపసుం:- ఎందుకు దొర్లుచున్నాఁడట .

శౌన:- విరహతాపముచేత!

ఉపసుం:- అట్లైన నిది గొప్పదురవస్థ.

శౌన:-ఈ వార్త విని మణిమతీదేవి చాల ఖేదపడి మీతో నొకసారి మాటలాడఁ దలఁచుకొన్నది. ఒకసారి యంతఃపురికి దయచేయుఁడు.

ఉపసుం:- ఎవ రా మణిమతీదేవి?

శౌన:- దేవరవారి పట్టమహిషి.

ఉపసుం:- ఆమె నామహిషి కాదు. తిలోత్తమయే నా పట్టమహిషి.

శౌన:- ఎందుచేత? తినఁగ గారెలు చేదైనవట.

ఉపసుం:- మణిమతీదేవి యను పేరు నాభార్యకు సార్థకము కాదు. నేతిబీరకాయలో నెయ్యి లేనట్లే యా మణిమతిదగ్గఱ మణులు లేవు .

శౌన: -అమూల్యములగు మణిభూషణము లుండఁగ మణులు లేక పోవుట యేమి?

ఉపసుం:-ఆమణులు మణులు కావు. తిలోత్తమయే మణిమతి. ఆమెకడ ననేకమణులు కలవు. ఏలనన-

తే. *నిక్కముగ నామె కురు లింద్రనీలమణులు*
దాని దంతాలబారు ముత్యాలచేరు
దాని కెమ్మోవి పగడంబు గాన సఖుఁడ!
యామె సకలరత్నములకు నాకరంబు. 3

శౌన:- క్రొత్తవింత! ప్రాతరోత! యనుమాట నిజము.

ఉపసుం:- శౌనకా! అన్నయ్య నొడంబఱచి యామెను నేఁజేకొనుటెట్లు?

శౌన:- మీ మ్మొడంబఱచి యామె నాయన చేకొనఁజూచుచున్నాఁడు.

(అప్పుడు జంబుకుఁడును, సుందుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు)

ఉపసుం:- ఇది గొప్పక్లిష్టసమస్య.

శౌన:- అరుగో! సుందమహారాజుగారు జంబూకసమేతులై యిటు దయ చేయుచున్నారు.

ఉపసుం:-(లేచి యెదురుగాఁబోయి) అన్నయ్యా! నమస్కారము.

సుందు:- వత్సా! చిరంజీవివి కమ్ము.

జంబు:- తథాస్తు.

ఉపసుం:- అన్నయ్యా! మీ యనుగ్రహ మున్న పక్షమునఁ చిరంజీవి నగుదును.

సుందు:- నా యనుగ్రహ మెం దుకు?

ఉపసుం:-

తే. *అల తిలోత్తమఁజూచిన దాదిగాగ*
మదన బాణాగ్ని లోఁబడి మ్రగ్గుచుంటి
చేడె నాకిచ్చి పెండిలి సేయుదేని
నే చిరంజీవి నగుదు లేనియెడఁగాను. 4

జంబు:- (తనలో) ప్రభువుగారికి పచ్చివెలగకాయ గొంతుకపడ్డట్టున్నది.

శౌన:- (తనలో) కోరిక దాఁగక మా ప్రభువుగారికి కక్కువలె పైకి వచ్చినది.

సుందు:- వత్సా! అసాధ్యమైన కోరిక కోరితివి.

తే. *ఆ నెలంతను గనుఁగొన్న దాదినేను*
నమిత మోహంబనెడు ప్రవాహమున బడి
కొట్టుకొనిపోవు చున్నాఁడ గట్టు గనక
దరినిఁజేర్చు భారము నీది తమ్ముగుణ్ణి. 5

ఉపసుం:- అన్నయా! నేనొక మనవిచేసెద సావధానముగ నాకర్ణింపుము.

మ. అనుజన్ముండ విధేయుడన్ మదిని నీకత్యంతమున్ గూర్తునం
దన తుల్యుండ పడంతి నాకు నిడుమా నా ముద్దు చెల్లింపుమా

సుం:- *అనుజన్ముండవు నీవు జ్యేష్ఠుఁడను నే నా బాల్యమున్ నాకునంద*
న తుల్యుండవు నాకు నా మె నిడుమా నాకోర్కె మన్నింపుమా 6

ఉపసుం:- అన్నయ్యా! చిన్నవాని ముద్దు చెల్లింపవలదా?

సుందు:-పెద్దఱికమును గౌరవింపవలదా?

ఉపసుం:- ఆమెను విడచుట నాప్రాణములు విడుచుటే.

సుందు:- దాని నీకిచ్చుట చచ్చుటే.

శౌన:- (తనలో) ఎవరోయొకరు చచ్చినగాని యీతగవు తీరదు.

ఉపసుం:- అన్నా! ఆమె నన్ను వలచినది.

సుందు:- నన్నే వలచినది.

ఉపసుం:- అది పొరపాటు.

సుందు:- నీది వట్టిభ్రమ.

ఉపసుం:- భ్రమ యనుట వట్టిభ్రమ.

సుందు:- నీవు సత్య మరయ లేకున్నావు.

జంబు:- (తనలో) వీరి సంభాషణ మిద్దఱి పిచ్చి వాండ్ర సంభాషణము వలె నున్నది.

ఉపసుందు:- నా నిమిత్త మామె నిద్రాహారములు మాని విరహతాపము పడుచున్నది.

సుందు;- ఆ తాపము నా నిమిత్తము గాని నీ నిమిత్తము గాదు. జంబుకా! నా కొఱ కామె యెట్లు పరితపించుచున్నదో నీ చెవులతో నీవు వినలేదా?

జంబు;- చిత్తము. మహాప్రభూ! మీ నిమిత్తము గొడ్డు మూలిగినట్లు మూలుగుచున్నది.

ఉపసుం:- శౌనకా! మన మిద్దఱము వెళ్లినపు డామె యవస్థ యెటులున్నది.

శౌన;- మన్నెపుజ్వరము వచ్చినట్లు తెగ బాధపడుచున్నది.

ఉపసుం:- అన్నయ్యా! విన్నావా?

సుందు:- జంబుకుని పలుకు లాలకించితివా?

జంబు:- అది యేదో నాటకమాడి మిమ్ముల నిద్దఱను భ్రమ పెట్టినది.

సుందు:- పశువా ! నోరుమూసుకో.

ఉపసుం:- ఓరిగాడిదా! ప్రేలకు.

సుందు:- తమ్ముడా! దాని నేనెట్లు విడుతును?

తే. సఖియ కనులు శృంగార రసంపు గనులు.

ఉపసుం:- ముదితమాటలు ముద్దులమూట లరయ

సుందు:- నల్లచీమలబారు సూ నాతియారు

ఉపసుం:- చాన కెమ్మోవి యమృత రసంపు బావి. 7

శౌన:- (తనలో) ఆబావిలోఁబడి యిద్దఱు చావవలసినదే.

సుందు:- అట్టియెడ దాని నెట్లు విడుతును?

ఉపసుం:- నేనెట్లు విడచి బ్రతుకఁగలను.

ఉ. ఆ యెలనవ్వు వెన్నెలలయందలి చల్లదనంపు టేటిలో
హాయిగ స్నానమాడి సుఖమందఁగ నువ్విళు లూరుచుంటి నే,
సుందు:-కాయజు పూవుటమ్ములను గాయము లయ్యెను నాదుమేన నా
గాయము మాన్ప దాని బిగికౌఁగిలియే యమృతంపు లేపమౌ. 8

ఉపసుం:- అన్నయ్యా! కామదేవుఁడు నిర్దయుఁడు. పువ్వుటమ్ములను నిప్పులు చల్లుచున్నాఁడు. ఆ తాపమునకు నేను తాళఁజాల. అందుచేత నాకు మరణము తప్పదు. కాముఁడను వేఁటకానిచేఁజచ్చుటకంటె నీ చేత మేనుదొఱఁగుట మంచిది. ఇదిగో! యీ ఖడ్గము పూని నా శిరస్సు ఖండించి నాకు సుఖ మొడఁగూర్చి నీ వా తిలోత్తమతో సుఖింపుము.

(అని ఖడ్గ మీయబోవుచున్నాఁడు)

శౌన:- అయ్యో! అయ్యో! వద్దు. వద్దు.

సుందు:- తమ్ముఁడా! అంతపాపము చేయఁజాల. నీ కంత సాహసము వలదు. నీ సుఖము నిమిత్తమై నేనే ప్రాణముల విడిచెద. నా శిరస్సు కామదేవునకు కానికగ నిచ్చెదను.

(అని కత్తి మెడమీఁద బెట్టుకొనుచున్నాఁడు).

జంబు:- అయ్యో! మహారాజా! వద్దు వద్దు.

ఉపసుం:(తొందరగా లేచి కత్తిపట్టుకొని) అన్నయ్యా! అమానుష కృత్యము వలదు. ఆత్మహత్య కూడదు.

శౌన:- ఎవడో యొకడు పోయిన నీ తగవు తీరును.

సుంద:- వత్సా! ఆమెమీది వలపును నేను నివారింపలేకున్నాను.

ఉపసుం:- నేను నట్లే యున్నాను.

జంబు:- రోలుపోయి మద్దెలతో మొఱు పెట్టుకొన్నట్లున్నది.

సుందు:- వత్సా! మన వివాద మొక విధముగా పరిష్కార మగును.

ఉపసుం:- అది యెట్లో సెలవిమ్ము.

సుందు:- తిలోత్తమను మన మిరువురము కూడా వివాహమాడుదము.

ఉపసుం:- అది జన విరుద్ధము గాదా?

సుందు:- ఒరులేమనుకొన్నను మనకేమి? మనయెదుట మనల నిందింపం జాలరు కదా?

ఉపసుం:- దానివలన మాత్రము బాధలు కలుగవా?

జంబు:- ''షడ్డకో షడ్డక శ్చైవ ముష్టియుద్ధం పునః పునః''

సుందు:- ఓరి కోతికుంక! నోరుమూసుకొనరా.

శౌన:- (తనలో) కాముకులకు సిగ్గులు నెగ్గులు నుండవు.

ఉపసుం:- అట్లైన ముందుగా నెవరు దానిని జేపట్టవలెను?

సుందు:- జ్యేష్ఠుడను కాఱుట్టి నేను చేపట్టవలెను.

ఉపసుం:- కనిష్ఠుడనుగావున నాగారము చెల్లవలెను.

సుందు; - తమ్ముడా! ఇందులోనైన నామాట చెల్లకూడదా?

ఉపసుం:- ఈ చిన్నవిషయములోనైన తమ్ముని ముద్దు జరుగఁగూడదా?

జంబు:- (తనలో) ఈ ముద్దులు చివరకు గుద్దులుగా మాఱును.

శౌన:- (తనలో) దానిని కోసి చెఱియొకముక్క పంచుకొనిన బాగుండును.

సుందు:- "పితృసమో జ్యేష్ఠః" అని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఉపసుం:- "పుత్రసమఃకనిష్ఠః" అని యా పెద్దలే వచించినారు.

సుందు:- అన్నగారిని ధిక్కరించుట మహాపాతకము. .

ఉపసుం:- తమ్ముని వంచించుట ధర్మవిరుద్ధము.

సుందు:- మన వాదమువలన నీ సమస్య తీరదు.

ఉపసుం;- అట్లైన నిర్వివాదముగా నీ విషయము పరిష్కరింపుము.

సుందు:- అట్లైన మన మిరువురము పోయి తిలోత్తమనుజూచి యామె యెవరిని వలచినదో చెప్పు మని కోరుదము. ఆమె నిన్ను వలచిన నీవు చేకొనుము. నన్ను వలచిన నేను చేకొందును.

జంబు:-పిట్ట పిట్ట పోరు పిల్లితీర్చినట్లున్నది.

శౌన:- ఆ మాయలమారియే యీ తగవు తీర్పగలదు.

ఉపసుం:- అట్లైన నా మెకడకే పోవుదము రమ్ము.

సుందు:- జంబుకా ! తిలోత్తమ యున్నకడకు దారి చూపుము.

జంబు:- చిత్తము. దయసేయుడు.

మూడవరంగము

(జంబుకుడు, శౌనకుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

జంబు;- ఓరీ శౌనకా! దేవతలు టక్కరిముండకొడుకులు . సుందోప సుందుల మీఁదికి మహామారిని బంపినారు. వీరికి వినాశకాలము వచ్చినది.

శౌన:- అది మిక్కిలి యందముగా నుండుటచే వీరికి యొడలు తెలియక సివమెత్తినది.

జంబు:- అందమైనది గనుకనే వీరిపాలిటి బ్రాదుపామైనది.

శౌన;- దానియందము మెచ్చవలసినదేరా! దాని కను లాల్చిప్పలురా!

జంబు;- నిజమే. దాని ముక్కు మన శుక్రాచార్యుల వారి పొడుముకాయ వలె నున్నది.

శౌన;- దానిని జూడగా మనకుకూడ కవిత్వము పుట్టుచున్నదిరా! దాని క్రింది పెదవి మిరపకాయ!

జంబు:- దాని నోరు దొన్నె!

శౌన:-- దానిచెక్కిలి మంగలికత్తి నూరురాయిలాగ నున్నగా నున్నది!

జంబు:- దానితల తాటిపండురా! వెనుకనలుపు! ముందెఱుపు!

శౌన:- దానిచెవులు వడియములురా!

జంబు:- కొంపదీసి కొఱికి కరకర నమిలెదవేమో!

శౌన:- అగును. కొఱికి నమలవలెనని బుద్ధి పుట్టుచున్నది!

జంబు:- పుచ్చుకుక్కలాగ నున్న నీకుఁగూడ శృంగారమా!

శౌన;- నేను పుచ్చుకుక్క నైన నీవో ఎండునక్కవు.

జంబు:- ఓరి దొంగతొత్తుకొడకా! నేను నక్కనటరా?

శౌన:- ఓరి మొండిముండకొడకా! నేను కుక్కనటరా?

జంబు:- సుందమహారాజుగారి బంటును నీ వధిక్షేపించెదవా?

శౌన;- ఉపసుందమహారాజుగారి సేవకుఁడను నన్ను నీవు నిందించెదవా? ఇదిగో కాసుకో నాదెబ్బ. ఒకగ్రుద్దు గ్రుద్దితినా నెత్తురు గ్రక్కుకొని చచ్చెదవు. (గ్రుద్దఁబోవుచున్నాఁడు)

జంబు;-(శౌనకుని పట్టుకొని గొంతు పిసికి) చచ్చినావురా ముండకొడుకా!

శౌని:- (గోంఁడ్రించుచు జంబుకుని చేయి కఱచుచున్నాఁడు)

జంబు:- (గొంతు విడిచి) నీవు శౌనకుఁడ వనుమాట సార్థకమ్మైనదిరా! కాట్లకుక్కవలె కఱచినావు! కుక్కకాటుకు చెప్పుదెబ్బ అన్నారు.

(చెప్పుతో కొట్టుచున్నాఁడు)

శౌని:- ఈ నక్కజిత్తులు నాదగ్గఱ పనికిరావు. ఇదో కత్తి తెచ్చి నీతల తెగవేసెదను. ఉండు.

జంబు:- నేనుకూడ మాయింటికిఁబోయి ఖడ్గము తెచ్చి యీ పాపాత్ముని మట్టుపెట్టెదను. వీనిపొగరు మీఱుచున్నది. (ఇద్దఱునిర్ష్క్రమింతురు)

నాలుగవరంగము

(తిలోత్తమయు, మంజుఘోషయు ప్రవేశించుచున్నారు)

తిలో:- ఓసి మంజుఘోషా! నీ వన్నట్లు మన కార్యసిద్ధి కావలసిన దినము నేఁడే.

మంజు:- భగవానుఁడగు భాస్కరుఁడు సకలభూత చైతన్య ప్రదాతయ్యై తూర్పుకొండ నలంకరించుచున్నాఁడు. ఈయన యస్తమించు లోపల సంకల్పము ఫలించును.

తిలో;- ఇంతకు దానవసోదరు లెట్లున్నారు?

మంజు:- ఎట్లున్నారని చెప్పుదును? ఈనిన పందులవలె నెవరిని దగ్గఱకు రానీక సేవకులపై సయితము కస్సు బుస్సు మని కొట్టబోవుచు నానావస్థలఁ బడుచున్నారు. వారి మన్మథవ్యథకు మితిలేక యున్నది.

తిలో:-ఇద్దఱకు తలవెట్టి యెత్తినదిగదా! అందుచేత వైరము తప్పదు.

మంజు:- వైరము తప్పనప్పుడు మరణము తప్పదు.

తిలో;- దేవతల సంకల్పముచేత నిది జరుగుగాక. కాని యన్నదమ్ములు సంధి చేసుకొందురేమో!

మంజు;- మదనజ్వరముచేత వారికి సంధిరోగము పుట్టినది. 'తిలోత్తమ' 'తిలోత్తమ' యని పలవరించుచున్నారు. ఆ సంధి తప్ప వేరు సంధి లేదు. ఈసంధిరోగము వారి ప్రాణములు తీయునదే.

తిలో;-

తే. *ఆసవముకన్న ప్రబల మద్యంబుకన్న*
కల్లుకన్న మై రేయంబుకన్నఁగూడ
నధిక మదము గల్గించు మోహంబు నరున
కాత్మహానికి కారణ మగును దుదకు. 9

మంజు:- ఏపిశాచమునకైన మంత్ర మున్నది కాని కామ పిశాచమునకు మంత్రసాధనము లేదు.

తిలో :- అడుగుల చప్పుడగుచున్నది. ఎవరో వచ్చుచున్నారు చూడు.

మంజు:- (పరికించి చూచి) అరుగో! సుందోపసుందులే నీ దర్శనార్థమై వచ్చుచున్నారు.

(సుందోపసుందులు ప్రవేశింతురు)

తిలో:- వీరిపాలిటి కాళరాత్రిని నేనని యెఱఁగక మృత్యుముఖమును జొచ్చినట్లు వీరు నా కడకు వచ్చుచున్నారు.

మంజు;- మన మాడదలఁచిన నాటకములో కడపటి యంక మిది.

తిలో:- (ఎదురుగా బోయి) దానవ సార్వభౌములకు స్వాగతము.

సుందు;- కల్యాణీ! మంగళము.

ఉపసుం:- కల్యాణము.

మంజు:- కల్యాణకాలమునకే యీమె యెదురుచూచుచున్నది.

సుందు;- అచిరకాలములోనే నది ప్రాప్తించును.

ఉపసుం:- అది నేడే కావచ్చును.

తిలో:- మహాత్ములారా! పాదచారులై మీరు శ్రమపడి నాకడకు రానేల. మీకడకు రమ్మని కాకిచేత వార్తనంపిన నేను రానా?

సుందు:- నీవు విరహతాపముచేత నస్వస్థురాల వైనందున మే మే వచ్చితిమి.

మంజు:- ఆ విరహము మీ నిమిత్తమే కాదా?

తిలో:- దేవరవారిని రప్పించిన పని యేమో సెల వీయవలెను.

సుందు:- కల్యాణి! నేను నీ మీద వలపు నిలిపితిని.

ఉపసుం:- నేనును నిన్ను గుఱించి మోహాంబుధిలో మునిగితిని.

సుందు:- అక్కతమున మా కహోరాత్రములు నిద్రాహారములు లేవు. అందుచేత మాలో నీ వెవ్వని వరింతువో విస్పష్టముగా జెప్పుము. నీ ముఖంబున నాపల్కులు విని రెండవవాడు తపోవనమునకైన నరుగును. ప్రాణములనైన విడచును.

మంజు:- (తనలో) అంతమాట పుట్టవలెను గదా!

తిలో:- మహాత్ము లారా! నన్ను సంకటావస్థలో బెట్టితిరి గదా!

సుందు;- సుందరీ! నీవు భయపడకు. నీ యిచ్చ వచ్చిన వానిని నిర్భయముగా వరింపుము. కాని యొక్క మాట. విను-

తే. *పంచబాణ మార్తాండ తాపంబు చేత*
నవసియున్నది నా మేను వివశమగుచు
మెలత నీ నీడ యనియెడు నీడలోన
దాగి ప్రాణంబు గాచికో దలచుకొంటి. 10

ఉపసుం:- కల్యాణి! నామనవి కూడ విను -

తే. *కాముఁడనియెడు బలు వేఁటకాఁడు నన్ను*
గనికరములేక వధియింపఁగాఁదలంచె
తెలివ నీ భుజమధ్య మందిరమునందు
నన్ను దలదాఁచుకొననిమ్ము మిన్నకుండ 11

తిలో:- అయ్యయ్యో! మీవంటి మహాభాగుల కుపకారము చేయుటకు నేనెంతదానను?

సుందు:- ఎంత దాన వననేల? ఎంతదానవు గాకున్న మాకింత వెట్టి యెత్తును?

ఉపసుం:- నీ వెంతదానవైన నగుదువు!

సుందు:-త్రిలోకసుందరీ! ఇది నీ స్వయంవరమహోత్సవము. ఈ సమ యమున నీకర్తవ్య మిది.

ఆ. చక్కఁదనము చూడు సౌకుమార్యము చూడు

ఉపసుం:- సాహసంబు చూడు శక్తిచూడు.

సుందు:- బాహుయుగము చూడు దేహదార్ఢ్యము చూడు.

ఉపసుం:- మాట చూడు మొగము తేట చూడు. 12

సుందు:- తే. నీవు నాబహిఃప్రాణంబు నీ రజాక్షి

ఉపసుం;- నీవు నా భాగ్యరాసివి నెలఁతమిన్న

సుందు:- నీవు నాతపఃఫలమవు నిశ్చయముగ

ఉపసుం:- నాకనుల చందమామవు నలినవదన. 13

సుందు:- ప్రేయసీ! మా పరస్పర తారతమ్యములు నీ విదివఱకే యెఱుంగుదువు కాని నావిషయమై యించుక చెప్పెదను విను.

ఉపసుం:- నేనును జెప్పెదను. ఆకర్ణింపుము.

సుందు:- తే. మాననీయ మహోతపో మహిమవాఁడ
ఉపసుం:- పద్మసంభవ వర్ణిత ప్రతిభవాఁడ
సుందు:- భువన వందిత నిత్యవైభవమువాఁడ
ఉపసుం:- అష్టదిక్పాల భయద సాహసమువాఁడ 14
సుందు:- గీ. కరగతానేక శస్త్రా స్త్ర గరిమవాఁడ
ఉపసుం:- అమర నిర్జేయ బాహు విక్రమమువాఁడ
సుందు:- జయరమా పీఠ విపుల వక్షంబువాఁడ
ఉపసుం:- కల్పశాఖాభ బాహు యుగ్మంబువాఁడ
సుందు:- సాధు సజ్జనకోటి రక్షణమువాఁడ
ఉపుసుం:- శత్రుసైనికానీక శిక్షణమువాఁడ
సుందు:- సకలజనమాన్య చండశాసనమువాఁడ
ఉపసుం:- అమరపూజిత పాదపద్మములవాఁడ 16
సుందు:- కామినీ మనోహర గుణగణమువాఁడ
ఉపసుం:- అంగనాప్రియ చతుర వాక్యములవాఁడ
సుందు:- ప్రాణసఖి! నీకు నచ్చిన యట్టివాఁడ
ఉపసుం:- నేను నీవాఁడ నేలుకో నెనరుతోఁడ. 17

సుందు:- ప్రియురాలా!

తే. తావకముఖేందు మండల దర్శనమున
పొంగి పొరలు చున్నది నాదు మోహవార్ధి
కోర్కె లను తరగలు లేచి కోట్లకొలది
పోటుమీఁద నున్నది కాని పాటెఱుఁగదు. *18*

ఉపసుం:- ప్రాణేశ్వరి!

తే. *నీదు వదనాంబుజాతంబు మీద నిపుడు*
నా మనశ్చంచరీకంబు ప్రేమతోడ
వ్రాలియున్నది మరలింప వశము గాదు
మొలకలెత్తె కోర్కెలు మేను పులకలెత్తె. 19

సుందు:- కాంతామణీ! నన్ను నీవు వరింతువేని త్రైలోక్య సామ్రాజ్యంబు నకు నిన్ను పట్టమహిషిని జేతును.

ఉపసుం:- నన్ను జేపట్టుదువేని ముల్లోకములు నీ కనుసన్నల మెలంగు నట్లు చేసెదను.

సుందు:- ఇంద్రాణిచేత నీయి ల్లూడ్పించెదను.

ఉపసుం:- కమలభవుని రాణిచే నీకాళ్లు పట్టించెదను.

సుందు:- శ్రీమహాలక్ష్మిని నీకు సేవకురాలిని జేసెదను.

ఉపసుం:- పార్వతి చేత నీయింటి పాఁచిపని చేయించెదను.

సుందు:- పారిజాత వృక్షము నీ పెరటి చెట్టుగాఁజేసెదను.

ఉపసుందు:- మందారతరువు నీ మందిరోద్యానమున నాటెదను.

సుందు:- కామధేనువు నీ గాడిపసర మగును.

ఉపసుందు:- చింతామణి నీముంజేతికంకణమున నతికించెదను.

సుందు:- దేవేంద్రుడు నీ ద్వార పాలకుఁడగును.

ఉపసుందు:- దండధరు డు నీ పశులకాపరి యగును.

సుందు:- బ్రహ్మ నీ యింట పంచాంగబ్రాహ్మణుఁడగును.

ఉపసుం:- వాయుదేవుడు నీకు వీవన విసరును.

సుందు:- నీకుఁగలుగు సౌఖ్యమిం కెవరికిఁగలుగదు.

ఉపసుం:- దేవతాంగనలు నీ వైభవము చూచి యాశ్చర్యము కలిగి. యుందురు.

సుందు:- నీకన్న గొప్పది ముల్లోకముల నుండదు.

ఉపసుం:- అప్సరలు నీకు తలయంటి స్నానము చేయించెదరు.

సుందు:- కల్యాణి! ఇవియెల్ల లోఁదలఁచుకొని స్వయంవరము చేసుకొనుము.

ఉపసుం:- అనాలోచితముగా వర్తింపకుము.

సుందు:-

ఉ హారము లొల్లకుంటిని, విహారము లొల్లక యున్నవాఁడ నా
హారము మానుకొంటి వ్యవహారము పొంతకుఁబోవకుంటి సూ
దారలఁజూడనైతి నతిదారుణ వేదన లొందుచుంటి నా
కారము చూడు మెంతటి వికారము నొందెనొ మేనుసన్నమై. 20

మంజు:- (తిలోత్తమ చెవిలో) అన్నదమ్ము లొకరిని మించి యొకరు కోతలు కోయుచున్నారు.

తిలో:- (రహస్యముగా) చేతలకు కోతలకు చాలదూరము. (ప్రకాశముగా) దానవేశ్వరులారా! ఈ విషయమున నేను ఇదమిత్థమని నిర్ణయింపఁజాల కున్నాను. ఏమన-

తే. ఒకటి సంపంగిపువ్వు, వేరొకటి జాజి
యొకటి బంగారుఘుటిక, వేరొక్కటి మణి
యొకటి కైలాస శైల మింకొకటి మేరు
వేది గ్రహియించి వీనిలో నేది విడుతు? 21

మఱియును-

సీ. ఔత్సుక్యమునయందు నౌదార్యమునయందు
నిరువురు తుల్యులే యెంచిచూడ
సమరదోహలమందు సాహసంబులయందు
నిరువురు తుల్యులే యెంచిచూడ

కార్యదీక్షలయందు గాంభీర్యమునయందు
నిరువురు తుల్యులే యెంచిచూడ
నుగ్రతపోనిష్ఠ నుజ్జ్వల మహిమల
నిరువురు తుల్యులే యెంచిచూడ

ఆ. *శత్రు శిక్షణమున మిత్ర రక్షణమున*
నిరువురును సమాను లెంచిచూడ
నెవరి నేవరింతు నెవ్వని త్యజియింతు
నేమిసేతు నిప్పు డేమిబుద్ధి. 22

సుందు:- కల్యాణి! నవనీతమువంటి నీమనస్సు వ్యాకులముచేత మలినము చేయకుము.

ఉపసుం:- నిర్భయముగా నీయిచ్చవచ్చినట్లు చేయుము.

సుందు:- (తనలో) ఈమె తప్పక నన్నే వరించును.

ఉపసుం:- (తనలో) ఈమె కటాక్షము నా మీఁదనే పడును.

తిలో:- అసురనాయకులారా! కాంతల చక్కఁదనముకూడ సామ్రాజ్యము వంటిది. సామ్రాజ్యములను బాహుబల సంపన్నులగు మహావీరులే యనుభ వింతురు గదా. అట్లే సౌందర్యము కూడ వీరభోజ్యము. కావున మీ యిరువురులో నెవ్వఁడు మహావీరుఁడో యాతనినే వరించెద. మీరుభయులు ద్వంద్వయుద్ధము చేయుఁడు. ఎవ్వఁడు గెలుచునో వాని కంఠము నలంక రించుటకు హస్తమున మందారమాల పూనియుంటిని. విజయలక్ష్మి తోపాటు నన్నుగూఁడ నతఁడే చేకొనుఁగాక!

సుందు:- భళీ! కల్యాణి ! మేలైనమాట పలికితివి. నా భుజ విక్రమము నీవే చూచెదవుగాక!

ఉపసుం:- శ్లాఘ్యమైన పథము త్రొక్కితివి. నా విక్రమము నీ కను పండువు సేయుఁగాక!

తిలో;- మహాత్ములారా! మీలో గెలుపొందినవారు రెండవవానిని వధింపఁగూడదు. ఆ హింస నేఁజూడఁజాల.

సుందు:- ఒకఁడు మరణించినఁగాని రెండవవాఁడు గెలుపొందఁడు.

ఉపసుం:- విజయమేకాని మరణముజోలి నీ కెందుకు?

సుందు:- క్షణ కాలములో విజయము నొంది నిన్ను గౌఁగిలించెద.

ఉపసుం:- ఆమెను గాదు. మృతినొంది రంభను గౌఁగిలింతువుగాని.

సుందు:- ఆమెపుష్పమాల నీ మెడయందుఁబడను. మరణోన్ముఖుఁడ వైన నీకంఠమున వేయుటకు మందారమాలలు ధరించి యప్సరలెదురు చూచుచున్నారు.

ఉపసుం:- అవి నాకొఱకుఁగావు నీకొఱకేమో!

సుందు:- జయము పొందెడువానికి నప్సరల పొందేల?

ఉపసుం:- జయము నీకే కల్గునని యెట్లు చెప్పఁగలవు? యుద్ధములు జూదముల వంటివి. జయాపజయములు దైవాయత్తములు.

సుందు:- నా బాహుబలమే నాకు జయ మిచ్చును.

ఉపసుం:- నీ వెంత? నీ బాహుబలమెంత?

సుందు:- ఓరీ భ్రాతృద్రోహీ! నేనెంత? నా బాహుబలమెంత? పిచ్చుకను నలిపివేసినట్లు నలిపివేసెదను. జాగ్రత్త!

ఉపసుం:- ఓరీ! గర్వోన్మత్తా! భ్రాతృద్రోహిని నేను గాను నీవే.

తిలో:- (మంజుఘోషతో) ఓసీ! క్రోధాగ్ని రగులుచున్నది. ఇఁక జ్వాలలు లేచును.

మంజు:- ఆ జ్వాలలకు వీ రాహుతి యగుదురు.

సుందు:- ఇదిగో క్షణకాలములో యమమందిరమున కతిథిఁగాఁబంపెద.

ఉపసుం:- మొదటి యతిథివి నీవే యగుదువు.

సుందు:- నాగదకు నీవు ప్రథమకబళంబ వగుదువు.

ఉపసుం:- నాఖడ్గమునకు నీ వెర వగుదువు, కాదు. కాదు. నాగదా పాతమే నీశిరంబు వ్రక్కలుచేయును.

సుందు:- పలుకులు కోటలు దాటును. పనులు మనస్సులోనే యుండును.

ఉపసుం:- మాటలుగావు ఇవిగో పోటులు . కాసుకో.

(అని గద యెత్తుచున్నాడు)

సుందు:- ఆగద నెత్తి న హస్తమే ముందు విఱుగకొట్టెదను.

తిలో:- మహావీరులారా! అన్యోన్యసంహారదీక్షితులయిన మీ యిరువుర సంరంభమ్ము భయంకరముగా నున్నది. అబలలమ్మైన మేము దుర్వార సంగ్రామము చూడలేము. మీరా బయలిమీఁదికి వెడలి యుద్ధము సేయుఁడు.

సుందు: అగును. నిజమే.

ఉపసుం:- అట్లే యగుఁగాక. (అని యిరువురు నిష్క్రమించుచున్నారు)

తిలో:- ఈ పోవుట యమలోకమునకే.

మంజు:- వారి హుంకారములు యమవాహనము మెడలోని ఘంట చప్పుడువలె వినఁబడుచున్నది.

తిలో:- సఖి! చూడు చూడు. పందెములు కట్టిన కోడిపుంజులవలె సోదర స్నేహమువదలి యీరాక్షసు లొకరిమీఁద నొకరు ఖడ్గములు పుచ్చుకొని దుముకుచున్నారు.

మంజు: ఆఁబోతులవలె వీరు పోరాడుచున్నారు.

తిలో:- ఓసి! చూడు చూడు! సుందుడు ఖడ్గముతో తమ్ముని బాహువు మీద కొట్టగా వసంతములె నెత్తురు కారుచున్నది.

మంజు:- ఔనౌను. పాపముపసుందుడు తన ఖడ్గముతో సుందుని గుండెలలో పొడిచినాడు. కొండనుండి సెలయేరు పాటినట్లు వాని శరీరమునుండి నెత్తు రెట్లు ప్రవహించుచున్నదో!

తిలో:- ఓసి! చూడు చూడు . సుందుడు మూర్ఛపోయినాడు.

మంజు:- మూర్ఛపోయినను వెంటనే లేచి మఱల నుపసుందని మీదికి బోవుచున్నాడు.

తిలో:- అయ్యో! ఈ సారి ఉపసుందుడు మూర్ఛపోయినాడు.

మంజు:- పడిననేమి. బంతిలాగున లేచి సుందుని మీదికిఁబోవుచున్నాడు.

తిలో:- చూడు. ఈసారి క న్నులు చింతనిప్పులవలె నెట్టిగాఁగనఁబడఁగ పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు "రారా ! రారా! ఈదెబ్బ తో సరి సరి" యనుచు గదల చేతఁబట్టుకొని నొకరి నొకరు ఢీకొనుచున్నారు.

మంజు:- నెత్తురు చాల కారిపోవుటచే చాల నీరసముగా నున్నారు.

తిలో:- అయ్యో! అయ్యో! పాపము. అన్యోన్య గదా ఘాతముచేత నేనుఁగులవంటి వీరు పీనుఁగులై నేలఁగూలినారు. దుర్మార్గులైనను నాకతమున వీరు కూలుటచే నాకు మిక్కిలి జాలి కలుగుచున్నది.

(తెరలో -హా సుందమహారాజా! హాఉపసుందమహారాజా!)

మంజు:- వీరి యనుచరులైన జంబుక శౌనకులు ప్రభువుల మరణము నకై విలపించుచున్నాయి.

తిలో:- దుర్వ్యసనాసక్తులైన వారి గతి యింతే గదా!

(తెరలో- భళీ! భళీ! తిలోత్తమా! భళీ! తిలోత్తమా!)

(పుష్పవర్షము కురియుచున్నది)

మంజు:- సఖి! దేవతలు నిన్ను శ్లాఘించి పుష్పవర్షము గురిపించుచున్నారు.

తిలో:- ఇదియెల్ల నమరుల సంకల్పమే. నాప్రజ్ఞ కాదు. ఇకమీఁద సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ విద్యాధర ప్రముఖులు సుఖముగా బ్రదుక వచ్చును.

(అప్పుడు విమానముమీఁద నుండి జయకేతుఁడను విద్యాధరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

జయకేతుఁడు:- కల్యాణి! తిలోత్తమ! జయము జయము.

తిలో:- అయ్యా! మీరెవరు?

జయ:- సుందరి! నేను జయకేతుఁడను విద్యాధరుఁడను. త్రిలోకాధిపతి యైన మహేంద్రుఁడు నిన్ను బహూకరించి తోడ్కొని రమ్మని తన విమాన మిచ్చి నన్ను బంపెను. అదిగో సువర్ణ మయమ్మై బహురత్నఖచితమ్మై దేదీప్యప్రభా భాసమానమ్మై రత్న కింకిణీ సహస్ర నినాద మనోహరమ్మై మందార పారిజాత పుష్పమాలాలంకృతమ్మై వెలయుచున్న విమానము.

తిలో:- ఇంత గౌరవమునకు నేనర్హురాలను గాను.

మంజు:- ప్రభువుల యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రమవైతివి.

జయ:- సుందరి!

తే. *కాలదండంబు విష్ణుచక్రంబుఁజేయ*
లేని పని నెఱవేర్చెను లేమ యొకతె
దైవ మనుకూల మగు నేని తప్పకుండ
నెంతటి యసాధ్యమైన సిద్ధించు వేగ. 23

తిలో:- దేవతానుగ్రహ మున్నపక్షమున గడ్డిపరకయు మహాశస్త్ర మగును. ఇందు నాప్రజ్ఞ లేదు. భగవానుఁడగు కామదేవునిదే ప్రజ్ఞ. నేను నిమిత్తకారణము.

మంజు:- నీవు కామదేవునకు కామదేవుఁడు నీకు తోడగుటచేత కార్యసిద్ధి యైనది.

జయ:- కల్యాణి! నిజమే. తగిన శస్త్రము లేనపుడు వీరుడేమి చేయఁగలఁడు.

తే. *పడఁతి నీదురూపంబు చాపంబు చేసి*
నవ్యలావణ్యమును మేటి నారి చేసి
తొడరి నీ చూపు క్రొవ్వాఁడి తూపు చేసి
కూల్చినాఁడు దానవులను కుసుమశరుఁడు. 24

మంజు:- సఖి! దేవతలు విజయలక్ష్మినివలె నిన్ను వేయికన్నులతో జూచి యానందింప మహేంద్రుఁడు కోరుచుండును. రమ్ము. వేగము పోవుదము.

జయ:- పదునాల్గు జగములు సుఖించుఁగాక!

చ. *వ్యసనములం దగుల్కొనక యన్యుల యర్థము గోరకుండ మా*
నసమున నిండుభక్తిని జనార్దను పాదములన్ భజించుచున్
వసతులు పాఁడిపంటలును భాగ్యము బిడ్డలు గల్గి యుంక తా
రసదృశ సౌఖ్యలీల శతహాయనముల్ బ్రదుకన్ వలెన్ బ్రజల్. 24

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము

సంపూర్ణము.

***

T.T.D. Religious Publications Series No : 701
Price : Rs.15/-

Published by K.V. Ramanachary, I.A.S., Executive Officer,
Tirumala Tirupati Devasthanams, Tirupati and
Printed at TTD Press, Tirupati.